

O'ZBEKISTON **ISSN 2181-502X** QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI

№3. 2023

*Хар кунинг Наврўз бўлсин,
жонажон Ўзбекистоним!*

Азиз юртдошлар, деҳқону
фермерлар, боғбону
чорвадорлар, қишлоқ ва
сув хўжалиги ходимлари,
барчангизни **НАВРЎЗ** айёми
билан муборакбод этамиз!

*Мамлакатимизнинг барча меҳнаткашларини
ғўзаллик, нафосат, уйғонини фасли бўлган
Наврўз айёми билан чин қалбдан табриқлаймиз.
Қириб келаётган баҳор байрами файзу барака,
дастурхонларимизга тўкин-сочинлик олиб келсин.
Баҳорий ишукх сизни асло тарк этмасин!*

**Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги
Ветеринария ва чорвачиликни
ривожлантириш қўмитаси жамоаси**

**Тошкент вилояти
Чиноз тумани
ҲОКИМЛИГИ жамоаси**

**Мамлакатимиз аҳлини
янгилашиш ва ёшариш
фасли – **Наврўз айёми**
билан самимий
қутлайди.
Юртимиз доимо тинч,
халқимиз турмуши
фаровон, шаҳару қишлоқ-
ларимиз янада обод
бўлишини тилайди.**

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҚАРОРИ

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА АҲОЛИ БАНДЛИГИНИ ОШИРИШ ВА ЕР УЧАСТКАЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Амалга оширилаётган ислохотларни изчил давом эттириш, ердан оқилона фойдаланиш ва кўп қаватли ишлаб чиқариш биноларини қуришни ҳамда ҳудудларнинг саноат салоҳиятини кенгайтиришни солиқ юкини пасайтириш ҳисобига рағбатлантириш мақсадида:

1. **2023 йил 1 апрелдан 2024 йил 1 майга қадар** эксперимент тариқасида республика бюджетидан пахта ва (ёки) ғалла етиштиришга ихтисослашган фермер хўжаликлариغا уларнинг ишчиларининг меҳнатга ҳақ тўлаш тарзидаги даромадлари бўйича тўланган жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғини бир вақтнинг ўзида қуйидаги шартларга риоя қилинганда қайтариб бериш тартиби жорий этилсин:

қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ҳар бир гектар ер учун ойига камида бир нафар ишчининг бандлиги таъминланганда;

ҳар бир нафар ишчи учун ойига меҳнатга ҳақ тўлаш тарзидаги даромад меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг бир бараваридан кам бўлмаган миқдорда белгиланганда;

пахта ва (ёки) ғалла етиштиришга ихтисослашган фермер хўжалиги ўтган йил якуни бўйича Солиқ кодексининг 57-моддаси талабларига жавоб берганда.

2. Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Солиқ қўмитаси **бир ой муддатда** республика бюджетидан пахта ва (ёки) ғалла етиштиришга ихтисослашган фермер хўжаликларининг ҳисоб рақамларига уларнинг ишчиларининг меҳнатга ҳақ тўлаш тарзидаги даромадлари бўйича тўланган жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғини ҳисобот ойдан кейинги ойнинг 25 санасидан кейин тўлиқ миқдорда қайтаришнинг автоматлаштирилган тизимини ишлаб чиқсин.

3. Белгилансинки, **2023 йил 1 апрелдан** бошлаб тадбиркорлик субъектлари **янги қурилган** кўп қаватли ишлаб чиқариш бинолари, шу жумладан, 2023 йил 1 январдан кейин фойдаланишга топширилган бинолар юзасидан (республиканинг шаҳарлари, шунингдек, Тошкент вилоятининг Зангиота, Қибрай ва Тошкент туманларида жойлашган бинолар бундан мустасно) юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ бўйича ҳисобланган суммани уч қаватли бинога – 0,9, тўрт қаватли бинога – 0,8, беш қаватли бинога – 0,7, олти қаватли бинога – 0,6, етти ва ундан юқори қаватли бинога – 0,5 пасайтирувчи коэффициентни қўллаган ҳолда, бино фойдаланишга топширилган ойдан бошлаб 3 йилдан ортиқ бўлмаган муддатга тўлайди. Бунда, ушбу бандда белгиланган пасайтирувчи коэффициент:

маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган ёрдамчи хоналар билан (офис учун хоналар ва ўзи ишлаб чиқарган маҳсулотларни сотиш учун, касбни эгаллаш мақсадида ташкил этилган ўқув-ишлаб чиқариш хоналари ва ҳ.к.) бирга, агар уларнинг майдони янги қурилган кўп қаватли ишлаб чиқариш биносининг умумий майдонининг 20 фоизидан ошмаган бўлса;

ишлаб чиқариш мақсадларида бино бир нечта хўжалик юритувчи субъектлар томонидан биргаликда фойдаланилаётган бўлса, бундай бионинг ҳар бир мулкдори томонидан қўлланилади.

4. Мазкур қарорнинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири А.Н.Арипов зиммасига юклансин.

Ўзбекистон Республикаси
Президенти **Ш.МИРЗИЁЕВ**

Тошкент шаҳри,
2023 йил 23 февраль

ҲОСИЛ БАРАКАСИ – ПАРВАРИШДА

Бошоқли дон экинлари парваришида март ойида амалга ошириладиган энг муҳим агротехник тадбирлар

Республикамиз ғалла майдонларида макро ва микроэлементлар тақчиллигини қоплаш мақсадида куз, қиш, баҳор ойларида кузги буғдойни тўғри ва ўз вақтида парвариш қилиш орқали ўсимликнинг ноқулай шароитларга чидамлилигини ошириш ҳамда маҳсулдорлигининг юқори бўлишини таъминлашимиз зарур.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, кузги буғдой парваришида март ойида қуйидаги агротехник тадбирларни бажаришга эътибор бериш лозим.

Республикамизда феврал ойининг 3-декадасида кунларнинг исиганлиги ва ҳаво ҳароратининг 17-20°C гача кўтарилганлиги кузатилиб, март ойининг серёғин бўлиши башорат қилинмоқда. Бу эса, ўз навбатида, ғалла майдонларида замбуруғли касалликлар: сариқ ва қўнғир занг, септариоз, ун-шудринг, фузариоз каби касалликларнинг кенг тарқалиши кўп йиллик тажриба натижаларида ўз исботини топган. Шунинг учун кластер ҳамда фермер хўжаликлари раҳбарлари жуда эътиборли бўлиб, ҳеч қандай топшириқни кутмай, ҳаво ҳарорати 15-18°C бўлганда касаллик, зараркунанда ва бегона ўтларга қарши курашишни бошлашлари керак.

Шунинг учун бугунги кундаги ғалла парваришида навларнинг биологик хусусиятларидан келиб чиқиб, яъни эрта, ўрта, кеч пишарлигига ҳамда ўсимликларнинг туплаш даражаси, ривожланишига қараб, ғалла парваришини ҳар бир минтақа тупроқ-иклим, об-ҳаво шароитини ҳисобга олган ҳолда амалга ошириш зарур.

Мутахассислар томонидан ҳар бир ғалла майдонларидаги экилган ғалланинг ўсиш ва

ривожланиш фазалари бўйича мониторингини ўтказиб, кузги буғдой ривожланишининг ҳолати бўйича “қолоқ”, “ўрта” ва “яхши” кўрсаткичлари тўғрисидаги маълумотларни шакллантириш (1-2 та барг қолоқ, 3-4 та барг ўрта ва тупланган майдонлар яхши), аниқ хулосалар асосида ғаллани баҳорги озиклантиришдан ташқари қўшимча ишлов бериш, баргидан озиклантириш, яъни суспензия сепиш, шарбат усулида суғориш, таркибида микроэлементлар ҳамда гумин кислоталарга эга бўлган биопрепаратларни суспензия қилиб сепиш каби агротехника тадбирларини амалга ошириб бориш самарали ҳисобланади.

Республикамизнинг айрим вилоятларининг далаларида ғалла ривожини орқада қолаётганлиги қайд этилиб, туплаш даражаси паст бўлган ғалла майдонлари аниқланмоқда.

Ривожини паст бўлган, яхши тупламаган ғалла майдонларида бегона ўтларнинг кўпайиши ҳамда касалликлар ва зараркунандаларнинг ривожланиши кучайиб, ҳосилдорликка жиддий зарар келтириши кўп йиллик амалиётда кузатилган.

Март ойида ғалла майдонларига минерал ўғит суспензиясини сепиш ўсимликларнинг ривожланиш жараёнини тезлаштиради. Шунга асосан, март ойи давомида суспензиялаш тадбирини 2-3 марта ўтказиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Суспензия учун эритма тайёрлашда ғалланинг туплаш даври учун 10 кг, найчалаш даврида эса 12 кг карбамид минерал ўғитга, Гео Гумат (1 л/га),

УзГуми, Гумимакс (0,5 л/га), Агрозим (3 л/га), Зеребраагро (100 мл/га), Аминозол (1,0-3,0 л/га), Лебозол (3,0-5,0 л/га), YieldOn (2,0 л/га) каби кимёвий воситаларни 300 литр сувга аралаштириб махсус пуркагич механизмлар ёрдамида ғалла майдонларига сепиш ғалла ҳосили ва сифатига ижобий таъсир кўрсатади.

Бунда кузги буғдой ўсимлиги илдизидан оладиган озиқа элементларидан ташқари бардан озиклантирилиши натижасида ўсимлик барг сатҳининг қалинлашиши ҳисобиға ўсимликларнинг касаллик ва зараркундаларға чидамлилиги ошиши билан бир қаторда баргдаги фотосинтез жараёни ҳам яхшиланади. Ўсимлик баргида ҳосил бўладиган органик моддаларнинг кўпайиши натижасида ўсимликларнинг ўсиш ва ривожланиши тезлашади. Бу фазада ўсимликнинг вегетатив органлари, энг асосийси, поялар сонининг кўпайиши ҳисобиға азотли ўғитға бўлган талаби энг юқори ҳамда ғалла ниҳоллари туплаш жараёнидан найчалашға ўтади. Ўсимликнинг найлаш даврида маҳсулдор поялар, поялар ичида бошоқлар шаклланади.

Бошоқли дон экинларида найчалаш фазасининг давомийлиги 25-30 кунни ташкил этади. Ғалла ниҳоллари бу фазада бутун ўсув даври давомида тўплайдиган куруқ модданинг 55-60 фоизини тўплайди. Ғалланинг найчалаш фазасида намлик ва озۇқанинг етишмаслиги олинадиган ҳосилдорликка ўз салбий таъсирини кўрсатади.

Шундан келиб чиқиб, бу даврда азотли ўғитлар йиллик меъёрининг 40 фоизини, яъни физик ҳолда аммиакли селитра ҳисобида гектарига 300-320 кг. меъёрда берилиши тавсия этилади.

Бу йилги об-ҳаво шароитида тупроқларда намлик захираси кўп тўпланган, бу намлик ўлик намлик ҳисобланади. Бу намликнинг концентрацияси юқори бўлганлиги сабабли ҳозирги кунда кузги буғдойнинг илдиз тизими яхши ривожлана олмайди. Ушбу майдонларда суғориш ўтказилиши илдиз тизимининг ювилишиға, концентрациянинг пасайишиға, бу намликнинг пастки қатламларға тушишиға, ўсимлик ривожланишининг яхшилинишиға олиб келади.

Ғалла майдонларини ҳар бир озиклантириш ўтказилгандан сўнг пешма-пеш ҳар бир минтақаларнинг тупроқ-иқлим шароитидан келиб чиқиб, суғориш ишларини гектарига 600-700

м³ меъёрда амалға ошириш зарур.

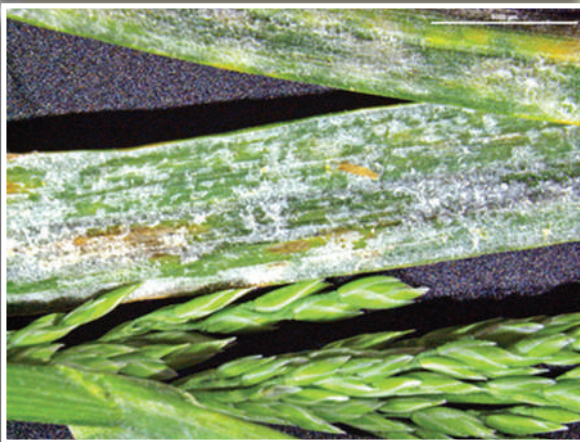
Суғориш ишларининг маҳаллий ўғитлар билан шарбат усулида амалға оширилиши мақсадға мувофиқ бўлади. Маҳаллий ўғитлар таркибида ўсимлик учун зарур бўлган шакл ва нисбатларда барча озиқа унсурлари мавжуддир. Маҳаллий ўғитларнинг асосий қисмини қорамол гўнги ташкил қилади. Гўннинг таркибида азот (0,4-0,6%), фосфор (0,2-0,3%) ва калийдан (0,5-0,6%) ташқари, микроэлементлар (бўр, марганец, кобальт, мис, кўрғошин ва бошқалар) ва углерод бўлгани учун ҳам қимматли ўғит ҳисобланади. Шунинг учун маҳаллий ўғит жамғариш учун хандак ўралар қазиш (хандак ўраларнинг ҳажми бўйига 3 метр, эниға 2 метр, чуқурлиги 1,5 метр) ҳамда ғалла майдонларининг ҳар гектарига 3 тоннадан маҳаллий ўғитлар жамғариш зарур.

Бу даврда зарарли хасва тарқаладиган ва занг касаллигининг ўчоқлари бўлган майдонларда биринчи навбатда профилактика ишловининг уйғунлашган ҳолда ўтказилиши орқали зарарли хасва ва занг касаллиги кенг тарқалишининг олди олинади.

Ғаллазорлардаги бегона ўтлар ғаллага берилган минерал ўғитларни, сувни, ғалла ниҳолларига тушаётган ёруғликни тенгма-тенг, айрим ҳолларда кўпроқ ҳам истеъмол қилиши ҳисобиға ғалладан олинадиган дон ҳосилининг камайиши, унинг сифатига салбий таъсир кўрсатиши олиб борилган кўп йиллик тажрибаларда кузатилган.

Бегона ўтлар ривожланган ғалла майдонларида уларнинг тури ва сонига қараб бир йиллик икки паллали бегона ўтларға қарши Азанстар, 75% в.д.г. – 20 г/га, Финито 750 в.д.г., 20 г/га, Eurostar 75% в.д.г. 20 гр.га, Зарстар в.д.г. 20 гр/га, Энтостар в.д.г. 20 гр/га. (кўп йиллик икки паллали

Бугдойнинг ун-шудринг касаллиги.

бегона ўтларга қарши) Vinstar plus 75% в.д.г.30 гр/га, Энтостар плюс в.д.г. 30 гр/га, Зарстар плюс в.д.г. 30 гр/га, Prostar 75% в.д.г. 30 гр/га. (бир йиллик бошоқли бегона ўтларга қарши) Энтопик Супер к.э. 0,15 л/га, Oxia Pro 10% ЕС 1,0 л/га, Propic 24% ЕС 0,15 л/га, Клодифоп Экстра 24% эм.к. 0,15 л/га, Bio Torpic 30% к.э. 1,0 л/га, Клоди Стар 24% н.кук 0,15 л/га каби гербицидлардан фойдаланиш тавсия этилади.

Ғалла майдонларида сарик, қўнғир занг ҳамда ун-шудринг касалликларига қарши олдини олиш ёки бўлмаса касалликлар билан зарарланган майдонларга Ўсимликлар ҳимояси ва карантин агентлиги рўйхатидан ўтган фунгицидларни ҳаво ҳарорати 15-18°C бўлганда Титул 390 к.э.к. 0,26 л/га, Тилтазол 500 к.э.к. 0,170 л/га, Бампер 25% эм.к. 0,5 л/га, Крест 25% эм.к. 0,5 л/га, Тилзол 25% эм.к. 0,5 л/га; Альто Супер 33% эм.к. 0,3 л/га,

Ғайтер 33% эм.к. 0,3 л/га, Супер Коназол 33% эм.к. 0,3-0,35 л/га, Вияльто Супер 33% 0,3 л/га, R-ULTRA Super 33% к.э. 0,3 л/га, Колосаль Про м.эм.к. 0,2-0,3 л/га, Суперфар 50% эм.к. 0,16-0,18 л/га, Титул Дуо к.э.к. 0,2 л/га, Дуазол к.э.к. 0,2 л/га, БИ-КОНАЗОЛ 40% к.э.к. 0,2-0,25 л/га, Уредазол 40% к.э.к. 0,2-0,25 л/га, Топ-Кроп 40% к.э.к. 0,25-0,3 л/га, Титус Микс 40% к.э.к. 0,2 л/га, Диканазол 40% к.э. 0,2 л/га, Дуплетт ТТ, 22,5% эм.к. 0,3-0,5 л/га, Торсо 22,5% эм.к. 0,3-0,5 л/га, Энтоликур 22,5% эм.к. 0,3-0,5 л/га, Рейкон 28% сус.к. 0,5 л/га, Бродер 30% эм.к. 0,3 л/га, Сплеш 30% эм.к. 0,3 л/га каби фунгицидлар билан гектарига 250-300 литр меъёрда ишчи эритма сарфлаган ҳолда ишлов беришни амалга ошириш ўзининг ижобий самарасини беради.

Ғалла зараркунандаларига (шира, трипс, хасва, шиллиққурт) қарши Имитрин 20% эм.к. 0,1 л/га, Киллер экстра 10% эм.к. 0,1 л/га, Агрофос-Д 55% эм.к. 0,5 л/га, Дуэт 55% эм.к. 0,5 л/га, Фосшанс, эм.к. 0,15 л/га, Борей Нео сус.к. 0,2 л/га, Дефентокс 2,5% эм.к. 0,25 л/га, Децис 10% эм.к. 0,1 л/га, Кинфос эм.к. 0,25 л/га, Имидашанс, с.э.к. 0,1 л/га, Имидаклоприд Оригинал 35% сус.к. 0,1 л/га каби инсектицидлар билан гектарига 250-300 литр меъёрда ишчи эритма сарфлаган ҳолда ишлов бериш тавсия этилади.

Юқорида келтирилган агротехник чора-тадбирлар республиканинг ҳар бир минтақаси тупроқ-иқлим шароити ва ғалланинг ривожланиш фазаларига ҳамда бегона ўтларнинг униб чиқиш даврига қараб 5-10 кун олдин ёки кейин амалга оширилиши мумкин.

Бошоқли дон экинларидан мўл ҳосил етиштиришда юқоридаги тавсиялар асосида белгиланган агротехника чора-тадбирларининг ўз муддатларида ва сифатли бажарилишини таъминлаш талаб этилади.

Равшанбек СИДДИҚОВ,

Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институти директори,
қ.х.ф.д., профессор,

Россия ва Турон ФА академиги,
Иброҳим ХОШИМОВ,

қ.х.ф.д., илмий ишлар ва инновациялар бўйича директор ўринбосари,

Илҳомжон ЭГАМОВ,

қ.х.ф.д., институт лаборатория мудири.

БУҒДОЙ МАЙСАЛАРИ ҲИМОЯГА МУҲТОЖ

Қиш ойларининг совуқ ва нам келиши ҳамда баҳор ойлари серёғин, ҳаво ҳароратининг паст бўлиши замбуруғли касалликлар, зараркунанда ҳашаротлар ва бегона ўтлар кенг тарқалиши кўп йиллик тажрибаларда кузатилган.

Бошоқли дон экин майдонларида учрайдиган касалликлар, зараркунанда ва бегона ўтларга қарши кураш бўйича мавсумий тадбирлар

2023 йилнинг январь – февраль ойларининг серёғин келиши буғдойда занг касалликларининг ривожланиши авж олишига олиб келади. Занг касалликларининг ривожланиши учун қулай оптимал температураси бошлангандан бошлаб ғалла майдонларини мониторинг қилиш ва занг касалликлари аломатлари кузатилса профилактик ишларни амалга ошириш талаб этилади.

Маълумки, кузги буғдой майдонларида учрайдиган касалликлар споралари, зараркунанда ҳашаротлар имаголари, уруғлари (тухумлари) ва личинкалари дала четларида, увватларда, суғориш ва зовур тармоқлари қирғоқларида сақланиб қолиб, аксарият йилларда кучли совуқ таъсирида нобуд бўлиши кузатилган.

Кузги-қишки мавсумда ҳаво ҳароратининг нисбатан илиқ ва қуруқ келиши ғалла ривожининг яхшиланиши билан бирга, касаллик ва зараркунанда ҳашаротларнинг ҳам нобуд бўлмасдан қишлаб чиқишига қулай замин яратди.

Кузги бошоқли дон экинлари ривожини яхшилаш мақсадида март ойида карбамидли суспензия бериш зарур. Эрта баҳорда ғалла экинлари қўшимча озиклантиришга эҳтиёжи юқори бўлади, шу каби бегона ўтларнинг ҳам авж олиб ўсиши, зараркунанда ҳашаротлар ва касалликларнинг ғалла майдонларида айнан шу даврда жадал ривожланишини инобатга олиб суспензияга инсектицид, фунгицид ва гербицидларни қўшиб ишлатиш муҳим аҳамиятга эга.

Ғалла экинлари баҳор мавсумида ҳар 7-10 кунда камида бир марта майдонда зараркунанда ҳашаротлар, касалликлар ва бегона ўтларнинг

тарқалиш ҳолатини мунтазам назоратдан ўтказиб бориш лозим.

Сариқ занг касаллиги

Сариқ занг буғдой барглари зарарлайди, кучли ривожланганда барг қини, бошоқ қилтиқлари ва бошоқча қобиқларига ва донга ўтади. Бу касаллик қўнғир зангга нисбатан камроқ тарқалган. Аммо келтирадиган зарари юқори шу сабабли, ўта хавфли ҳисобланади. Сариқ занг касаллиги билан дон тўлиш фазасида зарарланса 5-10% дан 30-35% гача, агар ривожланиши эрта бошланиб, байроқ барг чиқариш фазасида ривожланиши 50-60% га етса, ҳосилнинг 33,5-39,4% гача, ҳатто, ундан ҳам кўп йўқотилиши мумкин. Касаллик билан зарарланган ғаллада ҳосил кескин пасайиб, дон пуч бўлиб қолади дон сифати ёмонлашади.

Март ойининг иккинчи ўн кунлиги охиридаги нисбатан совуқ ҳаво ҳарорати занг касалликлари спорасининг жадал ривожланиши учун қулай шароит яратади. Сариқ занг споралари муз эриш

Буғдой касалликларининг ривожланиш даражасига боғлиқ ҳолда бошоқли дон ҳосилининг турли фазаларида нобуд бўлишининг тахминий миқдори, %

Касалликлар	Касаллик ривожланиш даражаси		
	Бошоқлаш	Найчалаш	Туплаш
Буғдой			
Сариқ занг	5-10	15-35	40-60
Қўнғир занг	3-7	15-35	35-55
Септариоз	5-10	15-25	30-40
Ун-шудринг	5-10	15-25	20-45

Сариқ занг касаллигининг ташқи кўриниш белгилари.

хароратидаёқ (0°C да) ўсишни бошлайди, $7-14^{\circ}\text{C}$ да қулай ўсади ва $20-23^{\circ}\text{C}$ гача ўсишда давом этади. Спора ўсимталари буғдой барги тўқималари ичига ҳарорат 2°C ва 23°C (оптимум $7-14^{\circ}\text{C}$) орасида бўлганида киради. Янги споралар ҳосил бўлиши 5°C ва 20°C орасида, энг қулай $12-15^{\circ}\text{C}$ ҳароратда кузатилади.

Сариқ занг споралари муз эриш ҳароратидаёқ (0°C да) ўсишни бошлайди, $9-13^{\circ}\text{C}$ да қулай ўсади ва ўсишни 23°C гача давом эттиради. Спора ўсимталари буғдой барги тўқималари ичига ҳарорат 2°C ва 23°C (оптимум $8-13^{\circ}\text{C}$) орасида бўлганида киради. Янги споралар ҳосил бўлиши 5°C ва 20°C орасида, энг қулай $12-15^{\circ}\text{C}$ ҳароратда кузатилади.

Занг касалликларига қарши Альто Супер, 33% эм.к. 0,3 л; Бампер, 25% эм.к. 0,5 л; Колосаль, 25% эм.к. 0,3-0,5 л; Фалькон, 46% эм.к. 0,4 л; Импакт, 25% сус.к. 0,25-0,5 л; Консул, 12,5% сус.к. 0,5-0,75 л фунгицидларини 200-300 литр ишчи эритма ҳисобида қўллаш тавсия этилади.

Зараркунандаларга қарши кураш чоралари

Зарарли хасва. Ҳаёт кечириши етук зот шаклида дала атрофларидаги уватлар, қир ва тоғолди, кесаклар остида ва ўсимлик қолдиқларида тўпланиб қишлаб чиқади.

Хасванинг уйғониши март-апрель ойларида, ўртача бир кеча-кундузлик ҳарорат $10-12^{\circ}\text{C}$ га етганда бошланади. Қишлов жойининг ўртача ҳаво ҳарорати $12-20^{\circ}\text{C}$ бўлганда хасва ғалла майдонлари томонига учиб, тарқала бошлайди.

Зарарли хасванинг уйғониши март-апрель ойларида, ўртача бир кеча-кундузлик ҳарорат $10-12^{\circ}\text{C}$ га етганда бошланади. Қишлов жойининг

ўртача ҳаво ҳарорати $12-20^{\circ}\text{C}$ даража бўлганда хасва ғалла майдонларида кенг тарқалишни бошлайди.

Хасванинг қишлаб чиққан авлодига қарши кимёвий кураш буғдойнинг тупланиш пайтида ҳар 1 м^2 майдонга ўртача 1-2 ва ондан кўп етук зот тўғри келса ўтказилади. Янги явлодга қарши эса ғалла бошоқланиши билан ҳар 1 м^2 майдонда 5-10 та хасва личинкалари тўғри келганда ўтказилади.

Зарарли хасванинг буғдой баргидаги тухуми (1), I-V ёш личинкалари (2-6) ва етуклик даври (7).

Зарарли хасва зарари. Хасва билан зарарланган ўсимликда зараркунанда зичлигига кўра (30-40%) гача ҳосилдорлик камаяди, янги дон-уруғнинг унвчанлиги эса (50%) гача пасайиши қайд қилинган.

Зараркунанда ҳашаротларга қарши Каратэ (Киллер, Кураш, Далате, Ломбардо), 5% эм.к. 0,15-0,2 л; Децис (Делцис, Экоцис), 2,5% эм.к. 0,25 л; Нурелл-Д (Циперфос, Агрофос-Д, Дуэт, Тагрил-Д, Хлорцирин, 55% эм.к. 0,5 л; Карбофос (Фуфанон), 57% эм.к. 1,5-2 л; Суми-альфа (Эсфен-альфа), 5% эм.к. 0,2-0,3 л; Суми-альфа (Эсфен-альфа, Бест-гол), 20% эм.к. 0,07-0,08 л; Данадим, 40% эм.к. 1,5 л сарф меъёрида 200-300 литр эритмада қўллаш яхши самара беради.

Бегона ўтларга қарши кураш чоралари

Республиканинг ғалла майдонларида бегона ўтларнинг 200 га яқин турлари учрайди. Бегона ўтлар ғалла майсаларини сиқиб, келгусида соя қилади ва экиннинг тўлиқ ривожланишига йўл қўймайди. Экинга бериладиган сув ва озуқа моддаларининг ҳам бир қисмини ўзлаштириб,

Зарарли хасванинг буғдой баргидаги тухуми (1), I-V ёш личинкалари (2-6) ва етуклик даври (7).

ҳосилдорликнинг кескин пасайиб кетишига олиб келади. Яна бир жиҳат: кунлар исиб, тупроқдаги ўртача ҳарорат 14-16 даражага етганда турли хилдаги баҳорги бир йиллик ва кўп йиллик бегона ўтлар ҳам униб чиқа бошлайди. Бу эса уларга қарши курашишни бироз қийинлаштиради.

Бегона ўтлар зараркунандалар учун ҳам қўшимча ҳўжайин, ҳам озуқа моддалар манбаидир. Бегона ўтлар (уруғлари) аралашган ғалланинг нархи ва сифати пасаяди. Қўйпечак ва кумри ўти пояга чирмашиб, экинни ётқизади, комбайн ишлашини қийинлаштиради, ўрим-йиғим техникасининг самарадорлиги 30-40% га пасаяди ва ғалла ерга тўкилиб, исроф бўлади.

Буғдой майдонларидаги бегона ўтларнинг тури, баландлиги ва қалинлиги ҳисобга олинган ҳолда, гербицидни сарфлаш меъёри мутахассис томонидан белгиланади. Гербицидлар трактор пуркагичлари (ОВХ-28) ёрдамида сепилганда гектарига сув сарфи 200 литрни, моторли қўл пуркагичлар ёрдамида қўлланилганда 100 литрни ташкил этиши лозим. Шундан сўнг 4-5 кун ўтиб, бегона ўсимликлар сарғая бошлайди, 10-14 кундан кейин эса бутунлай қуриб, нобуд бўлади.

Ушбу гербицидларни об-ҳаво очик кунлари ҳарорат ўртача 5 даражадан юқори бўлганда қўллаш тавсия этилади. Тунги қисқа муддатли ҳароратнинг пасайиши самарадорликка салбий таъсир кўрсатмайди. Ишлов ўтказилгандан кейин уч соатгача ёмғир ёлмаган тақдирдагина гербицидларнинг таъсир этувчи моддаси бегона ўтлар танасига тўлиқ сингиб улгуради. Гербицидлар, фунгицидлар ва инсектицидлар билан биргаликда қўлланганда сарф харажатлар анча камади.

Бунда, бир йиллик икки паллали бегона ўтларга қарши Громстор, Далстар, Тайфун, гербицидларини ҳар гектарига 20 г; Гранстар плюс, 50% с.э.г. 30 г; Серто плюс, 25% с.э.г. 0,1-0,15 кг; Дерби, 17,5% сус.к. 50-60 мл; Старане, 20% эм.к.

0,75-1 л; Старане премиум, 33% эм.к. 0,5-0,6 л сарф меъёри ҳисобида пуркаш тавсия этилади.

Фалласимон бир уруғпаллали бир йиллик бегона ўтларга қарши Топик (Далзлак - Т, Тердок), 8% эм.к. 0,4 л; Овсюген экстра, 17,5% эм.к. 0,4 л; Ал - максан, 28,4% эм.к. 2 л; Атлантик, 3,6% с.э.г. 0,25-0,3 кг гербицидидан ишлатиш лозим. Бунда ҳам гербицидларни бегона ўтларнинг буйи 7-10 см бўлганда қўллаш ҳам яхши самара беради.

Гербицидлар самарадорлигига таъсир қилувчи омиллар

Гербицидларнинг танлаб таъсир қилиш хусусияти, уларни сарфлаш меъёрларининг аниқ бир миқдорлари орасида намоён бўлади ва бу хусусият нафақат маданий экин ва бегона ўтлар турларининг ўзига хослиги, ваҳоланки тупроқ, об-ҳаво, агротехник шароитлар, баъзида эса навларнинг препаратларга мойиллиги билан ҳам боғлиқдир.

Ғалла экинларида гербицидлар қўллаш учун энг қулай давр-туплаш ва поя ўсиш фазалари бўлиб, бу вақтда бегона ўтларнинг фаол ўсиши кузатилади ва улар кимёвий воситалар таъсирига жуда мойил (чидамсиз) бўладилар.

Гербицидларнинг бегона ўтларга энг кучли таъсири қуруқ, илиқ ва шамолсиз шароитда, ҳаво иссиқлиги 16-22°C ва нисбий намлик 50% дан баландлигида кузатилади. Пастроқ ҳароратларда ишлатганда препаратлар самараси ҳам пасаяди. Иссиқ ҳавода қўллаганда экинлар органлари куйиши, кимёвий воситалар эса тез буғланиб кетиши мумкин. Гербицид сепилгандан сўнгра 3 - 5 соат ораларида ёмғир ёғиши ҳам кимёвий воситалар самарадорлигига салбий таъсир қилади.

Ойбек АМАНОВ,

қ.х.ф.д., профессор,

Акмал МЕЙЛИЕВ,

қ.х.ф.д., к.и.х.,

Жанубий деҳқончилик илмий-тадқиқот институти.

БОҒЛАРДА БАҲОР КЕЗМОҚДА

**Боғбонларнинг боғ ва токзорлардаги
баҳорги юмушлари авжида**

Мамлакатимизда ҳар йилгига нисбатан жорий йилда қиш ойлари декабрь ва январда ҳаво ҳарорати анча совуқ бўлиб, қор ҳамда ёғингарчилик миқдори кўп бўлди. Ушбу шароитда дарахтларда тиним даври бироз чўзилди. Мева дарахтларидан ҳар йили муттасил мўл ҳосил олишга қаратилган агротехник тадбирлар комплексига дарахтларга тўғри шакл бериш, буташ, сийраклаштириш муҳим аҳамиятга эга. Ушбу тадбирлар ҳаво ҳарорати +5°C дан юқори бўлганда бажарилади.

“**Данакли мевалиларнинг ҳосил куртакларини эрта уйғонишига йўл қўймаслик учун март ойининг биринчи ярмигача боғларда имкон даражасида 1-2 маротаба яхоб сувини бериш зарур. Бунда ҳар бир гектар боғга 1500-2000 м³, токзорларда 1200-1500 м³ миқдорида яхоб суви бериб 4-5 кун давомида сўғорилади. Яхоб суви билан сифатли сўғориш натижасида тупроқ 2 м. чуқурликкача тўлиқ намланади. Яхоб сувини сифатли ичган боғларда дарахтлар ва токзорларнинг асосий илдизлари жойлашган тупроқ қисми яхши намланади ҳамда тупроқ ҳарорати анча пасайиши боис дарахтлар куртакларининг ҳаракати 8-10 кунга кейинга сурилади. Яхоб суви 1-2 марта берилса, боғларда куртакларнинг эртаги ҳаракати анча кечикади.**

Боғларда дарахт таналарини ва скелет шохларини оҳак билан оқлаш зарур. Бунда 10 л. сувга 2 кг. оҳак ва 1,5 кг. тупроқни аралаштириб дарахтларнинг танаси ва она шохлари оқланади. Дарахт таналарини оқлаш билан новдалардаги куртакларнинг ҳаракати кечиктирилади.

Мевали боғларда дарахтларга 3 фоизли бордо суюқлиги билан пуркаш яхши натижа беради. Бунда Бордо суюқлигининг оҳак қисми 4-5 фоизга ошириб пуркалса, суюқлик оқ ранг бўлиши натижасида дарахтлардаги ҳароратни пасайтиради

ҳамда куртаклар ҳаракати секинлашади.

Дарахтларга шакл бериш, буташ-сийраклаштиришнинг афзаллиги, бунда дарахт ортиқча ғовламайди, ҳосилдорлик ва меваси сифатли бўлиб, ҳосил асосан, дарахт танасининг ичида шаклланади, танасида ҳаво яхши юради ва куёш нурунинг тушиш даражаси баланд бўлади. Боғларда дарахт қатор ораларини ҳайдаш, сўғориш учун эгатларни олиш, дарахт тагларини афдариб чопиш ишларини бажариш керак.

Ҳосилли боғ ва токзорларда эрта баҳорда (март ойи бошларида) озиқлантириш учун минерал ўғитлардан соф ҳолда азотли ўғит 120 кг, фосфорли ўғит 90 кг ва калий ўғитидан 30-45 кг. бир гектарга (20-25 см чуқурликда) солиб озиқлантириш керак. Тупроқ унумдорлиги паст бўлган боғларда ҳосилдорликни ошириш мақсадида ушбу меъёрни 20-30% га ошириш мумкин. Минерал ўғитлар органик ўғитлар билан қўшиб берилса, уларнинг самараси анча ошади.

“**Кейинги йиллари баҳор фаслида қисқа муддатли совуқлар тез-тез такрорланиб туриши сабабли дарахтларга салбий таъсир қилмоқда. Бунинг учун мевали дарахтларни қисқа муддатли совуқлардан асраш мақсадида боғнинг ҳар бир гектар майдонига тутатиш учун гўнг, хашак ва хазон аралашмасини йиғиб қўйиш (уюмлар сони 150-200 та) мақсадга мувофиқдир.**

Жойларда фермер хўжаликлар, боғбонлар бунга унчалик аҳамият бермасликлари боис айрим йиллари ҳосилни йўқотиб қўймоқдалар. Яна бир тadbир бу боғларда қатор ораларида суғориш ариқларини олиб, совуқ келиши олдидан, ариқлардан оз миқдорда жилдиратиб сув оқишиш натижасида ҳаво ҳарорати 2-3°C кўтарилиб, баҳорги аёзли қора совуқлардан сақлаш мумкин.

Боғларда дарахтларнинг куртаклари бўртганда ҳаво ҳарорати +10°C дан паст бўлмаганда данакли, уруғли боғларга 3% бордо суюқлиги билан ишлов берилади (100 литр сувга 3 кг мис купориси ва шунча сўнмаган оҳак қўшилади).

“ Резавор мевали ўсимликларда эрта баҳорда қулупнайзор қатор оралари ва туп атрофи юмшатилади. Март ойининг бошларида, тупроқ қуриши билан қулупнайзорда ўсимлик тупларининг эски барглари тўпплаб олиниб, даладан ташқарига чиқариб, ёқиб юборилади. Сўнгра ўсимлик қатор ораларига ишлов беришдан олдин минерал ўғитлардан 90 кг. азотли ва 50-60 кг. фосфорли ўғит солиниб юмшатилади, туп атрофи қўлда чопиқ қилинади. Орадан 20-25 кун ўтгач, иккинчи марта ишлов берилади, яъни қатор оралари ўтоқ қилиниб, юмшатилади.

Эрта баҳорда қорағатзорларда (смородина) қорағат тупларига шакл берилади. Бунда, биринчи навбатда, қуриб қолган, синган ва касалланган новдалари олиб ташланади. Тупдаги нимжон новда ва шохлари, ўсимликнинг асосий қисмини салқинлатиб қўядиган, ердан кўкариб чиққан бачки новдалари ҳам кесиб ташланади.

Қорағат тупидаги асосий ҳосил ўтган йили чиқарган новдаларида шаклланади. Йиллар ўтиши билан ўсимлик 2 ва 3-тартиб новда чиқаради, ҳосилнинг шаклланиши ҳам марказидан узоқлашиб боради. Новда чиқариш тартиби қанча кўп бўлса, туккан мевалари ҳам шунчалик майда бўлади. Шунинг учун 5 ёшга етган шохлар кесиб олиб ташланиб, ўрнига янги чиққан бир йиллик новдалардан 4-5 та қолдирилади. Ўсимлик 4-5 ёшга етганда бир тупда ҳар хил ёшдаги новдалар сони 15-20 та бўлиши керак.

Қорағат тупларига шакл бериб бўлингач, қатор ораларига 120-150 кг. соф азот ҳисобида азотли ўғит солиниб, юмшатилади.

Март ойи охирида қорағат гуллай бошлайди. Қорағат гуллаш вақтида биринчи сув берилади.

Малина ҳамда **маймунжон** экилган ерларимизда эрта баҳорда қуриб қолган новдалари ҳамда кўп ўсган нимжон новдалари олиб ташланади. Қатор оралари 10-12 см., қатор ичи 4-5 см. чуқурликда юмшатилади.

Малина ҳамда маймунжонзорга минерал ўғитлардан эрта баҳорда гектарига 150-200 кг. ҳисобида азотли ўғит билан озиклантирилади ҳамда суғорилади.

Эрта баҳорда **токзорларда** таъмирлаш ишлари, яъни темир бетон устунларни тўғрилаш, симларни тортиб чиқиш, устунлар тагларини зичлаш ишлари тугалланади.

Март ойининг иккинчи ярмидан, айрим ҳудудларда ойнинг охиридан кўмилган ток туплари очилиб, симбағазларга кўтариб боғлаш ишлари амалга оширилади. Токзорларда ток ораларида қуриб қолган туплар ўрнини тўлдириш учун ток тупларида қолдирилган узун новдаларни пархама (пархиш) қилиб тўлдирилади.

Токлар симбағазларга кўтариб боғлангач, қатор ораларига маҳаллий ўғитлардан гўнг 10-20 т/га, минерал ўғитлардан соф ҳолда азотли 60 кг/га, калийли 30 кг/га ҳисобида солиниб, қатор оралари ҳайдалиб, туп атрофлари юмшатилади.

Боғлар, резавор мевалилар, иссиқхоналарда цитрус ўсимликлари ҳамда токзорларда агротехник жараёнлар ўз вақтида, сифатли бажарилса, сифатли ва мўл мева-узум ҳосили олишга эришилади.

Ҳилола АБДУЛЛАЕВА,
қ.х.ф.д. (PhD), катта илмий ходим,
Жамшид АГЗАМХОДЖАЕВ,
катта илмий ходим,
Академик М.Мирзаев номидаги БУВАВИТИ.

КЎКЛАМ ЮМУШЛАРИ АВЖИДА

Баҳор фасли кириб, кунларнинг аста-секин исиб бориши сабзавоткор деҳқонларимиз, фермерларимиз ишига иш қўшиб боради, далада амалга ошириладиган юмушлари авжига чиқа бошлайди.

Ушбу ойда Республикамизда катта майдонларда етиштирилаётган асосий иссиқсевар сабзавотлардан - помидор, бақлажон, ширин қалампир, аччиқ қалампир кўчатларини етиштириш, сифатли кўчат тайёрлаш ишларини давом эттиришлари лозим. Кўчатлар тавсиялар асосида ўз муддатида ва меъёрида озиклантирилади ва суғорилади.

Маълумот учун

Эртаги муддатда сабзавотларни дастлабки ўсув даврида шаффоф полиэтилен плёнка остида парвариш қилиш ниҳолларнинг барвақт пайдо бўлишини ва ушбу экин ҳосилини оддий усулга нисбатан камида 15-20 кун эрта пишиб етилиш ва йиғиб олиш имкониятини беради. Шу билан бирга, кечикиб экилган сабзавотларнинг ривожини тезлаштиришга имкон беради.

Салқинсевар сабзавотлардан - оқбош карам, гулкарам, сабзи, пиёз, ош лавлаги ва салат экинларини парваришлаш, озиклантириш ва суғориш ишларини ўз вақтида ҳамда тавсия этилган муддат ва меъёрларда тавсия асосида амалга ошириш мақсадга мувофиқ.

Оқбош карам

Оқбош карам кўчати экилиб бўлгандан кейин тупроқ намлигига қараб, дала кетмакет суғорилади. Орадан 2-3 кун ўтгач, кўчат ўтказилган эгатлар текширилади, хато жойларга захирадаги кўчатлар экилади. Кўчат тутгандан сўнг эгатнинг оралари чопиқ ёки культивация қилинади. Культивациядан сўнг кўчат атрофи юмшатилади ва биринчи марта ўғит берилади.

Карам кўчатлари экиб бўлгандан кейин 7-10 кун ўтказиб биринчи ялпи ишлов берилади. Бунда қатор оралари махсус КРН-4,2 ёки бошқа культиватор билан 15-16 см чуқурликда культивация қилиниб, ўсимлик атрофи юмшатилади, маъдан ўғитлар билан озиклантирилади ва сув берилади. 20-25 кундан кейин яна бир марта ялпи ишлов берилади.

Оқбош карам тупроқ унумдорлигига, маъдан ўғитларга ўта талабчан.

Ўғитлашда йиллик фосфор

Ўғитларининг 70-75% миқдори, калийнинг 50% ерга асосий ишлов беришда, қолган 25-30% фосфорни 50% азот билан биргаликда карам кўчати тўлиқ тутиб олгандан сўнг, биринчи комплекс ишлов олдидан қатор ораларига ўсимликларга яқинроқ берилади. Қолган азотни 50%, калийни 50% билан биргаликда карам боши ўрай бошлаганда ўсимликка яқинроқ қилиб берилади. Оқбош карамни юқорида кўрсатилгандек ўғитлаш ўғитлардан самарали фойдаланишга, ҳосилнинг кўпайишига, унинг сифати яхшиланишига олиб келади.

Бўз тупроқли ерларда эртаги карамга 8-10 марта, сизот сувлари юза жойлашган ерларда 6-8 марта сув бериш тавсия этилади. Суғориш меъёри гектарига 500-550 м³.

Гулкарам

Гулкарам етиштириш мавсумига қараб суғориш тизими ҳам фарқ қилади. Плёнкали қопламалар остида етиштирилганда гулкарам ўсув даври жуда салқин пайтга тўғри келади. Биринчи суғориш кўчат ўтқазиш пайтида амалга оширилади ва бунда сув сарфи 200-250 м³/га.

Ўсув даврида гулкарам ўсимликлари қатор ораликлари ва ўсимлик оралари чоппи қилинади ва юмшатилади. Ўсимликлар қатор ораларини ёпиб олишигача 2 марта чоппи ва 3-4 марта культивация қилинади.

У экиладиган ҳар бир гектар ерга 30-40 тонна чириган гўнг, соф модда ҳисобида 400-500 кг азотли, 250-300 кг фосфорли ва 150-200 кг калийли ўғит солиниши лозим.

Унинг ўсув даврида баргидан қўшимча озиқлантирилиб, гўнг шарбати берилса, гулкарамдан юқори ва сифатли ҳосил олишга эришилади. Тупроқда озиқ моддаларнинг етишмаслиги унинг ҳосилдорлигига, уруғ маҳсулдорлигига, касалликларга чидамлилигига, биокимёвий таркибига ва уруғлик сифатига катта таъсир кўрсатади.

Сабзи

Сабзини парваришлаш жараёнидаги энг муҳим масалалардан бири уруғни ердан текис ундириб олишдир.

Сабзи ниҳоллари тупроқ доим нам бўлганда 5-7 кунда кўринади ва 10 кунда униб чиқади.

Сабзи униб чиқиши билан дарҳол бегона ўтларни ўташга ва яганалашга киришиш керак. Сабзи 2 марта ўталади.

Дастлабки ўташ сабзи битта чинбарг чиқарганда, кейингиси эса 3-4 барг чиқарганда ўтказилади. Ҳар ўтоқдавомида ягана ҳам қилиб борилади.

Бегона ўтларни йўқотиш учун кичик майдонларда қўл кучи ёрдамида, катта майдонларда гербицидлардан фойда-

ланилади. Бир йиллик ўтларга қарши экишдан олдин гектарига Гезагард-50 ёки Прометрин препаратини ҳар гектарига 2-3 кг бегона ўтлар уруғи ердан унгунга қадар ёки 1-2 чинбарг

чиқарган вақтда; Фузилад Супер 12,5 фоизли препаратини гектарига 1-2 кг ҳисобидан бегона ўтлар уруғи 2-4 та барг чиқарган вақтида пуркалади.

Сабзи ўсимлиги бошқа сабзавотлар каби тупроқ унумдорлигига, асосий озиқа элементларига талабчандир. Озиқа элементлари тавсия этилган миқдорда берилганда юқори ҳосил олиш имкони бўлади.

Сабзи ўстиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сиғимиغا нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги 70-75% бўлиши керак.

Кўламда экилган сабзи апрелнинг иккинчи ярмидан бошлаб суғорилади. Дастлабки пайтларда экин ҳар бир ярим-икки ҳафтада, майнинг иккинчи ярмидан эътиборан, яъни илдизмевалар жадал суръатда катталашаётганда эса ҳар 7-8 кунда суғорилади.

Ҳосил етилиб, йиғим-терим пайти яқинлашганда суғориш тўхтатилади.

Сизот суви чуқур жойлашган ерларда эртаги саби ўсув даврида 8 марта, сизот суви юза жойлашган далаalarda эса 5-6 марта суғорилади.

Пиёз

Пиёз тўқсонбости ёки эрта баҳорда экилганда баҳорда ердан униб чиққандан сўнг икки-уч мартаба: дастлаб ўсимликларнинг бўйи 6-8 см етганда, иккинчи марта 16-18 см бўлганда ва товар ҳолига келганда ўтоқ ва ягана қилинади. Қатор ораларидаги бегона ўтлар махсус КРН-4,2 ёки бошқа культиватор билан ер 15-16 см чуқурликда юмшатиш орқали йўқотилади.

Пиёздан бўз тупроқларда 30-40 тонна ҳосил олиш учун ҳар гектар ерга соф ҳолда ўртача 300 кг азот, 220 кг фосфор ва 90 кг калий бериш лозим. Ўтлоқи, ўтлоқи-ботқоқ тупроқларда эса минерал ўғит меъёри бир оз камайтирилиб, соф ҳолда 250 кг азот, 200 кг фосфор, 80 кг калийни гектар ҳисобида бериш тавсия этилади.

Ўғитларни бериш муддати: фосфор ўғити йиллик миқдорининг 70-75% ерга

асосий ишлов бериш даврида, қолган қисми эса ерни боро-налашдан олдин берилади. Азот ўғити эса вегетация даврида озиклантириш пайтида тенг иккига бўлиб берилади. Биринчи озиклантириш пиёз яганаланиб, ўтоқ қилингандан сўнг, иккинчиси эса илдижевалар шакллана бошлаганда берилади. Пиёз ўсимлигига органик ўғитлардан янги гўнгни бериш тавсия этилмайди.

Пиёз тупроқнинг сернам бўлишини хоҳлайди, унинг илдизи яхши ривожланмаганлигидан тупроқ намлигига талабчанлиги нихоятда кучли. Уруғ униб чиқаётган ва пиёз боши шаклланаётган даврда экиннинг сувга талаби, айниқса, ошади.

Пиёзни суғориш тартиби экиш муддатига қараб турлича бўлади. Қишга яқин ва баҳорда сепилган пиёз майсалари кўрингандан кейин суғорилади. Биринчи сув, одатда, баҳорги ёғин-сочин тўхтагандан кейин берилади. Кўклам серёғин келган йилларда бу муддат апрелнинг иккин-

чи ярмига, қурғоқчил келган йилларда эса апрелнинг бошларига, айрим ҳолларда эса, ҳатто, мартнинг охирига тўғри келади.

Пиёзни тез-тез суғориш то пиёз боши шаклланишининг охиригача давом эттирилиб, янги барг ўсиб чиққандан сўнг тўхтатилади.

Укроп

Укроп ўсимлигининг бўйи 20 см га етганда, майин масса йиққан вақтда ва энг ўткир ҳидли бўлганда йиғиштириш керак. Ҳосилни йиғиштириш вақти экиладиган нав ва етиштириш муддатларга кўра турличадир. Ўсимликларни йиғиштиришда илдизи билан суғуриб оли-

нади. Укропнинг тупроқ юзидан юқори қисмини кесиб йиғиштириш ҳам мумкин. Бунда суғорилгандан сўнг яна ўса бошлайди ва уни иккинчи марта ўриб олиш мумкин. Укропнинг ҳосилдорлиги плёнкали иссиқхоналарда етиштириш муддатига қараб – 1,5-2,5 кг ни ташкил қилади.

Рустам НИЗОМОВ,

қ.х.ф.д.,

Фахриддин РАСУЛОВ,

қ.х.ф.д.,

Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик ИТИ.

ИМКОНИЯТ ВА ИМТИЁЗЛАР

ПАХТАЧИЛИК РАВНАҚИНИ ЯНГИ БОСҚИЧГА ОЛИБ ЧИҚАДИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 26 январдаги “Пахта хомашёсини етиштирувчилар фаолиятини янада қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори пахта етиштириш ва қўшилган қиймат занжирини яратишдаги тизимли муаммоларга ечим бўлди.

Алоҳида таъкидлашимиз керакки, шу пайтгача пахта хомашёсини харид қилиш ва етказиб бериш бўйича томонлар ўртасида шартномалар тузилишида қатор бюрократик тўсиқлар ва ноқонуний аралашувлар мавжуд эди.

Мазкур қарорга асосан томонлар ўртасида фьючерс шартномаларини руйхатдан ўтказиш ва мониторинг қилишнинг шаффоф тизими яратилмоқда. Эндиликда ҳар йили 1 октябрга қадар келгуси йил ҳосили учун фьючерс шартномалари тузилиб, солиқ органларининг электрон ахборот тизимидан рўйхатдан ўтказилади ҳамда Қишлоқ хўжалиги вазирлигининг “Агро-платформа” ахборот тизимида интеграция қилинади.

Бугунги кунда пахта хомашёсининг харид нархини белгилашда кластерлар ва фермерлар ўртасида турли эътирозлар ва келишмовчиликлар юзга келмоқда.

Ушбу қарор билан вазирлик Нью-Йорк биржасида пахта толасининг ўртача ойлик фьючерс котировкалари таҳлилини ўзининг расмий веб-сайтида эълон қилиб боради ҳамда томонлар пахта хомашёсининг харид нархини ўзаро манфаатли келишув асосида ҳисоб-китоб қиладилар.

“ Эндиликда, пахта-тўқимачилик кластерларида бўнак маблағларини ишлаб чиқарувчилар билан келишув асосида пул ва моддий ресурслар шаклида амалга ошириш имконияти яратилади. Шунингдек, уруғлик, минерал ўғитлар, ёқилғи-мойлаш материаллари транспорт харажатларини ҳисобга олган ҳолда етказиб берилади ва кунлик электрон ҳисобварақ-фактуралар орқали расмийлаштириб борилади.

Маълумки, лазерли ер текислаш ишларини олиб бориш пахта ҳосилдорлигини ошириш, ерларнинг структурасини яхшилаш, айниқса 20 фоизгача сув тежашда муҳим ҳисобланади. Лекин ушбу замонавий техниканинг нархи қимматлиги сабабли кластерлар ва пахта етиштирувчилар томонидан етарли миқдорда сотиб олинмаяпти.

Шу боис, жорий йилдан бошлаб, сотиб олинган хорижий ва маҳаллий лазерли ер текислагич агрегатлари қийматининг 30 фоизи Давлат бюджетидан қоплаб берилади.

Яна бир жиҳати, сўнгги йилларда пахта етиштиришнинг таннархи ортиб бориши кузатилмоқда, бунинг сабабларидан бири пахта хомашёси етиштириладиган майдонларни на-

сос орқали суғоришда сарфланадиган электр энергияси харажатларидир.

“Эндиликда ушбу ҳолатлар ҳисобга олинган ҳолда, пахта хомашёси етиштириладиган майдонларни насос орқали суғоришда сарфланадиган электр энергияси харажатларининг 50 фоизи Давлат бюджети ҳисобидан қоплаб берилади.

Қишлоқ хўжалиги ривожланган давлатларда экинларнинг униб-ўсишини кузатиб бориш, ўсимлик касалликлари ҳамда зараркунандаларига тезкор қарши курашиш ва бошқа зарурий агротехник тадбирларни амалга оширишда учувчисиз учиш аппаратлари (дронлар)дан кенг фойдаланилади.

Бу борада энди бизда ҳам давлат-хусусий шериклик асосида пахта-тўқимачилик кластерлари маблағлари ҳисобидан учувчисиз учадиган аппаратлар олиб келинади ва Қишлоқ хўжалигида хизматлар кўрсатиш агентлиги орқали маҳсулот етиштирувчиларга хизматлар кўрсатиш йўлга қўйилади.

Бунга қўшимча сифатида яна шуни айтиш мумкин, минерал ўғитлар нархи барқарорлигини таъминлаш ва танқислигининг олдини олиш мақсадида 2025 йил 1 январга қадар импорт қилинадиган айрим турдаги минерал ўғитларга божхона божининг “ноль” ставкаси қўлланилади.

Яратиб берилган имкониятлар натижасида кластерлар томонидан мавжуд хомашёга нисбатан тола ишлаб чиқариш 140 фоиздан, ип-калава ишлаб чиқариш 100 фоиздан ошади. Айниқса, ип-калавадан мато тўқиш, матони бўяш ва пардозлаш ҳамда тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришга алоҳида эътибор қаратилади. Шундан келиб чиққан ҳолда, тўқимачилик ва тикув-трикотаж маҳсулотлари ишлаб чиқаришда мавжуд қувватлар ва амалга ошириладиган ин-

вестиция лойиҳаларининг барча қайта ишлаш босқичларида бир-бирига боғлиқлигини таҳлил қилган ҳолда, пахта-тўқимачилик кластерлари билан тузилган тўрт томонлама битимга ўзгартириш ва қўшимчалар киритилади.

“Шунингдек, пахта ва ғалла етиштирувчи фермерлар учун барча солиқлар бўйича ҳисобланган ва тўланмаган пенялар ҳисобдан чиқарилмоқда. Бу ўз навбатида фермер хўжаликлари молиявий ҳолатининг яхшиланишига сабаб бўлади.

Кластерлар ва пахта етиштирувчилар фаолиятига хорижнинг энг илғор тажрибаларини жорий этиш ҳамда уларнинг замонавий билим ва малакаларини ошириб бориш энг асосий вазифаларимиздан бири ҳисобланади.

Бу борада 2023–2025 йилларда пахта етиштиришда замонавий илм-фан ютуқлари, илғор хорижий тажрибаларни фермер хўжаликларида жорий этиш учун Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази ҳамда унинг ҳудудий марказларига 20 миллион АҚШ доллари миқдорида халқаро молия институтлари маблағлари жалб қилинади.

Барча яратилган тизим, берилган имтиёзлар ва давлат томонидан қўллаб-қувватлов тадбирлари кластерлар ва фермерларга катта имконият ҳамда рағбатлантириш бериш билан бирга пахта етиштириш, янги иш ўринлари яратиш, қўшилган қиймат ва даромадни кўпайтириш бўйича мажбуриятларимизни янада оширади.

Бир сўз билан айтганда, мазкур қарор ижроси натижасида пахта-тўқимачилик соҳасини янги босқичга кўтариш, соҳада қулай инвестиция муҳитини яратиш, ҳудудларда янги иш ўринларини ташкил этиш ва, албатта, соҳада банд аҳолининг даромадини оширишга эришилади.

Соатмурод ҚУЛМИРЗАЕВ,
Қишлоқ хўжалиги вазирлиги
бошқарма бошлиғи ўринбосари.

ЎЗБЕКИСТОН СУВНИ ТЕЖАШДА

Марказий Осиёда ташаббускор

Марказий Осиёда йилдан-йилга тобора сезилиб бораётган сув танқислигининг кути-лаётган муқаррар салбий оқибатларини юмшатиш чоралари кўп. Суғориш тармоқларини бетонлаштириш ва уларнинг фойдали иш коэффициентини ошириш, ерларни лазерли текислаш, сувдан самарали фойдаланишга эришиш, соҳани тўлиқ рақамлаштириш, сувни тежайдиган технологияларни жорий этишни кенгайтириш, суғориш маданиятини юксалтириш кабиларни бунга қилиб мисол келтириш ўринли.

Бугунги кунда мутахассислар сувни тежайдиган технологияларни жорий этишга асосий эътиборни қаратишмоқда. Сабаби, бу усул давлат бюджетига кўп юк бўлиб тушмайди, асосан, сув истеъмолчиларининг ўз маблағлари ҳисобига барпо этилади. Нафақат сув, балки минерал ўғитлар, ёқилғи мойлаш маҳсулотлари, ишчи кучи кабиларга сарф-харажатларни тежаш билан бирга ҳосилдорлиқни ошириши нуқтаи назаридан унинг самарадорлиги юқори.

Айнан сув танқис бўлган ҳудудларда тежамкор технологияларни қўллаган деҳқон ва фермерларнинг мўл ҳосил ва кўп даромад олаётгани ҳақидаги ҳаётий мисоллар бу тажрибанинг янада оммалашишига туртки бўлаяпти. Бухоро вилояти Олот туманидаги “Жумагелди” фермер хўжалиги, Наманган вилояти Тўрақўрғон туманидаги “Бахтиёр-Неъматжон-Шавкатжон” фермер хўжалиги, Андижон вилояти Қўрғонтепа туманидаги “Хантекс”, Фарғона вилояти Қўштепа туманидаги “Фарғона глобал текстил”, Сардоба туманидаги «Сардоба универсал кластер» кластер ташкилотлари тежамкор технологияларга ўтишда ўз ҳудудининг “локомотиви”га айланган десак муболаға эмас.

Ўзбекистонда 2019 йилдан бошлаб сувтежовчи технологияларни жорий этганларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизми йўлга қўйилгани, жумладан, субсидиялар ажратилаётгани катта самара бериб, кластер ташкилотлари ва фермерларни рағбатлантирмоқда.

“”
Субсидиялар ажратиш йилдан-йилга такомиллаштириб борилаяпти. Сувни тежайдиган суғориш технологияларини жорий қилган қишлоқ хўжалиги корхоналарига 2019 йилда 137,9 млрд. сўм, 2020 йилда 251,6 млрд. сўм субсидия маблағлари ажратилган бўлса, 2021 йилдан бошлаб давлат бюджетидан ажратиладиган субсидиялар миқдорини технологиянинг сифат кўрсаткичидан келиб чиқиб ҳисоблаш тартиби белгиланди ҳамда шу йили 899,4 млрд. сўм, жумладан, пахта майдонларида жорий қилинган технологиялар учун 754,4 млрд. сўм субсидия ажратиб берилди.

2022 йилда барча қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилари учун ахборот алмашинувининг шаффоф механизмини йўлга қўйиш мақсадида

“Томчи-реестр” пудрат корхоналарининг ягона электрон реестри ишга туширилди. Сувни тежайдиган технологияларни жорий қилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларга субсидиялар бериш юзасидан маълумотларни келишишининг “Agro-subsidiya” ягона ахборот тизими жорий этилди.

Шу билан бирга, сув тежайдиган технологияларни жорий этишни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизмлари такомиллаштирилди ва замон талабларига мослаштирилди. Яъни, сув тежайдиган технологияларни жорий этиш бўйича харажатларнинг бир қисmini қоплаш учун ажратиладиган субсидиялар миқдори сув тежовчи тизимнинг сифатидан келиб чиқиб белгиланиши ҳамда ҳисоб-китоб қилинган сумманинг 50 фоизи тизим жорий қилинган йили ажратилиши, 50 фоизи келгуси йили ҳосилдорлик ошиши ва ускуналарнинг ишлатилишига қараб ажратилиши, қўшимча 20 фоизи учинчи йилда жорий қилинган тизимни ишлатган ҳолда юқори ҳосилдорликни сақлаб қолган пахта, ғалла ва мева-сабзавот кластерларига тўлаб берилиши йўлга қўйилди. Янги тартиб асосида пахта хомашёси етиштирувчиларига 2022 йилда тўлаб берилган субсидия миқдори 71,3 млрд сўмни ташкил этди.

Рақамларни таҳлил қиладиган бўлсак, сўнгги йилларда мамлакатда сув тежайдиган технологиялар билан қамраб олинган майдонлар 1,0 млн гектарга етказилди. Шундан томчилатиб суғориш 398 минг гектар, ёмғирлатиб суғориш 31 минг гектар, дискрет усулда суғориш 16 минг гектарни ташкил этади. 73 минг гектар майдон эгилувчан қувур орқали, 36 минг гектар майдон эгатга плёнка тўшаб суғорилса, 452 минг гектар ерлар лазерли текисланди.

“

Ҳозирга келиб Ўзбекистон сувни тежайдиган технологиялар жорий қилинган майдонлар бўйича Германия, АҚШ, Россия, Испания, Бразилия ҳамда Италия давлатидан сўнг 7-ўринда туради.

Ўзбекистон сув тежовчи технологияларни жорий этиш ва сувни бошқаришда замонавий технологиялардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш борасида Марказий Осиё давлатлари орасида ташаббускор бўлмоқда.

Сув тежовчи технологиялар жорий этилган майдонлар кенгайиши ҳисобига ушбу технологияларни ишлаб чиқаришга талаб ҳам ортаёпти. 2019 йилда мамлакатимизда сув тежовчи технологиялар билан шуғулланадиган корхоналар бармоқ билан санарли бўлганлиги учун технологияларнинг 90 фоиз ускуналари ва бутловчи қисмлари хорижий давлатлардан келтирилган. Уша йиллари фермер хўжаликлари

томчилатиб суғориш тизимини жорий қилиш учун 100 фоиз маблағни олдиндан тўлаб, технология олиб келинишини 70-80 кун кутар эди.

Бугунги кунда йирик пахта-тўқимачилик кластер корхоналари томонидан технологияни маҳаллий шароитда ишлаб чиқариш саноати йўлга қўйилмоқда. Масалан, Бухородаги “Мергантекс” ва “Agrocluster” кластер корхоналари томонидан томчилатиб суғориш технологиясини тўлиқ маҳаллий шароитда ишлаб чиқариш йўлга қўйилган. Ҳозирга келиб Ўзбекистонда сувни тежовчи технологияларнинг ускуналари ва бутловчи қисмларини маҳаллий шароитда ишлаб чиқарувчи корхоналар сони 50 тага етди. Улар томонидан олдиндан 30 фоиз тўловни амалга оширган фермер хўжаликларига технология тўлиқ ўрнатиб берилмоқда. Ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштирилиши ҳисобига бир гектар учун маҳсулот таннарни 5-7 млн сўмга арзонлаштириши билан бир қаторда жойларда савдо шахобчалари ва утилизация хизматлари йўлга қўйилди.

2023 йилда сувни тежайдиган технологияларни 500 минг гектар майдонда жорий этиш ва 1,5 млн гектарга етказиш режалаштирилган. Жумладан, бу йил 260 минг гектарда томчилатиб, 25 минг гектарда ёмғирлатиб, 15 минг гектарда дискрет усулда суғориш технологияси жорий этилади. Яна 200 минг гектарда лазерли текислаш қўлланилади.

“

Ушбу технологияларни ишлатиш орқали 1,9 млрд куб метр сув, 100 минг тонна минерал ўғитлар, 13 минг тонна ёқилғи мойлаш материаллари иқтисод қилинади ҳамда ҳосилдорлик ўртача 15-20 центнерга оширилиб, 300 минг гектар майдонда такрорий экинларни суғориш имконияти яратилади.

Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган концепциясида мамлакатда суғориладиган 4,3 млн гектар майдоннинг камида 50 фоизда сувни тежайдиган технологияларни жорий этиш вазифаси қўйилган. Бу йўлда амалий ҳаракатлар давом эттирилмоқда, улкан марранинг деярли ярми удаланишига оз қолди.

Прогнозларга кўра, глобал иқлим таъсирида Марказий Осиё минтақасида сув ресурслари камайиб бораверади, аҳоли сонининг ортиши ва саноатнинг ривожланиши ҳисобига сувга талаб йилдан-йилга кучаяди. Мана шундай шароитда сув танқислигини юмшатишнинг энг мақбул ечими сувни тежаш, ундан оқилона фойдаланиш эканлигини ҳаётнинг ўзи исботлаб турибди.

Шўхрат СУЮНОВ,

Сув хўжалиги вазирлиги
Ахборот хизмати раҳбари.

Supported by the SDC

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

TOMCHI

СУВ КОДЕКСИ ПИШИҚ, ПУХТА ВА ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР АСОСИДА ТАЙЁРЛАНМОҚДА

Сув ҳаёт ва иқтисодий тараққиёт манбаи сифатида Ўзбекистонни барқарор ривожлантириш ва аҳоли фаровонлигини таъминлашда йилдан йилга тобора долзарб аҳамият касб этиб бормоқда. Сув ресурсларини оқилона ва барқарор бошқариш, улардан фойдаланиш ва муҳофаза қилишнинг зарур шarti эса сув муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишнинг самарали механизмлари мавжудлигига бевосита боғлиқ.

Бугунги кунда Ўзбекистонда сув ресурсларини бошқариш, ундан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги муносабатлар турли-туман ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Эндиликда уларни бевосита таъсир қилувчи ягона ҳужжатга бирлаштириш ва ягона шаклга айлантириш вақти келди. Бу вазифа Ўзбекистон Республикаси Сув кодекси лойиҳаси устида иш олиб бораётган идоралараро ишчи гуруҳи олдида қўйилди.

« **Сув кодексини ишлаб чиқишдан мақсад**
Ўзбекистон Республикасида амалга оши-
рилаётган ислохотларни ҳисобга олган
ҳолда сув муносабатларини комплекс
ва тизимлаштирилган ҳуқуқий тартибга
солишни таъминлашдан иборат. »

Янгиланган сув қонунчилиги, энг аввало, сув соҳасида давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг ваколатларини чегаралашнинг ҳуқуқий асосларини, давлат томонидан тартибга солишнинг маъмурий усулларида фойдаланишдан бозор иқтисодиёти тамойилларига йўналтирилган усул ва механизмларга ўтишни, барча сув ресурсларидан фойдаланиш ва истеъ-

мол қилишини ҳамда аҳолини сув билан таъминлаш, иқтисодиёт тармоқлари ва табиат ўртасида тақсимлашни тўлиқ қамраб олган ҳолда сув ресурсларини интеграциялашган бошқарувини жорий этишни таъминлаши лозим.

Шунингдек, кодексда миллий кадастр маълумотлар базаси билан боғлиқ сув ресурсларини ҳисобга олиш, режалаштириш ва бошқаришнинг яхлит тизимини яратиш, маълумотларнинг барча учун очиқлиги, қишлоқ хўжалиги эҳтиёжларини қондирадиган ҳамда сувдан самарали ва оқилона фойдаланиш принципларига жавоб берадиган суғориш учун сув чиқариш лимитларининг янги тизимини жорий этишга эътибор қаратилади.

Сувни тежашни рағбатлантириш, сув хўжалигига замонавий ахборот-коммуникация ва инновацион технологияларни жорий этиш, барча ер усти, ер ости ва қайтувчи сувларнинг интеграциялаштирган ҳолда бошқарув принципларини кенг татбиқ этиш, сув хўжалигида давлат-хусусий шериклик ва аутсорсингни қўллаш механизмлари белгилаб берилади.

мақсадда амалиётда ўзини оқлаган амалдаги “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг концептуал қоидаларини сақлаб қолиш, шу билан бирга жамият ва иқтисодиёт тармоқларининг, мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш эҳтиёжларининг замонавий талабларини акс эттирувчи янги нормаларни киритиш тўғрисида қарор қабул қилинди.

Шу билан бирга, Сув кодексининг қабул қилиниши сув хўжалиги соҳасида давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари ваколатларининг бири-бирини такрорлаши, сув таъминотчилари ва сувдан фойдаланувчиларнинг масъулиятини ошириш, сувдан фойдаланишга рухсат олиш тартибини соддалаштириш билан боғлиқ бир қатор муаммоларни бартараф этишга хизмат қилади.

Шу боис, Сув кодексини ишлаб чиқишда халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий қонунчиликка татбиқ этилишига эътибор қаратилмоқда. Чунки, Ўзбекистон сув масалалари бўйича кўп томонлама шартномалар иштирокчиси ҳисобланади. Жумладан, БМТнинг Халқаро очиқ сув оқимларидан кемалар қатнамайдиган турда фойдаланиш ҳуқуқи тўғрисида конвенция, БМТ Европа Иқтисодий Комиссиясининг Трансчегаравий очиқ сув оқимлари ва халқаро кўллари муҳофаза қилиш ҳамда фойдаланиш бўйича конвенция, Иқлим ўзгариши тўғрисида конвенция, Халқаро аҳамиятга молик сув-ботқоқ ерлар тўғрисидаги конвенция (Рамсар конвенцияси)ни ратификация қилган, шунингдек, Марказий Осиё давлатлари билан бир қатор шартномалар имзолаган.

Идоралараро ишчи гуруҳи томонидан ҳужжат лойиҳасини тайёрлаш жараёнида қонунчиликнинг узлуксизлиги ва барқарорлигини таъминлаш, шу

Швейцария тараққиёт ва ҳамкорлик агентлиги ҳамда Осиё тараққиёт банки кўмағида Сув кодекси лойиҳасини ишлаб чиқишга ваколатли миллий, минтақавий ва халқаро мутахассислар жалб қилинди. Тайёргарлик босқичи сифатида хорижий давлатларнинг сув муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш тажрибаси ўрганилди, Ўзбекистоннинг вазирлик ва идоралари ҳамда ривожланиш бўйича халқаро ҳамкорларидан таклифлар олинди.

Сув кодексини ишлаб чиқишда бундай пухта ёндашув ўз самарасини бериб, сифатли ва замонавий қонун лойиҳаси тайёрланиши шубҳасиз.

Динара ЗИГАНШИНА,

Давлатлараро сув хўжалигини мувофиқлаштириш комиссиясининг Илмий-ахборот маркази директори.

СОҲА ФИДОЙИСИ МУЛОҲАЗАЛАРИ

Жиззах вилояти ҳудудда Сангзор деб номланган мўъжазгина дарё мавжуд. Туркистон тоғ тизмаси булоқлари сувидан ҳосил бўладиган бу дарё воҳанинг Бахмал, Ғаллаорол ва Шароф Рашидов туманлари далаларини оби-ҳаёт билан таъминлайди.

Маълумки, “Сангзор” атамаси форсчадан туркийга ўтирилганда “тошлоқ”, деган маънони беради. Афсуски, кум, шағал ва тошни кайта ишловчи тадбиркорлик субъектлари, уларни сотиб пул топаётганлар Сангзор дарёси ўзани ва қирғоқбўйи ҳудудларига жиддий зарар етказмоқда.

Мухбиримизнинг республика Сув ҳўжалиги вазирлиги ҳузуридаги хавф даражаси юқори бўлган сув ҳўжалиги объектларини муҳофаза қилиш инспекциясининг Жиззах вилояти бўлими бошлиғи, “Дўстлик” ордени соҳиби Жўра Қораев билан бўлган суҳбатида шу ҳақида сўз боради.

- Жўра ака, умрининг қарийб ярим асрлик қисмини сув ҳўжалиги тизими раvнақига бағишлаган мутахассис сифатида Сангзор дарёси атрофида юзага келаётган муаммолар ҳақида нима дея оласиз?

- Юртимизда тадбиркорлик соҳасига катта эътибор қаратилмоқда. Ишбилармонлар қатор имконият ва имтиёзларга эга. Аммо, Сангзор бўйида айрим қўштирноқ ичидаги “бизнесменлар” бундай қулайликлар фақат “мен учун яратилган”, деган ҳаёл билан иш туттишмоқда. Улар дарёдан тош, кум, шағал қазиб олиб, ўз эҳтиёжларини қондиришмоқда. Аммо зиммаларидаги асосий вазифа - дарё ўзанини тўғрилаш ишларини “эсдан чиқариб” қўйишаётир.

- Муштарийларимиз ана шундай “қаҳрамонлар” кимлигини билиб қўйса яхши бўларди.

- Битта мисол келтираман: “BINAR TEXNO» деб номланган шўба корхонаси бор. 20 йилдан буён Сангзор дарёсининг Ғаллаорол тумани ҳудудидан тош қазиб оладиган корхона вилоят экологлари, фавқулодда вазиятлар бошқармаси, сув инспекцияси томонидан бир неча марта огоҳлантирилган ва жаримага тортилган бўлса-да, ўз билганидан қолмаяпти. Дарё ўзанини тозалаш-тўғрилаш ишларига умуман эътибор қаратмайди. Натижада, корхона учун ажратилган ҳудудда дарё қисмининг туби 3 метргача пазайиб, эни 200-300 метргача кенгайиб кетган. Бундай мисоллар жуда кўп.

- Дарёдан тош қазиб олишга рухсати борлар тадбиркорларга қандай талаблар қўйилади?

- Тош савдоси билан шуғулланаётган корхоналарда биринчи галда оқова сувни бирламчи тозалашга мослашган ўралар (отстойниклар), махсус ҳовузалар бўлиши керак. Аммо уларнинг аксарияти бу талабни ҳам бажаришмайди. Оқибатда кум-шағал ювишда ишлатилган чиқинди сув яна тўғри дарёга оқиб тушаётир. Қум-шағалининг аёвсиз қазиб олиниши натижасида дарё устидаги айрим кўприкларнинг таянчлари атрофи ҳам ювилиб келаётир.

- Жўра ака, дарё ўзанининг бундай мажбуран, нотабиий ўзгартирилиши яна қандай муаммоларни келтириб чиқариши мумкин?

- Ҳукуматнинг тегишли қарорига кўра, ўзан бўйлаб дарё кўприкларидан юқори ва пастга қараб 2,5 километргача бўлган масофани ковлаш умуман тақиқланган. Сангзор кум-шағалининг аёвсиз қазиб олиниши эса, дарё устидаги айрим кўприкларнинг таянчлари атрофи ювилиб, уларнинг юк ўтказиш қувватига путур етказмоқда.

Дарё ва унга параллель барпо этилган Эски туятортар канали бетон қопламалари, гидротехник иншоотлари созлигига путур етаётир. Тошкент-Термиз халқаро автоўли ва темир йўлининг Сангзор ёнидан ўтган қисмида қирғоқни мустаҳкамлаш зарурати туғилляпти. Сўнгги 3 йил ичида бу борадаги ишлар учун давлат бюджетидан 27 миллиард маблағ сарфланди.

Ғаллаоролдаги Жарғоқ, Ўрта, Бойларовул, Олмасувон, Гадой, Сарой, Явош, Чувиллоқ, Заргарлик, Бахмалсой қишлоқлари аҳолиси дарё ўзанининг пастлаб кетганлиги сабабли ўз томорқаларига сув чиқара олишмаяпти.

Сув йўлининг кўздан йироқ қисми турли саноат ва маиший чиқиндилар билан тўлиб кетяпти. Катта сув ёки сел келган пайтларда эса, бу чиқиндилар яна ортага оқиб, Жиззах шаҳри ва Шароф Рашидов тумани ҳудудларини булғамоқда.

Хуллас, иш шундай кетадиган бўлса, бу ҳудудда иқтисодий ва экологик муаммо юзага келиши, вақтида серсув, табобат ва наботот олами бетакрор бўлган Сангзор дарёсининг келажаги хавф остида қолиши мумкин.

Суҳбатдош: ўз мухбиримиз Худойберди КАРИМОВ.

ТАЖРИБА ВА ШИЖОАТ ОМУХТА БЎЛГАНДА

“ Қуйи Сирдарё ирригация тизимлари ҳавза бошқармаси ҳузуридаги насос станциялари ва энергетика бошқармаси (НСЭБ) Сирдарё вилоятидаги насос станциялари ва агрегатлари, трансформаторлар, тик зовур ва суғориш қудуқлари, электр узатиш линияларидан фойдаланиш, уларни таъмирлаш ва ривожлантириш вазифаси зиммасига юкланган йирик ташкилот ҳисобланади.

Бугун 500 нафардан ортиқ ишчи-ҳодимлар меҳнат қилиб келаётган жамоа аъзолари гарданидаги юмушни бекаму-қўст бажариши учун етар-лича моддий-техника базага ҳам эга. Сув тармоқларини қуриш, тозалаш ва таъмирлашга мослашган экскаватордан тортиб, тизимдаги бошқа энг муҳим ишларни бажариш имкониятига эга 55 та транспорт воситаси НСЭБ оғирини энгил қилмоқда.

— Жамоамиз ва техникаларимиз кучи билан 45 донна насос станциялари, улардаги 121 та насос агрегатларининг узлуксиз ишлаши таъминланмоқда, — дейди бошқарма бошлиғи Даврон Абдуллаев. — Шунингдек, тасарруфимизда 591 та мелiorация, 142 донна суғориш тик қудуқлари ҳам мавжуд. Биз мана шу техника ва технологияларимиз ёрдамида вилоятимизнинг 132 минг 770 гектар экин майдонини сув билан таъминлашнинг уйдасидан чиқаримиз.

Сирдарё НСЭБ жамоасининг ўз фаолияти давомида қандай ижобий натижаларга эришгани қўйидаги факт ва рақамлар орқали ҳам яққол кўзга ташланади: Жамоа вилоят деҳқонларини сўнгги уч йил ичида 1 миллиард 809 миллион метр кубга яқин оби-ҳаёт билан таъминлади. Бу борадаги ишларнинг тўғри ва оқилона ташкил этилиши натижасида 12 ярим миллион киловатт электр энергияси иқтисод қилинди. Демак, воҳа миришкорларининг шу давр ичида қарийб барча соҳаларда давлат билан тузилган шартнома шартларини ортиғи билан удалашганида ушбу жамоа вакилларининг муносиб ҳиссаси бор, дейишга тўлиқ асос бор.

— Эришаётган ютуқларимиз шубҳасиз, жамоамиз аҳиллиги эвазига қўлга киритилмоқда, — дея фикр билдирди бошқарма ишлаб чиқариш-техника бўлими бошлиғи Фуломжон Сулаймонов. — Сафи-

мизда тиришқоқ ва ишга чанқоқ ёшлар кўпчиликини ташкил қилади. Мен ўзимни улардан бири, деб биламан. Энг муҳими, биз ёшлар ўзимиз билан ёнма-ён ишлаб келаётган кўпни кўрган, тажрибали мутахассислардан ўрганишга, уларнинг тажрибасини ўзлаштиришга ҳаракат қиламиз.

Мана, яқинда жамоамиз учун унутилмас воқеа содир бўлди. Айнан бизнинг бўлимимиз ходими Гўзал Абдураманова вазириимиз бўйруғи билан “Сув хўжалиги аълочиси” кўкрак нишони билан тақдирланди. Шубҳасиз, бундай қувончли дамлар бутун жамоани руҳлантиради. Биз ёшларни эса, касбимизни эъозлашга ундаб, ишимизни виждонан бажаришимизда қўшимча дастак бўлади.

Дарҳақиқат, НСЭБ нинг юксак мукофотга сазовор бўлган ходими Гўзал Абдураманова ишда ҳам, ҳаётда ҳам ҳамкасбларига ўрнак. Жамоа ёшлари-ку, опани ўзларининг энг яқин одами, деб билишади. Унга ўхшашга, у каби меҳнат қилишга интилишади.

— Қарийб чорак асрдан буён шу жамоадаман, — деди бизга “Сув хўжалиги аълочиси” кўкрак нишони сохибаси Г.Абдураманова, — Зиммамга бўлимнинг техникавий шўъбасини бошқариш вазифаси юкланган. Бажараётган ишимиз масъулиятли эканини, элу-юрт фаровонлигига дахлдорлигимизни доим англаб турамиз. Камтарона меҳнатимизнинг давлат ва халқимиз томонидан эътироф этилгани эса, қалбимиздаги бу каби эзгу туйғуларни янада мустаҳкамлайди!

Суратда: “Сув хўжалиги аълочиси” кўкрак нишони совриндори Г.Абдураманова НСЭБ бўлим бошлиғи Ф.Сулаймонов билан.

Ўз мухбиримиз.

ТУПРОҚДАН ЗАР УНДИРАР НАФИС ҚЎЛЛАР

Аёл ўзининг латофати, нафосати, чексиз бардоши ва фидойиблиги билан нафақат оилани, балки жамиятни чароғон этади. Дарҳақиқат аёл — меҳрибон она, вафоли ёр, у Яратганнинг буюк мўъжизаси. Ҳаёт нафасини ва гўзаллигини ўзида мужассам этган аёл зотини, ҳар қанча улугламайлик, сўзимизнинг адоғи топилмайди. Албатта, ҳар йили баҳорнинг илк кунлари мамлакатимиз бўйлаб кенг нишонланадиган “Халқаро хотин-қизлар куни” ҳам назокатли опа-сингилларимизга бўлган алоҳида эътибор ва ҳурмат намунаси, аслида.

Бугун ён-атрофимизда ўзининг заҳматли меҳнати ва қалб саховати билан барчага намуна бўлиб келаётган хотин-қизларимиз бисёр ва улар ҳар қанча эъзоз ва эҳтиромга муносибдир. Юртимизда яратилган имкониятлардан самарали фойдаланган ҳолда асосий вазифа — фарзанд тарбиясидек мураккаб ва шарафли вазифани адо этиш билан бирга, жамиятнинг турли соҳаларида фидокорона меҳнат қилишаётган кўплаб касб эгалари қатори фермер аёллар ҳам фидойилик билан фаолият юритмоқда. Бугун, шубҳасиз, уларнинг манфаатларини муҳофаза қилишнинг тегишли ҳуқуқий асоси яратилган. Натижада, фермер аёллар пахта, ғалла етиштиришда, умуман, қишлоқ хўжалигининг турли йўналишларида катта муваффақиятларга эришмоқда. Имкониятларнинг ошиб бориши аёлларимизни ўз фаолияти кўламини янада кенгайтиришга ундамоқда. Ўз хўжалигида қайта ишлаш, ҳунармандлик, тикувчилик цехлари очган ҳамда касаначиликни йўлга қўйган мулк соҳибалари талайгина.

Оқдарё туманида 19 йилдан буён “Оқдарё Дилдора ҳосили” фермер хўжалигини бошқариб келаётган “Илғор фермер” кўкрак нишони ва яна кўплаб мукофотлар соҳибаси Дилором Бозорова ҳам меҳнатдан бахт топган аёллардан. Ҳозирда опа 104 гектар экин майдонида деҳқончилик қилиб, кўпчиликка ўрناк бўлиб келмоқда.

— Чорвадор-деҳқон оиласида туғилганман. Оиламиз катта бўлиб, отам раҳматли ўғил-қиз деб ажратмасди. Дала ишларини яхши тушунганим учунми, доим мени ўзи билан олиб юрарди. Ишонч билан “Сендан яхши агроном чиқади”, дерди. Шу-шу, бошқа касб танлаш ҳақида ўйлаб ҳам кўрмаганман. Гарчи бошқа касб эгаси бўлиш имкони бўлган

бўлса-да, ҳаётимни кенг далалардан айро тасаввур қилолмаганман, — дейди Дилором опа. — Бугун юртимиз хотин-қизлари барча жабҳада ўз фаоллигини намойён этмоқда. Ўзимнинг мисолимда олсам, аёл учун эл манфаати йўлида қарийб қирқ нафар ишчи-ҳодимни юқори ҳосил олиш учун бошини бириктириб туришнинг ўзи бўлмайди, албатта. Агар давлатимиз бизни кўплаб-қувватламаса, бугунгидай натижаларга эришмаган, кўзланган ҳосилни ололмаган бўлардик. Фермер хўжалигимизда 70 гектар ғалла, 34 гектар пахта майдонида деҳқончилик қиламиз. Техника ва ишчи кучимиз етарли. Хўжалигимизда янги-янги тармоқларни ишга туширмоқдамиз. Очиғи, илгари оддий қишлоқ аёлининг мулк эгаси бўлиб, бундай ишларни амалга ошира олишини тасаввур ҳам қилиб бўлмасди. Ҳозирги пахтачилик кластери тизими яратилгани деҳқонларнинг эртанги кунига бўлган ишончини янада оширди. Хомашёнинг олувчиси аниқ, териб олиш бўйича ҳам, теримчиларнинг иш ҳақларини беришда ҳам муаммолар, ортиқча бош қотиришлар ўз-ўзидан барҳам топди.

Дилором Бозорова яратилаётган имкониятлардан, ажратилаётган субсидиялардан унумли фойдаланиб, тез орада хўжаликда чорвачилик йўналишини ташкил этиш ва, ундан ташқари, томчилатиб суғориш технологияларини ҳам жорий этиш ниятида. Дарҳақиқат, Дилором опа мисолидаги муҳтарам аёлларимиз ҳамisha кўз ўнгимизда садоқатли ёр, меҳрибон она, фидойи етакчи тимсолида гавдаланади. Опа каби, аввало, оила, шу қаторда, жамиятга ҳам файз қиритадиган, ҳар даврани эзгулик нури билан мунаварр этадиган бундай фидойи хотин-қизларимизнинг эзгу ишлари доимо юксак эътирофга лойиқ бўлиб қолаверади.

Ўз мухбиримиз.

Гоҳо йўқотишдан куйинар аёл,
 Гоҳо топмишидан севинади у.
 Фарзандлар бахтини, элнинг бахтини
 Аллоҳдан сўрайди, ўтинади у.
 Чўққилар устига қўймайди нарвон,
 Аммо бахтга томон қўяр зиналар.
 Қадам ташлар экан йўлида унган,
 Гул-боғларга тўлар дур-хазиналар.
 Аёл юрагининг ярмида баҳор,
 Ярмида меҳрнинг интиқ изи бор.
 Унга фарзанд каби маҳталдир гуллар
 Меҳнатидан рангин гуллайди боғлар.

АЁЛ МЕҲНАТИДАН ГУЛЛАЙДИ БОҒЛАР

Анча йиллар олдин Хоразм вилоятининг Янгибозор туманидаги уруғчиликка ихтисослашган “Хушнуд” фермер хўжалиги раҳбари Солия опа Матякубова билан учрашиб, журналимизга мақола тайёрлаган эдим. Хўжалик ерлари “Қиличбой Арна” канали бўйларида жойлашганлиги сабабли сувга яқин, унумдор. Кўп билан кўплашиб, эл билан тиллашиб, кимнингдир оғирини енгил қилиб, кимнинг ғамига шерик бўлиб яшаётган опанинг шижоатини кўриб ҳавас қилган эдим.

Мазкур хўжалик жойлашган йўл бўйлари чиройли ва манзарали, мевали дарахтлар билан бурканганлигидан гўё жаннатга кириб қолдиммикан, деб ўйлайсиз. Бироқ бу ерларни боғ қилган, хушманзара қилган Солияжон опа. Боғолон қишлоғини республикамизда билмаган одам кам бўлса керак. Ўзбекистон халқ шоири, устоз Омон Матчон туғилган, болалиги ўтган гўша.

Бугун 71 ёшни қаршилаган онахон фермеримиз болалигидан деҳқончиликка ўрганган эди. Онаси ёлғиз боши билан далада ишлаб, уч қиз фарзандини бировга зор қилмай тарбиялади. Қизлар катта бўлгач, онаси каби далаларга меҳр қўйди. Солия 1969 йили мактабни тугатиб, Хива тиббиёт билим юртида ўқиди, туман

туғриқхонасида 10 йилдан зиёд меҳнат қилиб, 2000 нафардан зиёд чақалоққа доялик қилди. 1973-1978 йилларда Урганч Давлат университетининг биология факультетини тугатди. Ўзи кўнгил қўйган инсонга турмушга чиқди. Ўзи ўқиган мактабда биология фанидан ёш авлодга таълим берди.

Мамлакатимизда фермерликка эътибор кучайгач, 1994 йилда унинг кўнглида деҳқончиликка иштиёқ уйғонади. Интилишлари ва қизиқишлари яна болалик дамларига етаклади. Албатта, оилали аёлга осон эмас. Бироқ, унинг турмуш ўртоғи Римбой Каримов бағри кенг инсон бўлиб, уни ёлғизлатмади, қайтага бу ишини маъқуллаб ёрдам берди.

Солияжон опа дастлаб 3 гектар ер билан чорвачилик йўналишида оилавий “Хушнуд” фермер хўжалигини ташкил қилди. 1999 йилга келиб 57 гектар, 2003 йилда тендерда ютиб олиб, жами ер майдонлари 103 гектарга етди.

— Ҳозирги кунда кўп тармоқли фермер хўжалигимизнинг 132 гектар экин майдони бўлиб, 50 гектарига пахта, 50 гектарига ғалла экилади, — дейди фермер опа. — 4 гектар боғ, 20 гектар чорва учун беда, маккажўхори экилмоқда. Ҳар йили 10 қути ипак қурти боқилади. 47 бош маҳаллий қорамолимиз, 200 бош қўй-қўзи, 200 бошдан зиёд ҳар хил паррандаларимиз бор.

Албатта, бу ишларнинг ўзи бўлмайди. Йиллик фойдага ҳар йил янги техникалар сотиб олинади, бир қисми хайрия ишларига сарфланади, кам таъминланган оилаларга ёрдамга ажратилади. Етарли техникага эга хўжалик ерларида лазерли текислаш ишлари амалга оширилган. Хўжалиқда 47 ишчи меҳнат қилади. 150 тонна сифимли мева ва полиз маҳсулотлари сақланадиган совутгич орқали бозорга арзон ва сифатли маҳсулот етказиб берилмоқда.

2022 йилда хўжаликнинг умумий даромади 2 млрд 640 млн. сўмдан зиёд, соф фойда эса 800 млн. 700 минг сўмни ташкил қилди.

Опанинг бағрикенглигидан қишлоқ аҳли мамнун. 16 ёшли боқувчисини йўқотган Боғибек Собировни фарзандликка олганига анча бўлди. У зорикмай бу оилада тарбия кўрмоқда. Иккита ногирон шахсга аравача олиб берди. Қишлоқнинг камхарж оилаларига қишда 40 тонна кўмир тарқатди. Боғча, мактаб ва бошқа ташкилотларга баҳоли қудрат ҳиммат кўрсатиб келмоқда.

Опанинг ҳаётида яхши-ёмон кунларида ҳамдарди бўлган турмуш ўртоғи Римбой Каримов 2022 йилнинг июль ойида оламдан ўтди. Бироқ ундан матонатни ўрганган Солияжон опанинг атрофида отасидай эътиборли 5 нафар фарзанди, 13 нафар невараси бор.

“Шухрат” медали ва “Илғор фермер” кўкрак нишони соҳибаси Солия Матякубова бугуннинг ҳар бир онидан унумли фойдаланади. Халқнинг тўкин турмуши, саодати учун меҳнат қилишдан чарчамайди.

Сўзимизни муҳтасар қилиб айтмоқчимизки, меҳнат қилган инсон элда азиздир. Хўжалик аъзолари йилдан йилга юксалиш сари ҳаракат қилмоқда. Ҳаётини эл хизматига бағишлаган Солия Матякубовани ва барча меҳнаткаш, сабрли ва матонатли қишлоқ аёлларини, онажонларимизни 8 март байрами билан чин дилдан табриклаймиз! Бардоши метиндай, юраги дарё, меҳри осмон онажонларим, доимо омон бўлинглар! Йўлларингизда гулзорлар барқ уриб яшнасин! Наврўз муборак бўлсин!

Шукуржон ЖАББАРОВА,
ўз мухбиримиз.

Тарихдан маълумки, Нодира безим шахсияти ва ғазалиёти ҳар қандай даврда тилларимизда янарайдди. Бузунги қаҳрамонимиз шунча эмас, аммо ҳаётда ўз ўрнини топган, ширин фарзандларга она, невараларига буви, улкан хўжаликка раҳбар бўлган замонамиз Нодираи дурдонаси. Ўз руҳиятини далалардан излаётган, бошига ўзбекона рўмол, оёғига этик кийиб қишининг қировли, баҳорнинг ёмғирли кунларида ҳам далалар беғуборлигини, ернинг меҳрини, сеҳрини юракдан ҳис қилган Ўзбекистоннинг оловқалб аёлларидан бири у.

ЯЛЛАМАНИНГ НОДИРАСИ

Далаларга боқар маҳлиё,
Юрагида баҳор тилсими.
Меҳнат қилиб излар бахт, зиё,
Жаннат юртга мосдир қадами.
Сен бахтлисан, ўзбек аёли.

Далаларга тушган хаёли,
Кулгучлари – меҳр жилваси.
Мовий кўзлар – нафис, ибולי
Ошиқ унга кўкнинг ҳилоли,
Сен бахтлисан, ўзбек аёли!

Нодира Пўлатова Чинозда зиёли оилада туғилиб ўсди. Отаси Ҳусан Пўлатов ички ишлар тизимида хизмат қилган. Бобоси Маҳмуд Пўлатов эса ўз даврида Чиноз туманининг Охунбабаев номидаги донгдор хўжалигининг раиси бўлиб, пахтачиликда донг таратган эди. Нодира мактабни тугатиб Тошкентдаги 1-тиббиёт билим юртида ўқиди. Шу орада кўнглидаги йигит – Ташқи ишлар вазирлигида ишлайдиган Абдумалик Аҳмедов билан умр йўлларини боғлади. Улар бахтли эдилар... Нодира фарзандли бўлса-да Тошкент давлат иқтисодиёт университетида сиртдан ўқий бошлади. 2009 йилда ўқишни тугатиб, Яккасарой тумани солиқ инспекциясида аввалига ходим, сўнгра ишчилар билан ишлаш бўлими бошлиғи бўлиб ишлади. Отаси Ҳусан ака Чиноз туманидаги “Маҳмуд Пўлатов” фермер хўжалигини бошқарар эди. 2014 йили жондан азиз кўрадиган отаси вафот этди. Вақт қалб жароҳатларига даъво бўлди. 2016 йилдан Нодира бобоси номидаги фермер хўжаликни бошқара бошлади.

— Болаларимга онам қарарди, Тошкентдан Чинозга далага қатнайман. Гоҳ қийинчиликлардан

безиб йиғлаган, гоҳ кулган пайтларим ҳам бўлди. Меҳнат сари интилдим, — дейди Нодира Пўлатова. — Менинг елкамда меҳнат билан бирга катта масъулият ҳам бор эди. Отам ва бобомнинг шунча йиллар қилган меҳнати чипакка чиқмаслиги керак эди. Уларга муносиб бўлишга, хўжаликни ривожлантиришга интилдим.

Дастлаб, бу нозиккина аёл эркаклар қиладиган ишни эплаб кетармикин, эплай олмаса керак, дегувчилар ҳам бўлди. Мен бу гапларни эшитиб қайтага яна илдамроқ ҳаракат қилдим. Уйни, болаларни онамга топшириб, тун-кун далада ишладим. Майдонларга сув ҳам тарадим, трактор ҳам ҳайдадим. Онам, акам Аҳмаджон Пўлатов ёрдам берди...

Юқоридаги сўзлар Нодира қалбининг фиғони, меҳнат жабҳасига интилган ва далаларни ошиён айлаган кўнгилнинг бир шингили, холос. Аёл меҳр кишиси, бироқ Нодира отаси ва бобосидан меҳнатни, онасидан ижодни ўрганди. Устоз Омон Матжон “...Ўзбекистон тупроғидан ўрганмоқ керак шоирликини!”, деган эди. Нодира гоҳ-гоҳ китоб ўқийди, шеърятга ошно кўнглида бу тупроқнинг азизлиги, қадри жилоланади. Унинг айтишича, худуддаги фермерлар ҳам қараб туришмаган,

вақтида қўлларида келганича унга ёрдам беришган.

“**Ҳозирги кунда Нодира 115 гектар ерга экин экмоқда. Унинг ўзига хос деҳқонча шиори қуйидагича:**

“Ерни алдасанг, ўзинг алданасан. Ерни севсанг, ўзингга яхши бўлади”.”

2022 йилда 37 гектар ерга буғдой, 10 гектар ерга пахта эки, 20 гектар ерда шולי, 2 гектар ерда сабзавот етиштирди. Ғалладан бушаган 14 гектар ерга шולי ва мош етиштириб, таъминоти кам оилаларга бўлиб берди.

Ўтган йили хўжаликнинг умумий даромади 500 млн. сўми, соф фойдаси 300 млн. сўми ташкил қилди.

У ҳаётнинг аччиқ-чучугини кўп тотди. Нозик-кина қалби кўп марта дарз кетди, аммо эгилиб қолмади, тўғри юрди, ҳаёт уни, у ҳаётни таниди. 2009 йилда турмуш ўртоғи, 2014 йилда отаси бу дунёдан кўз юмди. Уч фарзандини бағрига босиб

увунди. “Вақт даво экан”, дейди у.

Унинг ёнида сувчилар Баҳодир Аширов, Сакин Тасибаев, тракторчилар Акбар Файзуллаев, Фарҳод Жўрабаев каби матонатли инсонлар, пиллакор, пахтакор Шахло Ашурова, Барно Йўлдошева сингари кўнгли тоза аёллар бор.

Хўжаликнинг учта дала шийпони атрофи баҳорий гўзалликка бурканмоқда. Негаки гир атрофда 200-300 туп тут кўчатлари, 1000 тупдан зиёд терак ва бошқа дарахтлар билан ўралган. Кўкликка қўхлиқкина ярашган Нодира энди яна боғ ташкил қилиб, брокколи экмоқчи. Палоний дарахтларини кўпайтиришни режа қилмоқда.

Меҳрибон она бўлиш билан бирга далаларга меҳр берган аёл билан хайрлашар эканман, оқшом тушганини ҳам билмай қолдик. Унинг ҳаёт йўллари ҳақидаги суҳбатимиз ҳеч тўхтамасди. Ана далаларга оқшом ёйилмоқда. Уфқнинг қизғиш нурлари бизга янги кунлар келишидан дарак берарди...

**Шукржон СОДИҚОВА,
ўз мухбиримиз.**

*Мухтарам юртовчилар!
Барчангизни ёшарини
ва гўзаллик фасли -
Нафрўз айёми билан
табриклаймиз.
Ушбу кутлуғ байрам
маънавати мизнинг
хар бир хонадонига
тинчлик-хотиржамлик,
кут-барока олиб келсин.
Юртимиз тинчлиги
ва элимиз тотувлигига
хат қатон кўз тегмасин!*

**Чиноз тумани “Маҳмуд Пўлатов”
фермер хўжалиги жамоаси**

Жаннатмонанд Ўзбекистон боғларида баҳор нашидаси ҳукмронлик қилаётган шу кунларда қишдан уйғонган далаларга меҳнаткаш деҳқон қўллари тегади, кўклам кўнгилларга масрурлик бағишлайди. Дов-дарактларда яшиллик барқ уради, ҳадемай, боғлар гуллайди. Тўғриси, Хоразм ва Қорақалпоғистон ерларида Наврўзда майсалар кўкариб чиқади, кейин ўриклар, олмалар, баҳорий дарактлар гулга киради.

БОҒОТЛИК ҲАЖИФА ОИЛА

*Боғот тумани
буюк аллома
Насриддин
Рабиъий бобомиш
ўтган юртдир.
Журналистнинг
бу ерни кўпроқ
аёллари мизга
бағишланаётгани
сабаб юрти миз-
нинг нокиза,
сулув, меҳнаткаш
аёлларини
излашда давол
этанализ.*

Ҳанифа Маткаримова Боғот туманининг Ўғизравот қишлоғида деҳқон оиласида туғилди. Унинг отаси элга танилган қўлигул уста Сафо Маткаримов фарзандлар тарбиясига жуда эътиборли инсон эди. Онаси Якутжон она Ваисова оила томорқасида керакли маҳсулотлар етиштирар, уйда қорамоллар, паррандалар боқишни хуш кўрарди. Шундай оилада ўсиб, деҳқончиликни болалигидан ўрганган Ҳанифа мактаб таҳсилдан кейин 1979 йилда Фарғона политехникуми товаршунослик бўлимини имтиёзли диплом билан тугатди. Шу йили имтиёз асосида институтга қабул қилиниб, 1985 йилда иқтисодчи-муҳандис дипломини қўлга олди. Урганч шаҳридаги ёғ-мой заводида иқтисодчи бўлиб иш бошлади, Боғот пахта тозалаш заводида ҳам меҳнат қилди. 1989 йилда машҳур пахтакор, раҳматли Машарип Қувоқов раҳбарлигидаги Боғот совхозида иқтисодчи вазифасида ишлади.

Далаларга меҳри баландлигидан 2006 йилда “Дилшода, Дилшодбек, Манзура” фермер хўжалигига асос солди. Илк бор тендерда ютиб олган 22 гектар ерида пахта ва ғалла етиштирди. 2008 йилда хўжалик ерла-

ри 76 гектарга кўпайтирилди. Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 9 январдаги қарори асосида ўтказилган оптималлаштиришдан сўнг у 112 гектар ерда деҳқончилик қила бошлади. Ҳанифа мен аёл кишиман, деб ўтирмас, худди йигитларга ўхшаб бел боғлаб, тонгдан далага чиқарди. Гоҳ трактор рулида, гоҳ сувчилар ёнида, гоҳ мажлисда... Фермер аёлнинг ҳеч дам олишга вақти бўлмаган бу кезлар ортда қолди. Ахир, хўжаликни илғорлар қаторига кўшиш учун тинимсиз меҳнатнинг ўзи етмайди, изланиш, ўрганиш ва ўрганганларини ҳаётга татбиқ этиш керак бўлади. У барини удалади. Бугун кўксини қатор нишонлар беади.

Бу йил 30 гектар ерга ғалла экилди. 69 гектар ерга пахта экиш режа қилинган. Ҳар йили ғалладан бўшаган майдонларнинг 7 гектари ёш оилаларга экиб, етиштириб, бўлиб берилади. Қолганига мош, шоли каби экинлар экилиб, ҳосил олинади. Ҳар йили 13 кути ипак куртидан 1 тонна 112 кг. ипак тола етиштирилади. Ипакчилар Дилшода Қурбонова, Меҳрибон Каримовалар доимо етакчилик қиладилар. Фермер опанинг қўлидан совғанинг ноёбини ҳам

улар оладилар, албатта. Сувчилар меҳнати ҳам оғир, опа уларни ҳам вақтида қадрлайди.

— Сувчи Шавкат Қурбонов, Фарҳод Бўязов, тракторчилар Ҳамдам ва Расул Жуманиёзовлар доимо ёнимда турадилар, — дейди у фахр билан.

Ўтган йили ғалла ўримида “Боғот Дон” АЖ билан келишилган шартнома асосида 84 тоннадан ошиқ ғалла топширди. Қолгани аъзоларга тақсимланди. “Ково Тех” МЧЖ кластер ташкilotи билан қилинган шартномага кўра гектарига 40 центнердан олинган пахта хомашёси етказиб берилди.

Хўжалик ўтган йили 3 млрд. сўм даромад топди. Шундан соф фойда 700 млн. сўмни ташкил қилди. 24 гектар ер майдони томчилатиб суғоришга, 5,2 гектар ер майдони ёмғирлатиб суғоришга мўлжал қилиниб, янги техник қурилмалар ўрнатилган. Аммо, фермер опанинг айтишича, унинг далалари қумлоқ бўлганидан томчилатиб суғориш ҳам, ёмғирлатиб суғориш ҳам натижа бераётгандек. Унинг фикри тўғри, қумга томчи билинмайди-да! Майли, бу каби муаммолар ҳам ечимини топар. Амунинг сувлари тўлиб оқса, балки далаларга сув ўз йўллари билан кириб келар, деб умид қиламиз. Опа фойда эвазига техникалар сотиб

олишга интилади, бугун 90 фоиз техникага эга хўжалиқда ишлар авжида.

2022 йилнинг декабрида Умра сафарига бориб-келган фермер опанинг кўнгли саховатда ҳам беназир. Шунинг учун ҳам унинг меҳнати ўз вақтида эътироф этилмоқда. 2020 йилда “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги ходими” ва “Илғор фермер”, 2021 йилда “Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг 30 йиллиги” кўкрак нишонлари билан тақдирланди.

Оила боши, анча йиллар банк ходими бўлиб ишлаб нафақага чиққан Зияддин ота Қурбонов ҳам унга кўмакчи. Ўғли Дилшодбек эса хўжалиқда иш бошқарувчи. 30 нафар ишчи-хизматчи оилаларининг қозони ҳам шу хўжалиқдан олган даромаддан қайнайди. Мавсумда 100-150 нафар ишчи-хизматчи меҳнат қилади.

Ҳа, у деҳқон, оила бекаси, фарзандлар ва келинлар, невараларнинг онажони, бувижони.

Ватанимизнинг Ҳанифа Маткаримовага ўхшаган шиддатли, жасоратли фермер аёлларини Баҳор билан, 8 март билан, Наврўзи олам билан чин дилдан қутлаймиз! Доимо хонадонларингизда омад ва бахт жамол очиб, ёрқин йўлларингизни меҳнат ва саховат безайверсин!

Ўз мухбиримиз.

*Намзидини, аграр соҳа меҳнат-
қашларини тиллий байрамилариз -*

Наврўзи олам

билан муборақбод этамиз.

*Жорий йил деҳқончилик навуни-
да ҳосилмилариз мўл, сувимилариз еероб,
хирмонларимилариз сарбаланд бўлишини
тилаймиз.*

**“Дилшода Дилшодбек, Манзура”
фермер хўжалиги жамоаси**

ЁШЛАРНИ БИРЛАШТИРГАН ОНАХОН

Бугун ўлкамизда баҳор нафаси, кўклам еллари кезмоқда. Жонажон Ўзбекистонимизнинг ҳар фасли ўзгача ранглар билан кириб келади. Ана кўклик, кўркамлиқ, қушчаларнинг чаҳ-чаҳ сайраган овозлари... Сулув аёлларнинг шоҳию атлас, адрасларга бурканиб, баҳорга монанд бўлаётганидан кўзлар қувонади. Тоғларда баҳор, боғларда баҳор, яшил қир-адирларда баҳор. Воҳада эсаётган нафис шамоллар ҳаммани боғларга, далаларга чорлайди. Қишлоқлар жамоли илиқликка, нафосатга бурканмоқда.

Хоразм вилояти Урганч туманидаги Беруний маҳалласи фаоли Гулруҳ Оллаберганова тонг отар-отмас атрофдаги сўлим нашидадан шодланганича томорқа хўжалигида кўчатлар етиштирадиган иссиқхоначи Ҳайитжон онанинг уйига йўл олди. У маҳалланинг бу тиниб-тинчимас, ҳамма ёшларни бирдай бағрига олгувчи онахони билан кунда-кунора кўришиб туради.

Ҳайитжон она оиласида ҳамма иш билан банд. Она ва ўғиллари томорқада, иссиқхонада, келинлар тиқиш-бичиш ишлари билан, бўш қолсалар, қайнонасига ёрдам беришга ошиқадилар. Хўнарни, меҳнатни севган, қайнона илмини олган келинларнинг ўн бармоғида ўнта хунар. Улар ўз иқтидори ва имкониятларидан келиб чиқиб, ёшларга тикувчилик, тўқувчилик сир-асрорларини ўргатадилар. Қадимий кўрпачиликнинг турли жиҳатларини билган Ҳайитжон она ўргатишдан ва янгиликлар излашдан чарчамайди. Хонадони, иссиқхонаси доимо ёшлар, қизиқувчилар ва харидорлар билан гавжум. Оила дарғаси Зарипбой ота Тоиров ҳисобчиликдан нафақага чиқиб, ёшлигидагидай тинчимас хонимига қанот бўлди.

— Онахонимизнинг тўрт ўғли ҳам томорқачилик билан шуғулланиб, ўз-ўзини банд қилди. Маҳалламизнинг 60 нафардан зиёд ёш оилаларини бирлаштирган Ҳайитжон она маҳалламиз фахри, — дейди Гулруҳ. — 1998 йилда ўз томорқасида 3 сотих жойда иссиқхона қуриб иш бошлаган эди. Ҳозир ташқи дала томорқаси 12 сотих, хонадондаги томорқа 8 сотихни ташкил қилади.

Сўхбатдошим билан хонадонга кириб бордик. Бу ердаги узаро ҳурмат, меҳр-муҳаббат уфуриб турган ўзига хосликдан ҳайратландик. Хонадон аъзолари субҳи сабо билан уйғониб, томорқа ишлари билан банд бўлар эканлар. Кейин эса бирин-кетин ёшлар кириб кела бошлади. Биз билан кўришар экан, онахон кўлидаги кичикроқ ҳажмли сеткадаги бодринг кўчатларини Гулруҳга узатди:

— Қизим, буни сенга тайёрлаган эдим, — деди у.

Уларни шу заҳоти суратга муҳрладим. Тупроғи ўзида алоҳида ўроғлик турган яшил кўчатлар ерга қўйилса бўлди, қийинчиликсиз палак ёзиб ўсиб кетади.

— Йилига уч марта ҳосил оламиз. Помидор кўчатлари, бодринг, болгар қалампери, исмалоқ каби турли кўчатлар етиштириб, бозорга чиқарамиз ва атроф хонадонларга сотамиз. Шу кўкликни берган Аллоҳимга минг шукур, — дейди Ҳайитжон она.

Биламизки, у колхоз даврида ҳам далада меҳнат қилган. Бугунги кунга келиб қилаётган ишларидан мамнун бўлиб сўзида давом этди:

— Ҳозирги шароитимиз жуда яхши. Ўзимиз экамиз, йиғамиз, маблағ топамиз. Ҳеч кимга қарам эмасмиз, тоғганимизга тўйлар берамиз, иморатлар қурамиз, автоуловлар, ё ишимизда қўл келадиган мини-техника сотиб оламиз. Ким келса, эшигимиз очик, даромадимиз ҳам шунга яраша...

Йилига 100 млн. умумий даромадининг тенг ярми соф фойдани ташкил қилади. Онахонни маҳалланинг барча аҳолиси ҳурмат қилади, тўй-томошасига, албатта, таклиф этади. Ахир, у ҳеч қачон иссиқхоначиликни ўрганаётган оилалардан ёрдами-ни, ширин сўзини аямайди, керак бўлса, кўчатлар совға қилишни қанда қилмайди. Қадрлаганни эл ҳам севиб қадрлайди. Шу ерда мен Гулруҳ синглимиз ва Ҳайитжон она билан хайрлашдим. Уларни кириб келаётган баҳор билан, хотин-қизлар байрами 8 март ва Наврўзи олам билан чин дилдан кутладим. Омадли, сиҳатли ва саодатли элимнинг бекалари! Баҳор сизлар билан баҳордир, Наврўз сизлар билан дилбардир. Кўклам ва ёшартириш онлари кўзларингизда жилва қилаверсин!

Суратда: намунали томорқачи Ҳайитжон она Матчонова ва маҳалла фаоли Гулруҳ Оллаберганова.

Ўз мухбиримиз.

ИШЧИЛАРИНИ УМРАГА ЮБОРГАН ФЕРМЕР

Бешариқ – Фарғона вилоятида ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан тобора ривожланиб бораётган туманлардан. Замонавий уй-жойлар, ижтимоий соҳа объектлари, манший хизмат уйларидаги саранжом-саришталик, орасталик киши кўзини қувнатади.

Бу туманда меҳнат қилаётган минг-минглаб кишиларнинг ўз қилаётган ишларидан кўнгли тўқ, келажакка ишончи юксак эканлигидан далолат. Энг муҳими, улар мамлакатда олиб борилаётган кенг қамровли иқтисодий ислохотларнинг ўзлари яшаётган туманда ҳам бўй кўрсатаётганидан мамнун. Айниқса, қишлоқ хўжалигида олиб борилаётган ислохотлар туфайли фаолият юритаётган фермер хўжаликларининг маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини ҳам, замонавий техникаларини ҳам йил сайин кўпайтиб бораётгани танланган йўлнинг бағоят тўғри эканлигини кўрсатмоқда.

“Туманимиз раҳбарияти халқимиз фаровонлиги ва дастурхон тўқинлигини таъминлаш мақсадида Президентимиз кўрсатган йўлдан шахдам қадамлар билан олға бормоқда — дейди туман фермерлар кенгаши ходими Хусанхон Юсупов. — Жорий йил 20906 гектар экин майдонининг 7650 гектарида пахта, 8800 гектарида ғалла, 35 гектарида дуккакли ўсимликлар, 1070 гектарида мойли ва 1272 гектарида озуқа маҳсулотлари етиштирилса, 2123 гектар майдонга полиз, сабзавот, картошка ва бошқа экинлар экилади. Албатта, ушбу майдонларда фаолият юритиш ва мўл ҳосил олишда 191 та кўптармоқли, 33 та сабзавотчиликка ихтисослашган ва 124 та боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларининг ўрни бекиёс.

Ўтган йили Президентимизнинг қарори асосида пахта ва ғалла майдонларидан 465 гектар экин майдонларини “E-auksion” асосида 2775 нафар фуқарога мева-сабзавот етиштириш учун тақсимлаб бериш натижасида 3566 та иш ўрни яратишга муваффақ бўлдик. Жорий йил учун ҳам туманимизнинг 4 секторидан 835 гектар экин майдонини ажратиш ва 5566 нафар фуқарони доимий иш ўрни билан таъминлашни режалаштирганмиз. Бу борада ишлар жадаллик билан олиб борилмоқда. Мақсадимиз, шу ажратилган экин майдонларидан 39 млрд. Сўмдан кўпроқ миқдордаги маҳсулотни ички ва ташқи бозорга йўналтириш. Бунинг учун “Бир маҳсулот, бир контур” лойиҳаси бўйича иш олиб бораёпмиз”.

— “Меҳнат инсон кўрки, — деб суҳбатга ралашди туманнинг илғор фермерларидан бири “Йигитали пахтакор замини” фермер хўжалиги раҳбари Икромали Йигиталиев. — Болалигимдан ер билан тиллашдим. Аввалига “Рапқон” ширкат хўжалигида оддий ишчи, кейин сувчи ва узок йиллар бригадир бўлиб фаолият юритдим. 2007 йил 76 гектар экин майдони билан хўжалигимиз ташкил этилди. Ўша пайтларда 74 та карта экин майдони бўларди. Уларни бирлаштириб, 14 тага қисқартирдик. Натижада, экин майдонларида агротехник тадбирларни ўтказишдаги қийинчиликлар ортда қолди. Ўтган 2022 йил 34 гектарга ғалланинг “Асп” навини экиб, ҳар гектар майдондан 70 центнердан ҳосил кўтаришга муваффақ бўлдик. 42 гектар майдонга экилган

“Наманган-77” навли пахтамиз ҳам 43 центнердан “оқ олтин” бериб, юзимизни ёруғ қилди. Жорий йил ҳам 10 гектар экин майдонига ғалла уруғини кўпайтириш учун “Васса” навини ва 24 гектарга “Аср” навини экиб, калийли, фосфорли ва маҳаллий ўғитлар билан озиклантириб, барча агротехник тадбирларни ўз вақтида амалга ошириб келяпмиз.

Хўжалигимизда 34 нафар доимий ишчимиз бор. Бизнинг шiorимиз: “Бир киши ҳамма учун, ҳамма бир киши учун”. Ишчиларимиз яхши билишадик, ҳосилимиз мўл бўлса, уларнинг оморлари ғаллага, чўнтаклари пулга тўлади. Мана, ўтган 2022 йил пахта ва ғалладан 187 млн. сўм, 13 сотих иссиқхонадаги лимон, мандарин ва апельсиндан 10-15 млн сўм, 1 гектар шафтолизордан 50-60 млн. сўм соф даромад олдик. Ҳар бир ишчининг уйдаги оморига ўртача 1 тоннадан ғалла кирди. Яна такрорий экин экиш учун ер ажратдик. Бундан ташқари, хўжалик ҳисобидан кунига дала шийпонимизда 2 маҳал иссиқ овқат, тўй қилаётганларга алоҳида моддий кўмак, уй қураётганларга қурилиш моллари етказиб берилди. Худого шукр, шу ўтган йиллар давомида техник базамизни қишлоқ хўжалик техникалари билан тўлиқ таъминлашга эришдик. Ҳозирда за-

монавий, юқори унумли тракторлар, комбайнлар, лазерли ер текислагичлар хизматидан унумли фойдаланяпмиз”.

– Туманда сизни ишчиларини ҳурмат қиладиган, халқидан ҳомийлигини аямайдиган фермер сифатида таърифлашди, – дедим мен.

– Халқимизда “Ўнг қўлинг берганини чап қўлинг билмасин”, деган гап бор. Жорий йил оддий ишчи, механизатор ва сувчилардан иборат беш нафар ходимимизни муқаддас умра зиёратига кузатиб, қайтишганида иззат-икром билан кутиб олдик. Аслида, бу инсонлар қарийб 25-30 йил давомида хўжалигимизда астойдил меҳнат қилишди. Яхши кунда ҳам, ёмон кунда ҳам елкама-елка туришди.

Ҳа, қайси элда инсон қадрни юксалар экан, ўша элда миллат ривож топади, юрт фаровон, дастурхон тўкин бўлади. Биз ҳам бешариқлик заҳматкаш инсонлар билан хайрлашар эканмиз, уларга олдиларига қўйган улкан марраларини илдамлик билан босиб ўтишларини тиладик.

Суратда: “Йигитли пахтакор замини” фермер хўжалиги раҳбари Икромали Йигиталиев.

Каримжон ЭРГАШЕВ,
ўз мухбиримиз.

**Сув хўжалиги
ходимлари, зиёкор
олимлар, аграр соҳада
улкан ютуқларга эри-
шаётган деҳқонлар,
она халқимизга бог-
ларни яшнатиб, диллар-
ни яйратиб келаётган
Наврўзи олам
муборак бўлсин!**

**«Ўзсувқурилиш» АЖ ҳузуридаги
Бешариқмахсуссувудрат МЧЖ
жамоаси**

Мамлакатимиз равнақи, халқимиз турмуш фаровонлигига дастурхонимиз файзу баракасига барча соҳа қатори қишлоқ хўжалиги истиқболига ҳам боғлиқ. Бу борада Навоий вилоятининг Кармана туманида ҳам озиқ-овқат программасининг муҳим тармоғи ҳисобланган ағуш, сут маҳсулотлари етиштиришга алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда.

НАСЛИ ЧОРВА —

СОҲА РИВОЖИГА ЗАМИН

Туманда йилдан-йилга ишга тушаётган янги-дан-янгилар лойиҳалардан кўзланган асосий мақсад, авваламбор, чорва наслини яхшилаш. Буни амалга оширишда фермерлар томонидан хорижий давлатлардан келтирилаётган насли қорамолларнинг кўпайиши катта аҳамиятга эга бўлмоқда. Тумандаги “Истиқлол” фермер хўжалигида ҳам ана шундай 150 бош насли чорва парваришланмоқда.

– Хориждан насли қорамол олиб келувчиларга тақдим этилаётган субсидия маблағлари бизга анча енгилликлар яратмоқда. Ушбу имтиёزلардан фойдаланиб, келгусида хориждан яна қорамол олиб келишни, шу билан яна беш нафар қишлоқ ёшларининг бандлигини таъминлашни режалаштириб турибмиз, – дейди фермер хўжалиги раҳбари Исомиддин Норов.

Суратда: “Истиқбол” фермер хўжалиги аъзолари.

Яратилаётган имкониятлар соҳа ривожига омил бўлиши баробарида, фермерларга ишонч ва шижоат бағишламоқда. Шофиркон туманидаги “Акрамов Асқар замини” фермер хўжалиги аъзолари ҳам яратилаётган имкониятлардан фойдаланиб, йилдан-йилга насли чорва сонини кўпайтирмоқда. Бугунги кунга келиб, мазкур фермада жами 300 бош қорамоллар бўлса, шунинг 55 боши хориждан келтирилган насли чорва.

– Президентимизнинг «Чорвачилик тармоқларини давлат томонидан янада қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чоратadbирлар тўғрисида»ги қарорида тақдим этилган имтиёزلар бизга куч бағишламоқда. Қарорга асосан, етиштирилган гўшт ва сут маҳсулотларининг ҳар бир килограмми учун тўланадиган субсидиялар биз фермерларга катта енгиллик яратди, – дейди фермер хўжалиги раҳбари Асқар Акрамов.

Суратда: Шофиркон туман ветеринария бўлими бошлиғи Фозилжон Ражабов, туман чорва насл маркази вакили Икром Назаров фермер Асқар Акрамов билан

Албатта, аввало, амалга оширилаётган ислохотлар ва ҳуқуқий мезон, мулкдорлар синфиди ишонч асосидаги ташаббусни вужудга келтирмоқда. Бу эса соҳа тараққиётига мустаҳкам замин бўлиб хизмат қилиши аниқ.

Ўз мухбиримиз.

НУРОБОДДА ЧОРВАЧИЛИК РИВОЖЛАНМОҚДА

Сўнгги йилларда мамлакатимизда чорвачилик соҳасини ривожлантиришда жадал ислохотларнинг амалга оширилиши натижасида, озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми ошиб бормоқда. Жойларда янги хўжалик юритувчи субъектлар — чорвачилик, паррандачилик, йилқичилик, туячилик, қуёнчилик, паррандачилик хўжаликлари ташкил қилинмоқда. Албатта, бу каби ишлар самарасини оширишда ветеринария хизматининг ўрни катта. Бу борада Нуробод туман ҳудудида **73** минг **948** бош қорамол, **600** мингдан ортиқ майда шохли моллар мавжуд бўлиб, уларга туман ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлими мутахассислари ветеринария хизмати кўрсатиб келмоқда. Туманда қорамол наслини яхшилаш, уларнинг сонини ошириш бўйича, туман Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлимига қарашли **13** та ветеринария шохобчаси ҳамда сунъий уруғлантириш пунктларида ветеринария мутахассислари ва техник оссеминаторлари хизмат кўрсатиб келмоқда.

Суратда:
Нуробод туман ветеринария бўлими бошлиғи Юсуф Рўзиев ветеринар Қодир Қурбонов билан.

— Туманимизда вилоят Ветеринария бошқармаси томонидан эпизоотик тадбирларнинг режаси тузилган бўлиб, у туман ҳокими томонидан тасдиқланган, шу асосда туман ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлимидаги 19 нафар ветеринарлар томонидан тегишли вазифалар ойма-ой бажариб келинмоқда. Бугунги яна бир муҳим вазифамиз чорва бош сонини кўпайтириш, мавжуд қорамоллар наслини яхшилаш бўлиб, бу борада ҳам аҳоли ва фермер хўжаликлари ҳисобидаги сигирларни сунъий уруғлантиришга мўлжалланган барча махсус воситалар билан жиҳозланган участкаларимиз фаолият олиб бормоқда, — дейди туман ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлими бошлиғи Юсуф Рўзиев.

Туманда йилдан-йилга амалга оширилаётган дастурлар ижросига асосан хориждан олиб келинаётган қорамоллар, майда шохли моллар ҳисобига гўшт, сут маҳсулотлари етиштиришда ҳам ўсиш суръати кузатилмоқда. Бу борада тумандаги “Самариддин” фермер хўжалиги аъзолари ўтган йили қўшни Қирғизистон республикасидан 200 бош насли қўйлар олиб келди.

— Президентимиз томонидан 2021 йил 3 март куни «Чорвачилик тармоқларини давлат томонидан янада қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарорида тақдим этилган имтиёзлар бизни қувонтирди. Ушбу қарорга асосан, чорвачилик хўжаликларига ўз хўжаликларида етиштирилган гўшт учун реализация қилинган йирик ва майда шохли қорамоллар тирик вазнининг ҳар бир килограмми учун 2 000 сўм ҳамда сутининг ҳар бир литри учун 200 сўмдан тўланиши ва бошқа имтиёзлар биз фермерларга катта имкон яратди, — дейди фермер хўжалиги раҳбари Тўра Розиков.

Суратда: “Самариддин” фермер хўжалиги раҳбари Тўра Розиков.

Тумандаги яна бир фермер “Адҳамжон кумуш боғзори” фермер хўжалиги раҳбари Боҳодир Тожиев ҳам хориждан олиб келинган 40 бош насли қорамолларни парваришлаб келмоқда. Фермер хўжалиги асосан гўшт йўналишига мўлжалланган бўлиб, етказиб берилаётган ҳар бир килограмм гўшт учун 2000 сўмдан субсидия маблағлари тўланишидан мамнун. Боҳодир Тожиев яратилаётган бу каби имкониятлардан фойдаланиб, жорий йилда ҳам хориж давлатларидан яна насли чорва олиб келиш пайида.

Суратда: Фермер Боҳодир Тожиев, туман чорва насл маркази вакили Низом Норқараев билан.

Туманда йилдан-йилга амалга оширилаётган дастурлар ижросига асосан хориждан олиб келинаётган қорамоллар, майда шохли моллар ҳисобига гўшт, сут маҳсулотлари етиштиришда ҳам ўсиш суръати кузатилмоқда. Албатта, бу каби чора-тадбирлар, бозорларда чорва маҳсулотлари арзонлигини таъминлаб, аҳоли дастурхонига файз-барака киритиш билан бирга иқтисодиётнинг янада юксалишига хизмат қилади.

Шухрат НОРМУРОДОВ,
ўз мухбиримиз.

НАВОЙ ВИЛОЯТИНИНГ ТОҒ ВА ТОҒОЛДИ ТУМАНЛАРИДА БОҒДОРЧИЛИК ВА ИХТИСОС- ЛАШГАН ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

***Annotation.** This article highlights the characteristics of farms specializing in horticulture in mountain and sub-mountain districts and the activities of farms in Navoi region.*

Республикамизда ҳозирги кунда амалга оширилаётган ислохотлардан бири, яъни аҳолини ҳўл мева билан таъминлаш учун боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларини ривожлантириш учун кўпгина ишлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан тасдиқланган «2022-2026-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг етти та устувор йўналиши бўйича Тараққиёт стратегияси»да 30-мақсадда белгилаб берилган «Қишлоқ хўжалигини илмий асосда интенсив ривожлантириш орқали деҳқон ва фермерлар даромадини камида 2 баравар ошириш, қишлоқ хўжалигининг йиллик ўсишини камида 5 фоизга етказиш» тўғрисида айтиб ўтилган. Ундан ташқари, мамлакатимизда бозор иқтисодиёти даврида аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотларига, саноатнинг эса хомашёга бўлган талабини қондириш ҳозирги кунда қишлоқ хўжалиги олдида турган энг муҳим долзарб вазифалардан бири бўлиб қолмоқда ва республикамиз ҳукумати бу соҳага катта эътибор қаратмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Мева-сабзавотчилик ва узумчилик соҳасини ислоҳ қилиш бўйича ташкилий чоратадбирлар тўғрисида»ги фармони ва қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Қишлоқ ва сув хўжалик вазирлигининг буйруқ ва қарорлари бу соҳалар ширкатларини фермер хўжаликларига айлантириш, агросаноат фирмаларини ташкил қилиш ва мева-сабзавотчилик тармоғини бошқариш тизимини такомиллаштиришда муҳим ўрин тутди.

Навоий вилоятининг тоғолди туманларида, яъни мева-сабзавотчилик, боғдорчилик, узумчиликни ривожлантириш учун реал асос яратиш мақсадида кўпгина ишлар олиб борилмоқда.

Тоғолди минтақасида асосан Навбаҳор ва Нурота туманлари жойлашган бўлиб, пахтачилик, ғаллачилик, чорвачилик, сабзавотчилик ва боғдорчилик-узумчиликка ихтисослашган фер-

мер хўжаликлари фаолият юритиб келмоқда. Қуйидаги 1-жадвалда вилоятнинг тоғолди туманларида фаолият юритаётган фермер хўжаликларининг тавсифи келтирилган

2020-2025 йилларда боғзорлар майдонини 2020 йилдагига нисбатан 250-300 гектарга кўпайтириш ва 2025 йилга бориб уларни 1500-1550 гектарга етказиш.

Вилоятнинг жануби-шарқий ҳудуди чўл текисликлари ва шимолий тоғ ва тоғолди қисмлари мевали экинлар захирасига эга.

Тоғ ва тоғолди массивларини ўзлаштириш иқтисодий жиҳатдан қулай, чунки, уларни суғориш учун сув билан таъминлаш осон. Ресурстежамкор технологиядан фойдаланиб, сув захираларини тежаб, кўп маблағ сарфламасдан катта аҳамиятга эга бўлган сифатли мевалар етиштириш имконияти бор.

Ҳозирги вақтда вилоят бўйича мевали боғларнинг ўртача ҳосилдорлиги гектарига 120-130 центнерни ташкил қилмоқда. Мевали дарахтларни парваришlash технологиясини сақлаган ҳолда боғлардан олинадиган ҳосилдорликни 3.5-4 баробарга оширсa бўлади. Масалан, Нурота туманида 111 та боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари мавжуд бўлиб, 1037 гектар ер майдонини ташкил қилади. Айниқса, тоғли зонасида жойлашган «INTENSIV NUR LAZZATLI BOG` MЧЖ» 56,39 гектарни, «NURATO OLTIN BOG LARI MЧЖ» 106,6 гектар ер майдонини ташкил қилади. Тоғли минтака бўлишидан қатъий назар, гектаридан 150-170 центнердан ҳосил олинди. Навбаҳор туманининг ««FRESH FRUITS-GRAPES» MCHJ («Фреш Фрутес Грапс» MЧЖ)» фермер хўжалигида гектарига 110-135 центнергача ҳосил олинган.

Кўп йиллик кузатишлар натижасига кўра, янги ўзлаштирилган тоғ ва тоғолди массивларида ишлаб чиқариш экинлари олма, беҳи, шафтоли, олча, олхўри, ва гилоснинг районлаштирилган навларини экиш мақсадга мувофиқдир.

Вилоятнинг тоғолди туманларида фаолият юритаётган фермер хўжаликларининг тавсифи

№	Туманлар номи	Массивлар	Фермер хўжаликлари	Майдони
1.	Нурота	Ш.Рашидов номли	4	35,0
		Навоий	20	232,2
		Истиқлол	3	17,0
		Ўзбекистон	20	174,8
		Мустақиллик	4	38,0
	Туман бўйича		51	498,0
2.	Навбаҳор	Сармиш	1	3,0
		Наврўз	5	44,5
		Янги ҳаёт	2	33
	Туман бўйича		8	80,5
3.	Вилоят бўйича		59	578,5

Нурота туманининг тоғли ҳудудларида денгиз сатҳидан 1000-1300 метр баландликда олма, ўрик, олча, олхўри ва бошқа турдаги мева турларини етиштириш мақсадга мувофиқдир.

Навбаҳор, Хатирчи ва Нурота туманларининг тоғли ҳудудларида денгиз сатҳидан 1200-1300 метр баландликда ёнғоқ меваларини етиштириш жуда яхши самара беради, бироқ бу туманларда ёнғоқ дарахтларини парваришlash зарур эмас, чунки дарахтлар бу массивларда об-ҳаво намлигидан яхши озиқланади (ёмғир ва қор ёғинларининг намлиги етарли даражада). Янги кўчатлар экилиб, боғзорлар барпо қилинса, тез ривожланиб кетади ва юқори маҳсулот беради. Олинган маҳсулот рентабеллиги юқори ва узоқ сақланади. Шунинг учун уларни ташиш тоғ шароитида ҳам енгил бўлади. Чунки «Фреш Фрутес Грапс» МЧЖ ва INTENSIV NUR LAZZATLI BOG` МЧЖ фермер хўжаликларини шароитлари замонавий технологиялар билан жиҳозланган бўлиб, етиштирилган маҳсулотни сотиш муаммоси йўқ.

Вилоятнинг тоғ ва тоғолди туманларида боғдорчиликни ривожлантиришнинг асосий технологияси боғ ташкил қилинадиган бу майдонни рельефи бўйича ҳар хил кўринишда бўлади. Адирликлар, мураккаб конфигурацияли ерлар, қиялик бўйича ҳар хил йўналишли ер майдонлари денгиз сатҳидан турли хил баландликда жойлашган бўлиши мумкин.

Шу сабабли фақатгина ер майдонини танлаш эмас, балки қандай усулда боғзорларни ҳудудини ташкил қилиш ҳақида ҳам тўғри қарор қабул қилиш зарур.

Дарахтларни ўтқозишдан олдин ерни тайёрлашда майдонни турли хил бегона ўтлардан

тозалаш, алоҳида дарахтлар ва буталар бўлса, уларни тозалаш, экиладиган ер майдонининг устки қисмини текислаш ва бошқа мелиоратив ишларни тўғри бажариш лозим. Бундан ташқари, органик ва минерал ўғитлар бериб, чуқур қилиб ҳайдаш керак. Кўп қиялик ерларни террасса қилиб тайёрлаш зарур.

Майдоннинг устки қисмини текислашда аста-секинлик билан суғориш ва техника билан ишлашга шароит яратиш керак.

Тоғ ва тоғолди ҳудудлари шароитида энг мақбул бўлган жойлаштириш қуйидагича бўлиши керак: яъни тоғли ҳудудларда дарахтлар шахмат тартибида экилади, чунки эрозия хавфининг олдини олишга жуда катта ёрдам беради. Шунинг учун ҳам тоғолди ва тоғли туманларда боғзорлар ҳудудини ташкил қилишда ер тузиш ишларини тўғри ташкил қилиш зарур.

4 метр кенликдаги террассаларда бир қатор қилиб бир-биридан 2-3 метр ораликда ўтқозиш керак. Кварталлар ўлчами 5-8 гектарни ташкил этиши лозим.

Шунинг учун ҳам тоғли ва тоғолди ҳудудларда боғдорчилик ва узумчиликни ривожлантириш кўп жиҳатдан мева кўчатлари учун ер майдонлари ва навларни тўғри танлаб олишга, ҳудудий жойлаштиришга, тупроқнинг агротехник ҳолатига ҳамда соҳани механизациялашуви доирасига боғлиқ. Шу нуқтаи назардан, республикада ушбу тармоқларни тараққий эттириш, уни ҳудудий жойлашувини такомиллаштириш комплекс тадқиқотлар (лойиҳаларни) олиб боришни тақозо қилади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, республикада қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини

етиштириш ҳозирги куннинг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Шунинг учун ҳам тоғ ва тоғолди минтақаларда боғдорчиликни ривожлантириш учун фермер хўжаликларига шароит яратиб бериш, аҳолини ҳўл мевалар билан таъминлаш ва экспортбоп меваларни барқарор

ривожлантиришда илмий тадқиқот ва методлар ҳам алоҳида ўрин тутати. Шунинг учун илмий асосланган лойиҳаларни ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайман.

Зулфия ХАФИЗОВА,
“ТИҚХММИ” МТУ.

АДАБИЁТЛАР

1. 2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида. Ўзбекистон республикаси президентининг фармони.
2. Навоий вилоятдан олинган статистик маълумотлар.
3. Ўзбекистон Республикаси Ер ресурсларининг ҳолати тўғрисидаги миллий ҳисобот. Т., Давергеодезкадастр, 2018.
4. З.Хафизова, Боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари ерларидан фойдаланиш тизимини ривожлантириш (Навоий вилояти мисолида)
5. Монография. –Т.: “ТИҚХММИ” МТУ, 2022.

УЎТ: 631.635.1:631.52

ТАДҚИҚОТ

ПОМИДОРНИНГ БУХОРО ВИЛОЯТИДАГИ КУЧСИЗ ШЎРЛАНГАН ЕРЛАРГА МОСЛАНУВЧАН НАВЛАРИ

Annotation. The article presents the results of assessing the collection of tomato hybrid varieties in terms of early maturity, adaptability, the formation of the leaf surface, tops, root system and productivity, and as a result, high-yielding, adaptive hybrid varieties are identified. It was revealed that hybrid varieties of tomato were distinguished - Seraj F1, Tomck F1, Bobcat F1, Lojain F1, which formed tall plants (71.2-80.2 cm) with a leaf surface area (0.67-0.75 m²), weight of roots - 124-144 g, tops - 473-574 g, fruit yield per bush - 1716-2305 g. These hybrid varieties provided the highest yield (75.5-101.4 t/ha).

Бухоро вилояти тупроқ-иқлим шароити ўзига хослиги, помидор ишлаб чиқариш ҳажми аҳоли талабини таъминлашдан анча пастлиги, ҳосилдорлик даражаси эса гектаридан 20-22 тоннадан ошмаслиги билан характерланади.

Муайян шароитда помидор экиннинг ҳосилдорлигини ошириш кўп жиҳатдан юқори маҳсулдор, шўрга, касаллик, зараркунанда ва бошқа экстремал омилларга чидамли мосланувчан навларни танлаб экишга, илмий асосланган маҳаллий бирламчи ва элита уруғчилигини ташкил этишга, амалиётга кенг жорий этиш муҳим илмий ва амалий аҳамиятга эга долзарб масалалардан ҳисобланади.

Помидор республикамызда асосий етакчи сабзавот экини бўлиб, унга бўлган талаб шу кунгача етарлича қондирилмасдан келмоқда.

Бунинг асосий сабаби ҳар бир ҳудуд тупроқ ва иқлим шароитларини ҳисобга олган ҳолда экин нав-дурагайлари баҳоланиб, улардан юқори ҳосилли мослашганлари ажратиб олинмаганлиги, юқори сифатли уруғлар етишмаслиги ҳисобланади. Амалиётдан маълумки, тўғри ташкил этилган уруғчилик орқали ҳосилдорликни 20-25% га ошириш мумкин [5,6].

Тадқиқот мақсади - Бухоро вилояти кучсиз шўрланган тупроқлари шароитида помидор тезпишар, ўртатеzipишар ва ўртапишар нав-дурагайлар тўпламини ҳар томонлама баҳолаш асосида мосланувчан истиқболлиларини ажратишдан иборат.

Дала тажрибалари қуйидаги йўналишларда Бухоро вилояти Жондор тумани “Хамроев Халил Бозорович” фермер хўжалиги суғориладиган

ўтлоқи аллювиал тупроқларида ўтказилди. Тажриба битта контурда ўтказилиб, тажриба участкаси тупроғида гумус миқдори 0,97-1,12%, ялли азот-0,102-0,115%, фосфор 0,171-0,188%, калий эса 1,96-2,03%, сувли сўрим — кучсиз ишқорий pH=7,2-7,3, шўрланиш даражаси-кучсиз хлоридли (0,310-0,412% хлор иони) эканлиги билан характерланди.

Тадқиқотларда 18 та нав ва F₁ гетерозисли дурагайлар ўзаро таққосланди. Барча навларнинг 1- репродукция, 1- класс, дурагайларнинг 1-авлод (F₁) уруғлари олинди. Делянканинг майдони — 18 м², такрорлар 3 та бўлди. Экиш 5-7 чинбаргли кўчатлар билан 12 апрелда 90х25 см тартибда амалга оширилди.

Тажриба участкасидаги барча кузатиш, ўлчаш, ҳисоблаш ва таҳлиллар умумқабул қилинган услуб ҳамда тавсиялар асосида олиб борилди[1,2,3,4].

Барча тажрибалар битта контурда ўтказилиб, тажриба участкаси тупроғида гумус миқдори 0,97-1,12%, ялли азот-0,102-0,115%, фосфор 0,171-0,188%, калий эса 1,96-2,03%, сувли сўрим — кучсиз ишқорий pH=7,2-7,3, шўрланиш даражаси-кучсиз хлоридли (0,310-0,412% хлор иони) эканлиги билан характерланди.

Муайян шароитда помидор нав-дурагайлар тўплами ўсиши, ривожланиши, маҳсулдорлик кўрсаткичлари, ҳосилдорлиги ва меваларнинг товарлиги билан кескин фарқланди.

Маълумотларнинг кўрсатишича, тезпишар навлар гуруҳида ўсув даври, яъни кўчат ўтказилгандан 1-теримгача бўлган давр 50-57 кунни, ўртатезпишар навлар гуруҳида-60-64 кунни, ўртапишар навларда эса 69-71 кунни ташкил этди. Тезпишар навлар гуруҳида ўрганилган барча нав-дурагайлар стандарт “Мустақиллик-28” навиға нисбатан 1-7 кун эрта пишиши билан, ўртатезпишар навлар гуруҳида синалган нав-дурагайлардан фақат Terra Cotta F₁ ўсув даври 59 кун, стандарт “Волгоградский 5/95” навиға 60 кун бўлган бўлса, бошқа ўрганилган навларда ўсув даври 2-4 кун узун бўлгани кузатилди. Ўртапишар навлар гуруҳида ўсув даври стандарт нав даражасида бўлиб, фақат H2274 F₁ дурагайида 71 кунни ташкил этди, яъни ўсув даври 2 кун узун эканлиги қайд этилди.

Эртапишар нав-дурагайлар гуруҳи бошқа гуруҳ навларидан нисбатан баланд бўйли, шохланган, барг сатҳи юзаси, бақувват илдиз,

палак массаси ва ҳосил шаклланиши билан фарқланди. Айниқса, бу кўрсаткичлар Bobcat F₁, Lojain F₁, Tomck F₁, Seraj F₁ нав-дурагайларида энг юқори бўлиб, ўсимлик бўйи 71,3-80,2 см, барг сатҳи юзаси 0,67-0,75 м², ён шохлар 4,0-4,8 донани, илдиз вази 124-144 г, палак массаси 473-574 г, бир туп мева ҳосили 1716-2305 г ни ташкил этди. Шунда меванинг палакка нисбати ҳам энг юқори бўлиб, 1:3,6-4,1 ни ташкил этди.

Нисбатан юқори ўсиш ва маҳсулдорлик кўрсаткичлари ўртатезпишар “Red stone” навиға, ўртапишар “Floradade”, Pink trind F₁ нав-дурагайлар қайд қилиниб, бир туп мева ҳосили 980-1009 г бўлиб, палакнинг мева ҳосилиға нисбати 1:1,8-2,1 ни эканлиги аниқланди. Ҳар бир пишган мева массаси ҳам кескин фарқланиб, энг йирик мевалар (147-308 г) Seraj F₁, Tomck F₁, Bobcat F₁, Pink trind F₁ нав-дурагайлардан олинди. Floradade битта мева вази 56 г, “Red stone” навиға эса 103 г ни ташкил қилди. Кучсиз шўрланган шароитда ўрганилган помидор тезпишар навлар гуруҳидан Tomck F₁ дурагайи ҳосилдорлиги гектаридан 101,4 тонна, Bobcat F₁ 92,1 тонна, Seraj F₁ 89,6 тонна, Lojain F₁ 75,5 тонна ҳосил олишни таъминлади. Тезпишар Ogastin, ўртатезпишар Red stone, ўртапишар Floradade навлар, Pink trind F₁ дурагайидан эса гектаридан 40,3-44,4 тонна ҳосил олинди. Бошқа синалган навлардан эса стандарт навлар даражасида, яъни 29,3-40,4 т/га, ВТ 1019 F₁ дурагайидан энг паст (16,3 т/га) ҳосил қайд этилди.

Кучсиз шўрланишға чидамлилиги, кучли ўсиши, ривожланиши, юқори маҳсулдорлиги ва ҳосилдорлиги ҳамда мосланувчанлиги билан тезпишарлар Seraj F₁, Tomck F₁, Bobcat F₁, Lojain F₁, Red stone, Pink trind F₁ нав-дурагайлари ажралди.

Демак, эртапишар нав-дурагайлардан Seraj F₁, Tomck F₁, Bobcat F₁, Lojain F₁ ўсимликлари баланд бўйи (71,3-80,2 см), кўп барг сатҳи юзаси (0,67-0,75 м²) шаклланиши, бақувват илдиз (124-144 г), палак массаси (473-574 г), маҳсулдор (1716-2305 г мева ҳосили) бўлиши билан ажралди. Нисбатан юқори ўсиш ва маҳсулдорлик кўрсаткичлари ўртатезпишар “Red stone” навиға, ўртапишар Floradade, Pink trind F₁ нав-дурагайларида қайд қилиниб, бир туп мева ҳосили 980-1009 г бўлиб, палакнинг мева ҳосилиға нисбати 1:1,8-2,1 ни ташкил этиши аниқланди. Тупдаги мева массаси кескин фарқланиб, энг йирик мевалар (147-308 г)

Seraj F₁, Tomck F₁, Bobcat F₁, Pink trind F₁ навурагайларида олинди. Энг юкори ҳосилдорлик тезпишар навлардан – Tomck F₁ (101,4 т/га), Bobcat F₁ (92,1 т/га), Seraj F₁ (89,6 т/га), Lojain F₁ (75,5 т/га), тезпишар “Ogastin”, ўртатегишар “Red stone”, ўртапишар “Floradade” навлари,

Pink trind F₁ дурагайдан эса ҳар гектаридан 40,3-44,4 тонна ҳосил олинди.

Тоштемир ОСТОНАҚУЛОВ, профессор,
Гулшода САИДОВА, СПЭКИТИ докторанти,
Хайитмурод ТИЛАНОВ, к.х.ф.д.,
ТошДАУ Самарқанд филиали доценти.

АДАБИЁТЛАР

1. Азимов Б.Ж., Азимов Б.Б. Сабзавотчилик, полизчилик ва картошқачиликда тажрибалар ўтқиш методикаси. Тошкент. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 2002. –Б. 217.
2. Государственный реестр сельскохозяйственных культур, рекомендованных к посеву на территории Республики Узбекистан. Ташкент. 2022. -С. 103.
3. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. Москва. 1985. С.351.
4. Литвинов С.С. Методика полевого опыта в овощеводстве. Москва. 2011. -С. 648.
5. Низамов Р.А. Помидор етиштириш. Тошкент. 2021. Б. 82.
6. Остонакулов Т.Э., Зуев В.И., О.Қ.Қодирхўжаев. Мева-сабзавотчилик (Сабзавотчилик). Тошкент. Наврўз. 2019. –Б. 552.

ЎЎТ: 634.7/635.5

ТАДҚИҚОТ

ГУЛКАРАМНИ ЭГАТЛАБ ВА ЁМҒИРЛАТИБ СУҒОРИШНИНГ ҲОСИЛДОРЛИККА ТАЪСИРИ

Аннотация. Ушбу мақолада Тошкент вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлари шароитида гулкарамни парваришда эгатлаб ва ёмғирлатиб суғориш тартибининг тупроқдаги ҳажм массаси, ўсимликнинг ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлигига таъсири бўйича маълумотлар баён этилган.

Annotation. In this article, cauliflower as presented on the effect of furrow irrigation and rain irrigation on the bulk mass of soil, growth and development of the plant, cauliflower yields in meadow gray soils of the Tashkent region.

Бугунги кунда дунё бўйича озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда сабзавот ва картошка маҳсулотларига бўлган талаб кескин ортиб бормоқда. Сўнгги йиллардаги маълумотларни таҳлил қиладиган бўлсак, дунё бўйича сабзавот экинлари ҳисобланган помидор экинидан йилига 182,3 млн. тонна, оқбош карамдан 71,45 млн. тонна, ширин ва аччиқ қалампирлардан жами 36,1 млн. тонна, сабзи экинидан 42,83 млн. тонна ва картошқадан 388,19 млн. тонна ялпи ҳосил етиштирилмоқда. Халқаро ФАО ташкилотининг маълумотларига кўра қишлоқ хўжалиги экинларини нотўғри суғориш оқибатида 30-33% экин майдонлари деградацияга учраган, натижада маҳсулот ишлаб чиқариш 15-20% га камаймоқда.

Дунё қишлоқ хўжалигида экинларни суғоришда сув сарфини камайтириш, турли суғориш усулларида тупроқнинг намланиш даражаси ва сув сарфини тадқиқ этиш, тупроқнинг агрофизик хоссаларини яхшилаш ва унумдорлигини ошириш, шунингдек, сабзавот экинларини турли суғориш усулларида ҳосилдорлигини кўпайтириш ва дала майдонининг фитосанитар ҳолатини (бегона ўтлар ва зараркундалар зичлиги, касалланиш даражасини) баҳолаш бўйича кенг миқёсда илмий изланишлар олиб борилмоқда. Сув танқислиги шароитида сабзавот экинларини баҳорги ва ёзги муддатларда экиб парваришда мақбул тежамкор суғориш усулларини ишлаб чиқиш, такомиллаштириш ва амалиётга кенг жорий этиш қишлоқ хўжалигидаги

долзарб масалалардан ҳисобланади.

Сувтежамкор суғориш усуллари дунёнинг кўплаб мамлакатларида кенг қўлланилади. Суғориш технологияларини такомиллаштириш бўйича илмий тадқиқот институтлари ва олий таълим муассасаларида кўплаб изланишлар олиб борилмоқда, жумладан, Washington State University (АҚШ), University of south Carolina (АҚШ), University of Leipzig (Германия), Tokyo University of Agriculture (Япония), The University of Milan (Италия), Chinese Agricultural University (Хитой), The Indian Agricultural Research institute (Хиндистон), Бутунроссия сабзавот экинлари селекцияси ва уруғчилиги илмий-тадқиқот институти (Россия), Ирригация ва сув муаммолари илмий-тадқиқот институти, Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти (Ўзбекистон) да илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Суғориш сувларидан самарали фойдаланиш ва сувни тежашда томчилатиб суғоришни қора полиэтилен плёнка остида амалга ошириш мақбул ва истиқболли технология эканлиги аниқланиб, бунда томчилатиб суғориш шлангаридаги тешиklar ҳар 10 - 20 см да бўлиши мақбул эканлиги кузатилган. Томчилатиб суғориш қўлланилганда тупроқда эрозия жарёнлар юз бермаслиги, тупроқдаги намликнинг максимал даражада сақланиши, тупроқ сув-физик хоссалари яхшиланиши, бир йиллик бегона ўтлар миқдорининг 70-80% гача камайиши таъминланганлиги, турли сувтежамкор суғориш усуллари таққосланганда, томчилатиб суғориш усули қўлланилган вариантларда сув сарфи ўртача 50% га тежалиб, ҳосил 15-20 кун эрта пишиб етилиши ва ҳосилдорлик 10-15% гача ортиши аниқланган, [1, 2, 3, 4, 5].

Лекин, бугунги кунда нафақат Республикамизда, балки бутун дунёда кутилаётган сув тақчиллиги шароитида экин майдонлари ортиб бораётган бир вақтда гулкарамни сувтежамкор эгатлаб ва ёмғирлатиб суғоришнинг мақбул суғориш тартибларини ишлаб чиқиш ва ўсимлигининг сув истеъмолини аниқлаш борасида етарли илмий изланишлар олиб борилмаган. Шунинг учун гулкарамни эгатлаб ва ёмғирлатиб суғоришнинг мақбул суғориш тартибини ишлаб чиқиш долзарб вазифа ҳисобланади.

Тошкент вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлари шароитида гулкарамнинг **“Раскот”** намини эгатлаб ва ёмғирлатиб суғориш тартибини ишлаб чиқиш ҳисобланади.

Тошкент вилоятининг қадимдан суғориладиган, ўтлоқи бўз тупроқлари, эгатлаб ва ёмғирлатиб суғориш усули, гулкарамнинг **“Раскот”** нави олинди. Эгатлаб ва ёмғирлатиб суғориш тартиби, суғориш сони, мавсумий суғориш меъёри, гулкарамнинг ўсиши, ривожланиши, ҳосилдорлиги ҳисобланади.

Илмий тадқиқотлар лаборатория ва дала тажрибаларини ўтказиш, фенологик кузатиш ва биометрик ўлчашлар “Методика Государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур”, “Дала тажрибаларни ўтказиш услублари” (ЎзПТИ) асосида олиб борилди. Гулкарам ҳосили маълумотлари Б.А.Доспеховнинг “Методика полевого опыта” манбасидаги дисперсион таҳлил услуби ҳамда компьютер дастури ёрдамида математик-статистик таҳлил қилиш услубий қўлланмаларига риоя қилинган ҳолда ўтказилди.

Гулкарам тажриба даласи 2022 йилда Тошкент вилояти, Ўрта Чирчиқ тумани “ТИҚХММИ” МТУнинг Ўқув-илмий маркази” даласида (тупроғи ўтлоқи бўз, сизот сувлари сатҳи 2,5 метрда жойлашган) ўтказилди.

2022 йил 11 апрель куни гулкарамнинг **“Раскот”** навининг кўчати экилди ва кўчат суви берилди. Гулкарамни парваришlashда 3–4 марта ҳашаратга қарши ишлов берилди, 6–7 марта қатор орасига ишлов берилди, бегона ўтларга қарши 4–5 марта ишлов берилди қўлда, гулкарам 5 марта эгатлаб суғорилди, гулкарам 11 марта ёмғирлатиб суғорилди ҳамда гулкарам ҳосили етилиши билан 3–4 марта қўлда йиғиштириб олинди.

Гулкарам парваришlashда тупроқдаги ҳажм массасини аниқлаш мақсадида амалдаги бошида умумий тагликда ўрганилди ва тупроқдаги агрофизик кузатиш натижаларининг кўрсатишича, тажриба даласининг 0-30 см қатламидаги тупроқ ҳажм массаси 1,29 г/см³ га, 0–50 см да 1,31 г/см³ га, 0–70 см да 1,33 г/см³ га ва 0–100 см да эса 1,35 г/см³ га тенг бўлган бўлса, тажриба майдонининг ўртача ғоваклиги юқоридан пастга қараб камайиб борилди, яъни

0–30 см.да 51,5 %, 0–50 см.да 50,4 %, 0–70 см.да 49,6 ва 0–100 см.да эса 48,7 фоизни ташкил этди.

Шунингдек, амал даври бошида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 6 соат давомида гектарига 882 м³ ни, 88,2 мм ни ёки 0,24 мм/мин ни ташкил қилган бўлса, амал даври давомида тажриба даласига суғориш ишлари ҳамда агротехник тадбирлар амалга оширилиши ҳисобига амал даври охирига бориб, тупроқнинг сув сингириш қобилиятлари пасайиши кузатилди.

Тупроқнинг агрокимёвий таҳлили учун умумий фон сифатида олинган тупроқ намуналарида тупроқнинг 0–30 см ҳайдов қатламда чиринди миқдори 0,823%, ҳайдовости 30–50 см қатламда 0,812% ташкил қилган бўлса, шунингдек, асосий озиқа моддалардан умумий азот ва фосфор элементларининг миқдори ушбу қатламларда мутаносиб равишда 0,091–0,079% ва 0,098–0,086% атрофида бўлган бўлса, тупроқ таркибидаги озиқа моддаларнинг ҳаракатчан шакли NO₃ 9,87–8,9 мг/кг, P₂O₅ 18,8–16,6 ҳамда K₂O 159–147 мг/кг кўрсаткичларни ташкил этганлиги аниқланди.

2022 йилда ўрганилган гулқарамнинг “Раскот” навини эгатлаб суғоришолди тупроқ намлиги ЧДНСга нисбатан 70–75–75% да 1–2–2 тизимда 5 маротаба суғорилиб, гуллашгача фазасида 1 маротаба 590 м³/га, гуллаш-ҳосил тўплаш фазасида 2 маротаба 600, 650 м³/га меёрларда, пишиш фазасида эса 2 маротаба 650, 640 м³/га меёрда суғорилиб, суғориш давомийлиги 15–17 соатни, суғоришлар ораси 24–37 кунни, мавсумий суғориш меёри 3130 м³/га ни ташкил этган

бўлса, сояни ёмғирлатиб суғоришолди тупроқ намлиги ЧДНСга нисбатан 70–75–75% да 2–4–5 тизимда 11 маротаба суғорилиб, гуллашгача фазасида 2 маротаба 230, 230 м³/га, гуллаш-ҳосил тўплаш фазасида 4 маротаба 220, 220, 220 ва 220 м³/га меёрларда, пишиш фазасида эса 5 маротаба 220, 220, 220, 220 ва 220 м³/га меёрда суғорилиб, суғориш давомийлиги 2,0–2,2 соатни, суғоришлар ораси 8–10 кунни, мавсумий суғориш меёри 2440 м³/га ни ташкил қилганлиги кузатилди. Гулқарамни эгатлаб суғорилганга нисбатан гулқарамни ёмғирлатиб суғорилган вариантда 690 м³/га сув кам сарфланганлиги аниқланди.

Гулқарамни эгатлаб суғориш усулида қарамнинг бўйи 23 см, барги 12 дона, қарам катта барги 22 см, эъни эса 12 см бўлган бўлса, гулқарамни ёмғирлатиб суғоришда қарамнинг барча кўрсаткичлари 2–3 см катта, қарам бўйи 25 см, барги 13–15 дона, катта барг эни 25 см, қарамнинг умумий эни 41,5 см.ни ташкил этганлиги кузатилди.

Хулоса. Тошкент вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлари шароитида бир йиллик илмий кузатувлар асосида, гулқарамнинг “Раскот” навини суғоришолди тупроқ намлиги ЧДНСга нисбатан 70–75–75 фоизда, яъни гулқарамни ўсув даврида 11 марта, ҳар галги суғориш меёри 220–225 м³/га, мавсумий суғориш меёри 2440 м³/га миқдорида суғорилган гулқарамнинг “Раскот” навидан 31,8 тонна ҳосил олишга эришилди.

Сабирижан ИСАЕВ, қ.х.ф.д., профессор,
Жамшид НАРЗУЛЛАЕВ, докторант,
“ТИҚХММИ” МТУ.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлдаги ПФ-6024-сонли «Сув ҳўжалигини ривожлантиришнинг 2020–2030 йилларга мўлжалланган концепцияси» тўғрисидаги фармони, 2020 й. 21-сон, “Ўзбекистон овози” газетаси.
2. Илхамов Н.М. Сабзавот экинларини суғоришнинг истиқболли усуллари. // “Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиги” журнали. – Тошкент, 1992. – №11 – Б. 37–38.
3. Илхамов. Н.М. Ўзбекистон шароитида сабзавот ва картошка экинларини тежамкор суғориш усуллари. // “Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиги” журналининг “Агро илм” илмий иловаси. Тошкент, 2012. – №3 (23) – Б. 29–30.
4. Илхамов Н.М. Қарам етиштиришда тежамкор суғориш усуллари // “Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиги” журнали. №12. – Тошкент, 2013. – Б. 26.
5. Илхамов Н.М. Ресурсосберегающая технология орошения при возделывании белокочанной капусты и перца сладкого. // “Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиги” журналининг “Агро илм” илмий иловаси – Тошкент, 2013 – № 4. (28). – Б. 34– 36.

АНДИЖОН ВИЛОЯТИ ШАРОИТИДА БЕҲИДА УЧРОВЧИ ЗАРАРКУНАНДАЛАРНИНГ ТАРҚАЛИШИ ВА ЗАРАРИ

Аннотация. Мамлакатимизда бозор иқтисодиёти даврида аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотларига, саноатнинг эса хомашёга бўлган талабини қондириш ҳозирги кунда қишлоқ хўжалиги олдида турган энг муҳим долзарб вазифалардан бири бўлиб қолмоқда, шунинг учун республикаимизда бу соҳага катта эътибор берилмоқда.

Аннотация. В период рыночной экономики в нашей стране удовлетворение потребности населения в продуктах питания, а промышленность в сырье остается одной из важнейших задач, стоящих сегодня перед сельским хозяйством, поэтому этой отрасли уделяется большое внимание.

Annotation. Satisfying the needs of the population for food and industry for raw materials in the period of a market economy in our country remains one of the most important tasks facing agriculture today, and much attention is paid to this industry in our republic.

Кириш: Мамлакатимизнинг турли вилоятларида уруғли мева боғлар ташкил қилинмоқда Ўрта Осиёда, жумладан, Ўзбекистонда беҳи қадимдан экилади. Баъзи маълумотларга кўра беҳи Ўзбекистонга Эроннинг шимолий туманларидан келтирилган деб таъкидланади. Беҳининг икки тури - оддий беҳи ва япон беҳиси бўлиб, ҳосили учун оддий беҳи экилади. Япон беҳисидан хушманзара ўсимлик сифатида фойдаланилади. Оддий беҳининг бўйи 6-8 м, шох-шаббаси пирамидасимон ёки тарвақайлаган. Мевасининг сифати узок сақланиши, консервабоплиги жиҳатидан Кавказ, Коим ва Жанубий Европада етиштириладиган беҳи навларидан қолишмайди. Беҳи 50-60 йил яшайди, нок учун паст бўйли пайвандтаг ҳисобланади. Беҳи иссиқсевар ўсимлик. Бироқ унинг баъзи турлари анча шимолий кенгликларда, Шимолий Кавказ ва Поволжьеда (И. В. Мичурин етиштирган совуққа чидамли навлар эса бундан ҳам шимолроқда) бемалол ўсиб, мўл ҳосил беради. Ҳозирги кунда беҳига бир қатор зарарли организмлар зарар етказиб келмоқда. Буларга оддий ўғрамчаккана, ширалар, олма мевахўри, шиш кўғҳатувчи нок канаси ва бир қатор касалликлар зарар етказиб келмоқда. Беҳи боғларининг кенгайиши уларни етиштириш агротехнологиялари, зараркунанда ва касалликлардан ҳимоя қилиш усулларини янада такомиллаштириш заруратини кўрсатади. Уруғ мевали боғларида 30 дан ортиқ зараркунандалар учраб, улардан энг асо-

сийси баргўровчилар (Lepidoptera; Tortricidae) ҳисобланади. Баргўровчиларнинг дунё бўйича 9800 тури рўйхатга олинган бўлиб, улар учта кенжа оила, яъни *Tortricinae*, *Olethreutinae* ва *Chlidanotinae* кабиларга ажратилган. Олма мевахўрининг морфологик хусусиятига кўра орқа қанотлари оч кўнғир тусли. Қанотларининг ташқи чеккасида шарсимон калта, қорамтир попуги бўлади. Ғумбаги 10-12 мм узунликда, жигарранг, қорнининг 2-7-сегментларида, орқа томонида икки қатордан тиканлари кўринади. 8 ва 9 сегментларда ва қорин учида бир қатордан узунроқ тиканлари бор. Ғумбак юмшоқ пилла ичида туради, бу пилланинг ўраган ипла-ри орасида аксари қурт кемирган пўстлоқ парчалари ҳам бўлади. Вояга етган қуртнинг узунлиги 18 мм га етади, усти пушти, пасти оқ ёки сарғиш, ёш қурт оқ бўлади. Қурт танасида тукли, майда, оч кулранг доғчалар бор. Қуртнинг боши ва энса усти оч кўнғир ёки қизғиш тусда бўлади. Тухуми одатда 1,5 мм, юмалоқ, яссиланган, оқимтир бўлади. Ҳозирги кунда бу зараркунанда беҳини кўп миқдорда зарарлаб келмоқда.

Ўғримчаккана одатда, олма дарахтига зарар етказади, аммо бошқа уруғли ва данакли мева дарахтларига ҳам тушади. Ўғримчаккана зарарлаган барглар дастлаб сарғаяди, кейин эса кўнғир тусга кириб, тўкилиб кетади. Мева ўғримчакканаси дарахт танасидаги пўстлоқлар остида ва дарахт танасидаги ёриқлар ичида, бегона ўтлар қолдиғи тағида, шохларда ва қисман шохлардаги қуртаклар яқинида тўп-

тўп бўлиб қишлайди. Зараркунанда мевали дарахтлар барги ҳужайрасининг ширасини сўриб озиқланади. Вақтида кураш тадбирлари ўтказилмаса, барглار ва мевалар тўкилиб кетади. Боғ атрофида чангли кўчалар бўлса, чанги кўтарилиб дарахт баргларига ўтириши зараркунданнинг кўпайишига қулай шароит туғдиради. Қурғоқчилик ўргимчакканаларнинг кўпайишига олиб келади.

Олма яшил бити (Aphis pomi Deg). Олма яшил бити тенг қанотлилар туркумига оид битлар оиласига мансуб ҳашарот. Бу зараркунанда олма, нок, беҳи экиладиган ҳамма жойларда кенг тарқалган. Зарарланган барглар қорайиб тўкилиб кетади, новдалари қинғир-қийшиқ, меваси қаттиқ, бемаза бўлиб, нормал ривожланмайди. Ва кўпгина мева бити ширасининг ёпишқоқ ахлати билан ифлосланади. Қанотсиз урғочи битнинг катталиги 2 мм., яшил пушти рангда, баъзан қорамтир бўлиб, шира найчалари ва думчалари қора тусга, личинкаси сарғиш тусга, тўқ яшил рангача, кўзлари қизил бўлади. Тухумининг катталиги 0,5 мм., қора

тусли. Кўпчилик ўсимликлар битлари сингари яшил битнинг эркаклари ҳам баҳорда ва ёзда учрамайди. Бу пайтда урғочиси эркаги билан қўшилмайди. Бундай урғочи битлар партеногенетик йўл билан ривожланади. Олма шираси мавсумда 15 та бўғин бериб ривожланади. Дунё бўйича ҳар йили қишлоқ ҳўжалигида зараркунанда ва касалликлардан ҳимоя қилиш мақсадида ўртача 75,0 млрд. доллар маблағ сарфланмоқда. Етиштирилаётган ҳосилдорликка нисбатан олганда ўртача етиштирилаётган ҳосилнинг зараркунандалар туфайли 13,8%, касалликлар туфайли 11,6%, бегона ўтлар туфайли 9,5% нобуд бўлиш кузатилмоқда. Аммо ўсимликларни ҳимоя қилишнинг замонавий усулларини қўллаш ва бошқа тадбирларни амалга ошириш натижасида мева-сабзавот, полиз ва картошка экинларидан ўртача қўшимча 15 ц/га ҳосил сақлаб қолишга эришилмоқда.

Мадинахон РАХМОНОВА, қ.х.ф.ф.д., доцент,
Кимсанбой ХАМДАМОВ, катта ўқитувчи,
Андихон қишлоқ ҳўжалиги ва агротехнологиялар институти.

АДАБИЁТЛАР

1. Sh.T.Xo'jaev. "Entomologiya, qishloq xo'jalik ekinlarini himoya qilish va agrotoksikologiya.
2. Kimsanboev X.X. Umumiy va qishloq xo'jaligi entomologiyasi
3. Ш.Т.Хўжаев, О.А.Сулаймонов. Умумий ва қишлоқ ҳўжалиги энтомологияси ҳамда уйғунлашган ҳимоя қилиш тизимининг асослари.
4. Ostonaqulov T.E., Narzieva S.X., G'ulomov B.X. Mevachilik asoslari. Toshkent <Tafakkur bo'stoni> 2011-y.
5. Aripov A.U., Aripov A.A., Urug'li intensiv meva bog'lari. Toshkent. <sharq>

ТАДҚИҚОТ

РЕСПУБЛИКАМИЗ ПАРРАНДАЧИЛИК ТАРМОҒИНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА ДЕҲҚОН ҲЎЖАЛИКЛАРИНИНГ ЎРНИ

Аннотация. В статье в развитии птицеводства нашей Республики было проведено монографическое обследование фермерских хозяйств, изучено и проанализировано количество продукции птицеводства, производимой фермерами.

Annotation. In the article in the development of poultry farming in our Republic, a monographic survey of farms was carried out, the number of poultry products produced by farmers was studied and analyzed.

Мамлакатимиз аграр соҳасидаги илм-фан ва техника ютуқларини, яъни илмий-тадқиқот ва тажрибалар натижаларини ишлаб чиқаришга

жорий этиш бевосита тармоқларнинг инновацион фаолият самарадорлигига боғлиқ. Ҳозирги вақтда илмий муассасалар фаолияти аграр

соҳада илмий-тадқиқотларни ташкил этиш, изла-нишлар олиб бориш, паррандачилик тармоғида паррандачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини кенгайтириш ва тармоқ иқтисодиётини мустаҳкамлаш муҳим аҳамият касб этади.

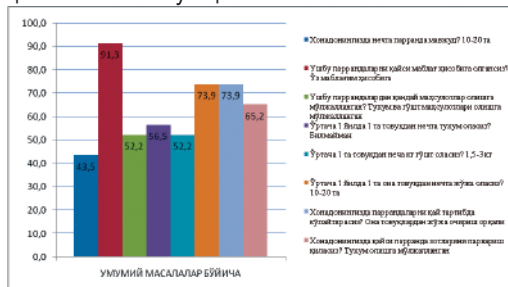
Маълумки, бугунги кунда мамлакат паррандачилик тармоғида амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий мақсади озиқ-овқат маҳсулотларини мамлакат аҳолисининг ўсишига мутаносиб равишда ҳажми ва сифати жиҳатидан таъминлашда паррандачилик тармоғини ривожланишида деҳқон ҳўжаликларининг ҳам ўрни муҳим ҳисобланади.

Шундай қилиб, паррандачилик тармоғини ривожланишида ҳали фойдаланилмаган имкони-ятлари кўп бўлиб, улар устида кенгрок илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш ҳозирги кундаги долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Шу сабабли, тармоқда маркетинг тадқиқотларини мунтазам равишда ўтказиш долзарб вазифалардан бири ҳисобланади. Шунингдек, маркетинг тадқиқотлари натижаларини деҳқон ҳўжаликларида жорий қилиниши тармоқда инновацион фаолиятни ривожлантиришга хизмат қилади. Айтиш жоизки, якуний маҳсулотнинг сифати харидор тасавурида бўлинмайдиган, интеграцияланган ягона категория сифатида намоён бўладиган истеъмол хусусиятлари билан чамбарчас боғлиқ. Харидор танлови ниманидир ёқтириши ва яна бир эмас, бир неча омиллар бўйича афзал деб билишига асосланади. Нархлар омилининг таъсири ҳар доим ҳам талаб ва таклифни мувофиқлаштиравермайди. Шундай қилиб, паррандачилик маҳсулотлари бозорида нарх талаб-таклифнинг мувофиқлаштирадиган белгилловчи механизми бўла олмайди.

Республикаимиз паррандачилик тармоғининг ривожланишида деҳқон ҳўжаликларнинг иштирокини аниқлаш мақсадида, Сурхондарё вилоятининг Жарқўрғон, Қумқўрғон ва Узун туманларида паррандачилик фаолияти билан шуғулланаётган субъектлар ўртасида сўровнома ўтказилди. Ушбу сўровномада Жарқўрғон туманидан 58 нафар, Қумқўрғон туманидан 74 нафар ва Узун туманидан 68 нафар жами 150 нафар респондентлар қатнашишди.

Ўтказилган анкета сўровномалари натижаларига мувофиқ, респондентлар паррандачилик маҳсулотларини энг хавфсиз маҳсулот сифатида афзал деб биладилар (98,7%). Шунингдек, "Хонадонингизда нечта парранда мавжуд?" деган

саволга респондентларнинг 43,5 фоизи 10-20 та парранда мавжуд эканлигини, 34,8 фоизи эса 1-5 тагача парранда боқишларини маълум қилишган. Сўровнома натижаларига мувофиқ, ушбу паррандаларнинг 91,3 фоизини аҳоли ўз маблағлари ҳисобига харид қилишганлиги ҳамда 52,2 фоиз респондентлар паррандалар тухум ва гўшт маҳсулотлари учун боқилаётганлигини маълум қилишган. Респондентлар томонидан ўртача бир йилда битта товукдан нечта тухум олиши тўғрисидаги саволга 56,5 фоиз сўровномада қатнашган аҳоли билмаслигини маълум қилган. Шунингдек, бир йилда битта товукдан неча кг гўшт оласиз деган саволга 52,2 фоиз респондентлар 1,5-3 кг гўшт олишини ҳамда бир йилда битта она товукдан 10-20 та жўжа олишини маълум қилишган. Хонадонингизда паррандаларни қайтартибда кўпайтирасиз деган саволга 73,9 фоиз аҳоли она товуклардан жўжа очириш орқали кўпайтирамиз деган жавоб беришган бўлса, 65,2 фоизи эса тухум олишга мўлжалланган парранда зотларини парвариш қилишини маълум қилишган.

Респондентлар томонидан умумий масалалар бўйича билдирилган фикрлар натижалари.

Ўтказилган сўровнома натижаларидан келиб чиққан ҳолда шуни таъкидлаш мумкинки, паррандачиликни ривожлантириш учун янги парранда зотларини парвариш қилиш ҳамда тармоқда инновацион фаолиятни ривожлантириш мақсадга мувофиқдир.

Хулоса ва таклифлар: Паррандачилик тармоғида инновацион фаолият самарадорлигини ошириш учун эса, маҳсулот сифатини яхшилашни таъминловчи қуйидаги асосий йўналишларни тавсия этамиз:

- халқаро фирмалар билан ҳамкорликда мамлакат паррандачилигида наслчилик ишларини такомиллаштириш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш;

- жаҳон стандартлари ва харидорлар талабига жавоб берадиган маҳсулотлар сифатини яхшилаш тадбирларини фаоллаштириш;

- паррандани боқиш, етиштириш ва қайта ишлашга замонавий технологик ускуналарни татбиқ этиш орқали ишлаб чиқаришни модернизациялаш;

- талаб ва сотиш муаммоларини аниқлаш, харидорлар эҳтиёжларини аниқлаш учун доимий равишда маркетинг тадқиқотларини ўтказиб бориш;

- паррандаларни ишлаб чиқариш стандартлари талабларига жавоб берадиган янги авлод озуқа моддалардан фойдаланган ҳолда боқиш

ва сақлаш;

- паррандачилик маҳсулотлари асортиментини кенгайтириш орқали ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ҳамда корхонанинг ҳудудлараро ва халқаро бозорларга чиқишини таъминлаш;

- тармоққа инновацион лойиҳаларни жалб қилиш орқали парранда маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва янги ишчи ўринларини яратиш ва бошқалар.

Музаффар РАХМАТАЛИЕВ, PhD,
Нурбек АБДУРАХМОНОВ, талаба,
"ТИҚХММИ" МТУ.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 28 сентябрдаги "Республикада паррандачилик тармоғини янада ривожлантириш ва мавжуд имкониятлардан самарали фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 774-сонли қарори. - www.lex.uz.

2. Rakhmatalliev M. Innovative development at poultry enterprises in conditions of globalization of agricultural markets in Uzbekistan. //Бюллетень науки и практики, 2018. №7, 264-269 б. ((12- Index Copernicus) ICV – 79.69; 17: OAJI - 0.350; 16: DIIF – 1.08).

УДК: 631.56

ИССЛЕДОВАНИЕ

ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПРОЦЕССА ОЗОНИРОВАНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

***Annotsiya.** Bir qator inkor etilmaydigan afzalliklarga qaramay, ozonlash jarayoni bir qator afzalliklarga ega. Qishloq xo'jaligida ozonni amaliy qo'llashdagi asosiy muammo - sog'lom odamlar uchun gazning yuqori konsentratsiyasi xavfi.*

***Annotation.** Despite a number of undeniable advantages, the ozonation process has several advantages. The main problem in the practical application of ozone in agriculture is the danger of high concentrations of gas for healthy people.*

Как отмечалось выше, озонированный воздух с успехом применяется как средство для стерилизации, обеспечения сохранности пищевых продуктов и для устранения запаха (дезодорация) в холодильниках и овощехранилищах. Озон позволяет хранить в одной камере несовместимые продукты без риска испортить их из-за передачи запахов. Окисляя этилен, озон задерживает перезревание фруктов, уничтожает окись углерода и резко снижает содержание вредных, токсичных, дурно пахнущих веществ в воздухе.

Были исследованы вопросы обеззараживания воздуха на предприятиях агропромышленного комплекса с применением автоматического

регулирования концентраций озона.

Изучая влияние озона на микрофлору продуктов животного происхождения (охлажденного говяжьего мяса и полукопченых колбас), рекомендует следующие условия озонирования:

– для дезинфекции воздуха холодильных камер – концентрация 12-14 мг/м³, время озонирования 10 ч.;

– для хранения говяжьего мяса (температура 0-1°C) – концентрация 10-20 мг/м³, ежедневное озонирование по 4 часа в начальный период хранения в 4 суток; сроки хранения мяса с начальным содержанием 102 – 103 бактерий/см увеличиваются при этом до 5 суток;

Таблица 1.

**Режимы основного периода хранения
плодоовощной продукции**

Продукт	Концентрация озона, мг/м.куб	Время озонирования в сутки, ч	Количество обработок в неделю
Морковь	5-15	4	3 дня подряд 1 раз в месяц
Чеснок	9-14	5	2
Лук	16-20	3	2 дня подряд 2 раза в месяц
Виноград	3-8	3	3
Яблоки	4-9	5	2

Режимы основного периода хранения плодовоовощной продукции приведены в таблице. Согласно представленного материала дезинфекционные мероприятия плодовоовощных хранилищ подразделяются на следующие этапы:

- перед закладкой продукции на хранение хранилища должны быть высушены, убраны, побелены;

- для снижения потерь от микробиологической порчи перед закладкой продукции на длительное хранение необходимо провести дезинфекцию самого хранилища (дезинфекцию хранилищ методом озонирования рекомендуется проводить по следующим режимам: обработка озоном при концентрации 30-35 мг/м³. в течение 8 часов или при концентрации озона 50 мг/м³ – 5 часов.);

- режимы озонирования в процессе хранения картофеля:

а) в лечебный период хранения — температура хранения +12 - +18°C, относительная влажность 80-90%, концентрация озона 25-30 мг/м³, периодичность по 4 часа через 3 суток;

б) в основной период хранения — температура хранения +2 - +4°C, относительная влажность 85-95%, концентрация озона 15-20 мг/м³, периодичность по 4 часа через 3-4 суток.

При воздействии озоном на плодовоовощную продукцию наблюдается резкое снижение обсемененности на ее поверхности глинистой микрофлорой, снижение уровня метаболических

процессов, что препятствует ее прорастанию, т.е. устраняются основные причины порчи сельхозпродукции, что дает значительный экономический эффект.

Несмотря на ряд неоспоримых преимуществ, процесс озонирования имеет несколько недостатков. Основной проблемой при практическом применении озона в сельском хозяйстве выступает опасность высоких концентраций газа для здоровья людей. Процесс озонирования следует проводить в герметичных сооружениях или при отсутствии человека и животных.

Для того чтобы остаточный озон не вступал в нежелательные химические реакции, его необходимо, предварительно очистив, возвращать обратно в технологический процесс. Это не только предотвратит образование влаги, но и снизит вероятность попадания опасного газа в рабочую зону оператора, а также повысит производительность озонатора, уменьшив себестоимость процесса озонирования.

Таким образом, при применении озона в пищевой промышленности большое внимание должно быть обращено на концентрацию выделяемого озона для обработки продукции. Также необходимо учитывать особенности технологического процесса, видовой состав микрофлоры, температуру.

Ирода ТАДЖИБЕКОВА,
старший преподаватель, ТашГАУ.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Белов В.В., Гасанов Р.В. Проблемы сохранения качества сельскохозяйственной продукции. // «Научно-практический электронный журнал Аллея Науки», №7 (23). 2018.
2. Романовский, В.И. Технические аспекты использования озона в водоподготовке / В.И. Романовский [и др.]. // Вода magazine. – 2016. – №2(102). – С. 36–41.

SANOAT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQUARISHDA ELEKTRON TIJORATNI TASHKIL QILISH VA AXBOROT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING INNOVATSION TEXNOLOGIYALARI

Аннотация. В статье показана организация электронной коммерции при производстве промышленной продукции и обеспечение информационной безопасности при внедрении инновационных технологий и управлении промышленными предприятиями с использованием ИКТ.

Annotation. The article shows the organization of e-commerce in the production of industrial products and ensuring information security during the introduction of innovative technologies and management of industrial enterprises using ICT.

Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishda elektron tijoratni tashkil qilish uchun innovatsion texnologiyalarni joriy qilish dasturlarini ushbu korxonalarni texnologik qayta jihozlash dasturlari bilan uyg'unlashtirish zarur. Yangi intellektual texnologiyalarga asoslangan holda mahsulotlarni ishlab chiqish, joriy etish hisobiga xizmatlar sifatini yaxshilash, ularning narxini, ishlab chiqarishdagi muammolarni bartaraf etadi. Mintaqa sanoat tuzilmasini raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etishda raqamli texnologiyalarni qo'llash bo'yicha tizimlashtirilgan normativ-huquqiy bazani yaratish orqali takomillashtirish;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 05 oktabr kundagi «Raqamli O'zbekiston-2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi №-PF-6079-son farmoniga asosan Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari bandiga ko'ra iqtisodiyotning real sektorida raqamli texnologiyalarni rivojlantirish maqsadida sohani raqamlashtirishda bir qancha chora-tadbirlar amalga oshirilishi belgilab berilgan, bunga ko'ra:

Mintaqa sanoat ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarini raqamlashtirishda onlayn internet xizmatlari, sun'iy intellekt tizimlarini qo'llanilishi dasturiy mahsulotlarning ishlab chiqarilish qismi 2027 yilga kelib, apparat qismini esa 2030 yilga kelib mahalliyashtirish jarayonlarida davlat-xususiy sheriklik chora-tadbirlari amalga oshirilishi belgilangan bo'lib, ushbu jarayonlarni amalga oshirishda quyidagi texnologiyalar qamrab oladi: SCADA, MES, ERP va boshqalar.

ERP inglizcha (Enterprise Resource Planning System) so'zlarining bosh harflaridan kelib

chiqqan holda olingan, "Korxona resurslarini rejalashtirish tizimi" degan ma'noni bildiradi. Misol uchun, korxona omborxonasida qandaydir mahsulot kam miqdorda qolgan, agarda xuddi shu mahsulot olib kelinmasa, demak, korxona ma'lum muddat ishlashdan, hatto, mahsulotni ishlab chiqarish jarayoni ham to'xtab qoladi. Ushbu jarayon korxonaning katta zarar ko'rishiga olib keladi. Aynan shunday vaziyatlarda ERP tizimlar yordamga keladi. Ushbu tizimga korxonaning har bir bo'limi bog'lanadi va ma'lumot almashinuvi jarayonlari amalga oshiriladi.

MES inglizcha (manufacturing execution system), ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarish tizimi - bu ixtisoslashgan dasturiy ta'minot.

SCADA inglizcha (Supervisory Control And Data Acquisition) so'zlaridan olingan bo'lib, xavfsizlik va ishonchilik nuqtai nazaridan hayotiy va muhim sohalarida murakkab dinamik tizimlarni (jarayonlarni) avtomatlashtirilgan boshqarishning asosiy usullaridan biridir.

Sanoatda elektron tijoratni rivojlantirishda xalqaro tajribalardan foydalangan holda bir necha qadamlar orqali amalga oshiriladi.

Birinchi qadam, qatnashchilarning sa'y-harakatlariga ko'ra, davlat tashkilotlarining qaror va farmoyishlariga asosida hukumatlararo kelishuvlarga ko'ra ijtimoiy-iqtisodiy vakolatlar va majburiyatlari bilan yangidan tashkil etish orqali ishtirokchilarning kapitalarini ixtiyoriy birlashtirish usulidir, bu hozirgi kunda keng tarqalgan usuldir.

Ikkinchi qadam, yangidan ko'rilayotgan sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish va realizatsiya qilishni raqamli transformatsiya orqali shakllantirishdir.

Uchinchi qadam esa, boshqa ishtirokchilar korxona va tashkilotlarning aksiyalarini o'zlashtirish bo'lib, buning oqibatida sanoat elektron tijoratidan foydalanuvchilar shakllanadi.

Yuqoridagi usullardan foydalanish natijasida sanoatda elektron tijoratni shakllantirish jarayonini quyidagi 1-rasmda shakllantirdik.

1-rasm. Sanoatda elektron tijoratni shakllantirish jarayoni.

Fikrimizcha, sanoatda elektron tijoratni rivojlantirish, raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi, ya'ni biznes subyekting yetkazib beruvchilar, kompaniyalar, iste'molchilar, mijozlar, ishlab chiqaruvchilar bilan o'zaro integratsion aloqa jarayonining o'zaro munosabatlarini jiddiy ravishda o'zgartirishga, bunday munosabatlarning globallashtirishini va oldin mumkin bo'lmagan yuqori darajada moslashuvchanligini ta'minlashga olib keladi.

Bugungi kunda mashinalar yangi natijalarni yaratishning ijodiy jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Ular faqat ma'lumotlarni ma'lum tartibda tuzuvchi kompyuterlar emas. Bu ma'lum usullar va algoritmlar natijasida ma'lumotlarni tahlil qilish va qo'shimcha dasturlashtirish ma'lumotlardan foydalangan holda o'zini o'zi o'rganish imkoniyatiga

ega bo'lgan tizimlardir. Neyron tarmoqlarning dizayni inson miyasining kognitiv funktsiyalariga taqlid qilish imkonini beradi, shu bilan birga, mavjud ma'lumotlarni inson aralashuviz, ya'ni avtonom tarzda qayta ishlash jarayonida unumdorlikni oshiradi. Zamonaviy sun'iy intellekt tizimlari allaqachon intellektual mulk huquqlari ob'ektlari sifatida himoya qilinishi mumkin bo'lgan natijalarni yaratishga qodir.

Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu mavzuni chuqur o'rganishda yuzaga keladigan masalalar jiddiy mulohaza va mulohaza yuritishni talab qiladi. Texnologiyalar jadal rivojlanadi va fuqarolik muomalasiga jalb qilingan mashinalar tomonidan avtonom tarzda yaratilgan natijalar soni ortadi.

Xulosa o'rinda shuni ta'kidlash mumkinki, mintaqa sanoat tuzilmasini rivojlanish bosqislari ishlab chiqish bu esa mintaqada va umuman, respublikada sanoatni rivojlantirishning strategik maqsadlariga erishishga qaratilgan innovatsion va investitsiya loyihalarini baholash va amalga oshirish uchun tanlash imkonini beradi va albatta juda dolzarb vazifadir. Shuningdek, mintaqa sanoatini rivojlantirishda nazariy-uslubiy va amaliy darajada qo'llab-quvvatlash va samarali iqtisodiy siyosatni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mintaqa sanoat tuzilmalarining samaradorligini oshirish va uzluksizligini ta'minlash asosida barqaror iqtisodiy taraqqiyotni qo'llab-quvvatlash uchun moliyaviy institutlar hamda ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida mustahkam aloqalar o'rnatilishi natijasida yuzaga keluvchi mukammal intellektual tizim talab etiladi.

G'ulom SHARIPOV,

Qarshi muhandislik-iqtisodiyoti instituti
mustaqil izlanuvchisi.

ADABIYOTLAR

1. Mukhitdinov, H. S., and F. A. Norkobilova. "Prospects for Development of Digital Economy in Entrepreneurship." *Academic Journal of Digital Economics and Stability* (2021): 27-36.
2. Madina Bozorova Xudayar Muxitdinov, Farrux Qodirov. "THE ROLE AND IMPORTANCE OF TELEMEDICINE IN THE PROVISION OF MEDICAL SERVICES TO THE POPULATION". *International Conference on Information Science and Communications Technologies ICISCT 2022*.
3. Gulruh Nazarova. "RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AHOLINING ISH BILAN BANDLIK DARAJASINI OSHIRISH YO'LLARI." "Solution of social problems in management and economy 1.6 (2022): 45-50.
4. Nazarova Gulruh Umarjonovna. "IMPORTANCE OF ECONOMIC KNOWLEDGE IN FINANCIAL PROCESS MANAGEMENT." *Conferencea (2022): 35-40.*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикаси тўқимачилик саноатининг 2017-2021 йиллардаги ривожланиш йўналишлари ва ҳолати таҳлил қилинган.

Аннотация. В данной статье анализируются направления развития и состояние текстильной промышленности Республики Узбекистан в 2017-2021 гг.

Annotation. This article analyzes the development directions and state of the textile industry of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021.

Кириш. Бугунги кунда Ўзбекистон тўқимачилик саноати иқтисодиёт тармоқлари ичида етакчи ва жадал ривожланаётган тармоқлардан биридир. Мустақиллик йилларида мамлакатимиз тўқимачилик саноати макроиқтисодиёт мажмуасида мустаҳкам ўрин эгаллади. Президентимиз раҳнамолигида яратилган қулай шарт-шароитлар, имтиёз ва преференциялар, мустаҳкам меъёрий-ҳуқуқий база туфайли соҳа корхоналари улкан ютуқларга эришиб, ривожланишнинг сифат жиҳатидан янги босқичга қадам қўймоқда.

Замонавий даврда мамлакатимиз тўқимачилик салоҳиятининг ортиб бораётганлиги, тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноати таркибида 1750 та корхона жумладан: 410 та тўқимачилик саноати, 10 та машинасозлик, 1330 та тикувчилик ва трикотаж саноати, 75 та пахта-тўқимачилик кластери [10] фаолият олиб бораётганлиги тармоқнинг истиқболда ривожланишини прогноз қилиш ва мавжуд муаммоларни аниқлаш учун тўқимачилик саноатининг ривожланиш йўналишлари ва жорий ҳолатини таҳлил қилишни талаб этади. Шу жиҳатдан олганда ҳам, илмий мақола мавзуси долзарб ҳисобланади.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Тўқимачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш билан боғлиқ муаммолари пахта етиштирувчи, тўқимачилик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи ва уни экспорт қилувчи мамлакатларнинг олимлари томонидан кенг тадқиқ этилади.

Жумладан, режали иқтисодиёт даврида олимлар Т.Б.Поляк [1], Л.И.Замаховский [2], А.М.Либерман [3] ва бошқаларнинг ишларида маҳсулот ассортименти, уни режалаштириш билан боғлиқ муаммолар ўрганилган. Ушбу даврда бозор тамойилларининг талаб ва таклиф қонуни асосида шаклланмаганлиги маҳсулот ассортименти режалаштиришда енгилликлар берган. 70-йилларда ишлаб чиқаришни ташкил этишни такомиллаштириш назарияси Ф.Ф.Бездудний

[4], А.П.Павлов, Л.Н.Никитина, З.В.Брагина [5], Р.А.нинг ишлаб чиқаришни режалаштириш ва бошқаришдаги математик усуллари, иш ҳақи ва меъёрий-ҳуқуқий база асарларида янада ривожлантирилди.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқот давомида назарий тадқиқот усулларидадан фойдаланилган. Жумладан, тўқимачилик саноатининг, уни ривожлантириш йўналишларининг илмий-назарий асослари, мавзуни тадқиқ этган олимларнинг илмий изоҳлари келтирилган.

Таҳлил ва натижалар. 2017 йилда Ўзбекистон тўқимачилик саноати ривожининг янги босқичи бошлаб берилди. “Ўзтўқимачиликсаноати” Уюшмаси таъсис этилди. Умумий экспорт ҳажми 2 млрд. долларни ташкил этди [6].

1-расм. 2021 йил якуни бўйича тўқимачилик саноати маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажми.

Манба: Отчеты — Ассоциация «Узтекстиль-пром» (uzts.uz) Мурожаат санаси 13.08.2022

2019-2021-йилларда тайёр маҳсулотнинг камида 80 фоизини экспорт қиладиган тикув-трикотаж корхоналарига тижорат банклари томонидан ажратилган кредитларни бўйича фоизларни тўлаш билан боғлиқ харажатлар Тараққиётни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси ҳисобидан қопланиши тартиби сақланиб қолди [10].

Маҳаллий экспорт қилувчи корхоналарга (уларнинг ваколатли вакиллари) маҳсулотларни

экспорт қилишда темир йўл транспортида ташуш харажатларининг 50 фоизгача миқдорда компенсация бериш учун субсидиялар бериш механизми мавжуд.

Саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 64 трлн. сўм (ўсиш суръати – 145 фоиз), шундан Уюшмага аъзо корхоналар томонидан 33,0 трлн. сўмлик тўқимачилик ва тикув-трикотаж маҳсулотлари ишлаб чиқилди. Жумладан: 750 минг тонна калави ипи (119%), 550 млн. кв м. газлама (135%), 176,0 минг тонна трикотаж мато (146%), 302 млн жуфт пайпоқ маҳсулотлари (117%), 553 млн. дона трикотаж маҳсулотлари (129%) ва 604 млрд. сўмлик тикув маҳсулотлари (130%) ишлаб чиқилди.

Тўқимачилик ва тикув-трикотаж маҳсулотлари экспорт ҳажми 3,0 млрд. долларни ташкил этиб, ўтган йилга нисбатан 1,6 баробар ўсиш суръатлари таъминланди.

Худудларни ривожлантириш дастурлари доирасида умумий қиймати 733,2 млн. долларга тенг жами 85 та лойиҳалар ўз фаолиятини бошлаб, 22 мингдан ортиқ янги иш ўринлари яратилди [7].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 майдаги ПФ-5989-сонли “Тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатини қўллаб-қувватлашга доир кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбир-

лар тўғрисида”ги Фармони асосан 2022 йил 1 январга қадар 64 нафар импорт қилинадиган хомашё ва бошқа материаллар рўйхати божхона божи тўлашдан озод қилинган [8].

Хулоса ва таклифлар. Республика тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноати корхоналарининг узлуксиз ривожини таъминлаш, хомашё ва ресурс экспортдан тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш аънасини яратиш ва уни муваффақиятли давом эттириш, текстил ва тикув-трикотаж маҳсулотларни қайта ишлашни йўлга қўйиш, маҳсулот номенклатурасини янада диверсификация қилиш, ўлкамизнинг турли ҳудудларида пахта ва бошқа тўқимачилик хомашёсини қайта ишлашга ихтисослашган саноат объектларини бунёд этиш ҳамда уларнинг барқарор фаолиятини таъминлаш, илғор хорижий тажриба асосида малакали ишчи-кадрлар тайёрлаш ва уларнинг меҳнат унумдорлигини ошириш, шунингдек, жаҳон стандартлари бўйича рақобатбардош тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва жаҳон бозорида уни реализация қилиш каби вазифаларнинг бажарилиши соҳанинг келгусидаги ривожига янада ҳисса қўшиши аниқ.

Илҳом ХҲҲАЕВ,

И.Каримов номидаги Тошкент давлат техника университети режа-молия бўлими бошлиғи.

АДАБИЁТЛАР

1. Замаховский Л.И. Организация и планирование хлопкопрядильного производства. М.: Легкая индустрия, 1967. - 254 с.
2. Либерман А.М. Организация и планирование производства на предприятиях текстильной промышленности. М.: Легкая и пищевая промышленность, 1981. - 308 с.
3. Бездудный Ф.Ф., Павлов А.П. Математические методы и модели в планировании текстильной и легкой промышленности. М.: Легпромбытиздат, 1979. 316 с.
4. Брагина З.В., Ершова М.Л. Оптимизация логистических потоков текстильных предприятий. Кострома.: КГТУ, - 1998. - 48 с.
5. Муминова Н.М. Тўқимачилик маҳсулотлари савдосини самарали ташкил этишнинг концептуал ёндашувлари. “Иқтисодийёт ва инновацион технологиялар” илмий-электрон журнали. № 3, май-июн, 2021 йил.
6. Отчёты — Ассоциация «Узтекстильпром» (uzts.uz) Мурожаат санаси 13.08.2022.
7. <https://uzts.uz/hisobotlar/> Мурожаат санаси 26.07.2022
8. Божхона божларини тўлашдан озод этиладиган импорт қилинадиган хомашё ва материаллар рўйхати – «Ўзтўқимачиликсаноат» уюшмаси (uzts.uz) Мурожаат санаси 13.08.2022.
9. Матчанова Ф.А. Рыночные методы повышения конкурентоспособности промышленных предприятий на основе икт. Икт. фан. фалс. докт. диссертацияси. 79-бет.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатини ислоҳ қилишни янада чуқурлаштириш ва унинг экспорт салоҳиятини кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори, 12.02.2019 йилдаги ПҚ-4186-сон. <https://lex.uz/docs/4199421>

АГРАР ТАРМОҚДА ПАРРАНДАЧИЛИК ХЎЖАЛИКЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Аннотация. В данной статье указывается на то, что в настоящее время птицеводство является одним из быстрорастущих секторов животноводства, позволяющим обеспечить население диетическими мясными и яичными продуктами и его развитие имеет особое значение для обеспечения продовольственной безопасности.

Annotation. This article points out that poultry farming is currently one of the fastest growing sectors of animal husbandry, which allows providing the population with dietary meat and egg products and its development is of particular importance for ensuring food security.

Паррандачилик - чорвачиликнинг муҳим тармоғи бўлиб, аҳолига қимматли озиқ-овқат маҳсулотлари гўшт, тухум ва энгил саноатга пат хомашёсини етказиб бериш учун хизмат қилади. Чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ўзининг ташкилий ва таркибий хусусиятлари билан деҳқончилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш жараёнларидан фарқ қилади ва ўзига хослиги билан ажралиб туради [1].

Парранда маҳсулотларини истеъмолчиларга етказиб бериш тизимида ахборот технологияларидан фойдаланиш талаб даражасида шаклланмаганлиги сабабли маҳсулот ишлаб чиқарувчи хўжаликлар ва, шунингдек, истеъмолчилар бирдай зарар кўрмоқда. Чунки, аксарият ҳолларда маҳсулотни яқинроқ маҳаллий бозорларга олиб чиққан тадбиркор мазкур бозорларда маҳсулот миқдори ортиб, баҳо пасайишидан биринчи навбатда зарар кўради [1]. Паррандачилик хўжаликлари ҳар куни тайёр маҳсулотни бозорга олиб чиқиш имкониятига эга эмас. Бунинг учун уларни етиштираётган маҳсулотларини сотиш тизими бўйича имтиёзлар яратиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Ҳозирги вақтда республикаимиз аҳолисини чорвачилик маҳсулотлари билан таъминлаш, кишилар эҳтиёжини ҳар томонлама тўлароқ қондириш, шу йўл билан уларнинг саломатлигини янада яхшилаш каби муҳим ва долзарб масалаларни ҳал қилиш масалалари ўз ечимини кутмоқда. Бу муаммоларни ҳал қилиш учун аввало чорва турларини кўпайтириш, маҳсулдорлигини ошириш, тез этилувчанлик мuddатини қисқартириш, маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш корхона, ташкилот ва муассасаларини замон талаблари асосида барпо этиш

талаб қилинади [2].

Қорақалпоғистон Республикаси бўйича 2022 йилнинг 1 апрел ҳолатига кўра, барча тоифадаги хўжаликларда паррандаларнинг умумий сони 4 821,0 минг бошга етди. 2021 йилнинг 1 апрелига нисбатан паррандалар бош сони 354,3 минг бошга ёки 7,9 фоизга кўпайди. Уларнинг 81,0 фоизи деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликларига тўғри келди. Шунингдек, паррандалар умумий сонидан 9,8 фоизи фермер хўжаликларига, 9,2 фоизи кишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотларга тўғри келади.

Демак, Қорақалпоғистон Республикасида ижтимоий-иқтисодий тараққиётни таъминлаш аҳоли бандлиги ва даромадларини оширишда кишлоқ хўжалиги таянч тармоқлардан бири бўлиб хизмат қилади. Минтақада экологик вазиятнинг оғирлашуви, мавжуд ресурслар танқислиги муаммосини ошиб бориши миқдорий усуллар асосида оптимал ечимларни аниқлашни талаб қилади [3]. Парранда гўшти ўзининг кимёвий таркибига кўра барча чорва ҳайвонлариникига ўхшаш бўлади. Товуқ гўштида оқсил ва экстрактив моддалар кўпроқ учраши билан бирга у тез ҳазм бўлади, ёғи паст ҳароратда эрийди. Жумладан, семиз товуқ гўштида 20 фоиз оқсил, 16 фоиз ёғ, 1 фоиз минерал модда, 64 фоиз сув бўлиб, 100 г гўштида ўртача 228 ккал бўлади [4].

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, инновацион фаолиятни паррандачилик корхоналарига нисбатан мамлакатда истиқболда паррандачилик маҳсулоти сифат кўрсаткичларини яхшилаш, ҳажм ва иқтисодий кўрсаткичларини кенгайтиришга йўналтирилган ихтиро-янгиликларни яратиш, татбиқ этиш, ўзлаштириш ва тижоратлаштириш каби тадбирлар тизими

сифатида ўрганиш керак. Паррандачилик корхонасига янгилик киритиш жараёни киритилаётган янгилик ҳақида маълумот олиш, янгилик ва унинг хусусиятларини таҳлил қилиш, инновацион лойиҳани татбиқ этиш давомида паррандачилик корхонасининг бозор рақобатидаги ўрнини аниқлаш, уни татбиқ этиш бўйича тадбирларни амалга ошириш ва инновацияларни паррандачилик корхоналарида оммавий татбиқ этиш босқичларидан иборатдир.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, паррандачиликни барқарор ривожлантириш асосида аҳолини парҳез гўшт ва тухум каби озиқ-овқат маҳсулотларига, sanoat корхоналарни эса хомашёга бўлган талабини доимий қондириш учун тармоқда ташкилий, иқтисодий, ҳуқуқий, технологик ва экологик йўналишларни ўз ичига олган қуйидаги тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

Фермер хўжаликларида пахта ва ғалладан паст ҳосил олинаётган майдонларда босқичма-босқич парранда озуқа экинларини жойлаштириш ҳисобига озуқа таъминотини мустаҳкамлаш ва тупроқ унумдорлигини яхшилаш;

Кичик бизнес ва аҳоли учун паррандалар стандарт омухта ёки махсус ем аралашмасини талабларга тўлиқ жавоб берган ҳолда ишлаб чиқариш ҳамда сотиш тизимини ташкил этиш;

Паррандачилик тармоғи маҳсулотларини тайёрлаш, қайта ишлаш, сотиш ва уларга хизмат қиладиган субъектларни тенг ҳуқуқда мустақил фаолият кўрсатишини таъминлашга қаратилган сертификатлаштириш, лицензиялаштириш, стандартлаш ва рўйхатга олиш каби жараёнларни эркинлаштириш ҳамда қонун устуворлигини таъминлаш;

Парранда гўнгини илғор технологиялар асосида қайта ишлаш, биогулмус ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш. Юқорида илгари сурилган таклиф ва амалий тавсияларни амалга ошириш паррандачилик тармоғини барқарор ривожлантириш, аҳолининг парранда маҳсулотлари билан тиббий меъёр даражасини таъминлаш ва тармоқ иқтисодий самарадорлигини ошириш имконини беради.

Парахат АЛЛАНИЯЗОВ,

Қорақалпоқ давлат университети тадқиқотчиси.

АДАБИЁТЛАР

1. Н.Асқаров. "Парранда маҳсулотлари сотиш тизимини такомиллаштириш ва тармоқни модернизациялашнинг асосий йўналишлари"// "Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги". ISSN 2181-502X . Т-№3. 2015. Б -38-39.
2. Икромов Т.Х., Қўчқоров О.Р. Чорва, парранда ва балиқ маҳсулотларини етиштириш, қайта ишлаш технологияси: Касб-хунар коллежлари учун дарслик. - Т.: «ДАВР НАШРИЁТИ» МЧЖ, 2013, - 224 б.
3. Сауханов Ж.К. Аграр тармоқда ташқи самараларни оптимал тартиблаштириш ва трансакция харажатларини пасайтириш: муаммолар, усуллар ва моделлар. (Монография) Т.: "Лессон Пресс" МЧЖ нашриёти, 2022. - 235 б. ИСБН 978-9943-8475-4-5.
4. Рўзиев Р.И ва б., Парранда боқиш бўйича тавсиянома. Тошкент-2017. Б. 36.

УО'Т: 33

OLIMA AYOLLARIMIZ

VILOYAT AHOLISINING TURMUSH DARAJASINI OSHIRISHDA KICHIK BIZNESNING AHAMIYATI VA DOLZARBLIGI

Annotation. Entrepreneurship plays a major role in solving existing problems in the social and economic spheres in the society and in the socio-economic development of the population. It creates new jobs in the fields of production, work performance, and service, and is of great importance in providing employment to the population and reducing unemployment.

Аннотация. Предпринимательство играет большую роль в решении существующих проблем в социальной и экономической сферах в обществе и в социально-экономическом

развитии населения. Она создает новые рабочие места в сферах производства и обслуживания, имеет большое значение в обеспечении занятости населения и сокращении безработицы.

Kirish. O'zbekistonda tadbirkorlik jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlari mujassamlashgan, yaqqol namoyon bo'ladigan hamda tez rivojlanib borayotgan va harakatchan sohasiga aylanib bormoqda. Mamlakatda bozor munosabatlarning shakllanishi va iqtisodiy taraqqiyotida uning o'рни va roli tobora sezilarli tus olib bormoqda. Mehnat bozorida yoshlarga qaratilayotgan alohida e'tibor bois, jami aholiga nisbatan ish bilan ta'minlash ulushi yuqori bo'lmoqda.[1] Ularga jamiyatda munosib o'rin topishiga ko'maklashish va tashabbus ko'rsatib mehnat qilishini qo'llab-quvvatlash bo'yicha tizimli ishlar yo'lga qo'yildi. Yaratilayotgan imkoniyatlardan unumli foydalanayotgan yoshlar esa, barcha sohalarda o'z qobiliyatini namoyon etmoqda. Binobarin, mamlakat taqdiri uchun mas'uliyatni chuqur his etadigan, mustaqil va yangicha fikrleydigan yosh kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qondirish vazifasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Aholi daromadlari, ularning tarkibi, olinish manbalari va tabaqalanish darajasi jamiyat iqtisodiy va ijtimoiy farovonligining eng muhim ko'rsatkichidir. Modomiki, daromadlar insonning shaxsiy ehtiyojlarini qondirishning asosiy manbai bo'lib xizmat qilar ekan, aynan daromad kengroq tushuncha bo'lib, aholi turmush darajasining markaziy bo'g'ini, yadrosidir. Daromad deganda nimani tushunish, ularning turlari va asosiy olinish manbalari qandayligini bilish muhimdir. Aholining natural daromadlari qishloq xo'jaligi mahsulotlarining barcha tushumlari: dehqonchilik, chorvachilik, parrandachilik mahsulotlari, bog'-qo'rg'on, sabzavot-poliz ekinlari uchastkasi, shaxsiy tomorqa, tabiat in'omlaridan shaxsiy, oilaviy ehtiyojlar uchun tayyorlanadigan mahsulotlar kabi tushumlardan iborat.

Natija va muhokama. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotni rivojlantirish, aholi bandligi va daromadlarini oshirishda muhim omildir. Ushbu soha vakillarini har taraflama qo'llab-quvvatlash maqsadida oxirgi ikki yarim yilda Prezidentning ellikdan ortiq farmon va qarorlari qabul qilindi.[2] Jumladan, tadbirkorlik faoliyatini davlat ro'yxatidan o'tkazish, turli ruxsatnomalar olish va boshqa ko'plab xizmatlar tartib-qoidalari soddalashtirildi. Bu borada qulaylik yaratish uchun Davlat xizmatlari

agentligi va uning joylardagi markazlari tashkil etildi. Tadbirkorlik sub'yektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil (Biznes-ombudsman) lavozimi joriy qilindi.[4]

Barcha hududlarda tadbirkorlar murojaatlarini qabul qilib, hal etishga ko'maklashadigan Bosh vazir qabulxonalari tashkil etildi. Vazirlar Mahkamasi huzurida Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi faoliyati yo'lga qo'yilib, unga 200 milliard so'm va 50 million dollar mablag' ajratildi. Tijorat banklari tomonidan tadbirkorlarga ajratilayotgan kreditlar hajmi oshdi. Bunday amaliy choralar o'z natijasini bermoqda. Kichik biznes mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotining qariyb 60 foizini, sanoat mahsulotlari hajmining uchdan birini, qishloq xo'jaligi mahsulotining 98 foizini, investitsiyalarning yarmini ta'minlamoqda. Ko'pgina viloyatlarda eksportning 70-90 foizi aynan kichik biznesga to'g'ri keladi.[5] Joriy yilning 6 oyida tadbirkorlik sub'yektlari soni 60 mingtaga ortgan. Banklarning tadbirkorlik sub'yektlariga xizmat ko'rsatishini yaxshilash va ajratilayotgan kreditlar samaradorligini oshirish masalasiga ham e'tibor qaratildi. Hozirda kredit olish istagidagi tadbirkorning murojaati 3 bosqichda, ya'ni tuman-viloyat-respublika darajasida ko'rib chiqiladi. Bankning markaziy idorasi rozilik bermasa, tadbirkor kredit ololmaydi. Oqibatda, bu jarayon ayrim hollarda oylab cho'zilib ketyapti. Shu bois, banklarda kredit ajratish masalalarini bir va ikki pog'onaga o'tkazish, 70-100 nafar xodim ishlaydigan filiallar o'rniga 10-15 nafar shtatdan iborat ixcham bank xizmatlari markazlarini ko'paytirish lozimligi ta'kidlandi. Tadbirkorlarning kredit foiz stavkalariga oid fikrlari muhokama qilinar ekan, kreditlar bo'yicha kafolat berish va foizlarni qisman qoplash maqsadida tashkil qilingan.[6]

O'zbekistonda uning taraqqiyoti zamonaviy tadbirkorlikka yaqin bosqichdan boshlanib, tez sur'atlar bilan, izchil tarzda yuqori bosqichga qarab bormoqda. Lekin bunday rivojlanish qiyinchiliklarsiz kechmadi va hozirgi kunda ham bu yo'nalishda anchagina muammolar o'z yechimini kutmoqda. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida katta rol o'ynaydi va yetakchi o'rin egallaydi. Chunki mamlakatda

yaratilayotgan yalpi ichki mahsulotning qariyb yarmi va yangi ish o'rinarining 57 foizi, ish bilan band aholining 76 foizi va aholi daromadlarining 70 foizi aynan ana shu sohaga to'g'ri keladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, demak, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti unga bog'liq bo'lib, u ana shu taraqqiyotni belgilovchi asosiy kuchlardan biri hisoblanadi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'yektlari ixcham, harakatchan, tez moslashuvchanliklari tufayli jahon moliyaviy-

iqtisodiy inqirozini ham nisbatan osonroq kechib o'tishga qodir va buni hayot ko'rsatmoqda. Shu boisdan ham ular inqirozga tez moslashib, uning ta'sirini yumshatib, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining to'xtab qolishi yoki retsessiyaga tushishining oldini oladilar. Shuning uchun ham tadbirkorlikning rivojlanishini davlat har tomonlama qo'llab-quvvatlaydi.

Gulruh NAZAROVA,

Qarshi muhandislik-iqtisodiyoti instituti o'qituvchisi.

ADABIYOTLAR

1. Umarjonovna, Nazarova Gulruh. "The role of small business in improving the living standard of the population." Conferencea (2022): 34-36.
2. Umarjonovna, Nazarova Gulruh. "Methods for increasing the level of employment of the population in the conditions of the digital economy." E Conference Zone. 2022.
3. Dodoboev Yu.T, Xudoyberdiyev A. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Farg'ona-2001 yil, 219-222-betlar.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сон Фармонининг 1-илоvasи «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси». Lex.uz
5. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисига Мурожаатномаси. 28.12.2018. <http://president.uz>. расмий сайти.
6. Ф.Э.Кодиров, О.Д.Дониёров. Эффективные модели развития медицинского обслуживания населения Кашкадарьинской области. 2022. Журнал "Символ науки" номер 7-2. Страницы 15-17.
7. Farrux Qodirov, Xudayar Muhitdinov. Features that increase efficiency in the provision of medical services and factors affecting them. 2022/7/30 журнал Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali 2 Том, 7 Номер страницы 192-199.

УЎТ: 338.439-027

ОЛИМА АЁЛЛАРИМИЗ

КИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАЛАРИДА ТРАНСАКЦИОН ХАРАЖАТЛАР ТАҲЛИЛИ

Аннотация. В статье проанализированы транзакционные издержки в сельскохозяйственных предприятиях, а также разработаны рекомендации по проблемам и решениям для оценки транзакционных издержек.

Annotation. The article analyzes transaction costs in agricultural enterprises, and also develops recommendations on problems and solutions for assessing transaction costs.

Бугунги кунда агробизнесда транзакцион харажатлар иқтисодиёти назарий жиҳатдан ўрганилган бўлсада, эмпирик жиҳатдан ўрганилмаганлиги муҳим муаммо бўлиб қолмоқда. Транзакциялар даражасидаги бундай эмпирик тадқиқот натижалари давлат ходимлари ва хусусий шахслар томонидан қарор қабул қилиш жараёнида муҳим ахборот вазифасини бажаради.

Шу ўринда транзакцион харажатлар бўйича ёндашувларга эътибор қаратадиган бўлсак, таниқли америкалик иқтисодчи Уильямсон Оливер Итоннинг фикрича транзакция бу бир-бирдан ажратилган интерфейс орқали товар ва хизматларнинг узатилишидир [3]. Муаллифнинг бундай таърифлаши асосида ресурслар фақат жисмоний жиҳатдан ўтказилиши назарда тутилган. Бундай ўтказмалар фирма ичида ёки

бозорлар ёрдамида фирмалараро ҳам содир этилиши мумкин.

Яна бир америкалик иқтисодчи олим Джон Роджерс Коммонс трансакцияларни товар ва хизматларга эгалик ҳуқуқини бериш, бунда нафақат жисмоний ўтказма, балки мулкчилик нуқтаи-назаридан ушбу ресурсни фойдаланиш ҳуқуқини ва бундан келиб чиқувчи ресурсдан фойдаланиш шартномасини ҳам назарда тутати деб таърифлайди [1].

Ҳам жисмоний ва ҳам ҳуқуқий трансакциялар иқтисодий трансакцияларни ташкил этганлиги боис, бу харажатлар бир қанча давлатлар иқтисодчи олимларида қизиқиш уйғоткан. Жумладан, Джон Роджерс Коммонс трансакцияларни таҳлилнинг юраги сифатида талқин қилади [1], бошқа томондан эса Хагедрон табиатга алоқадор трансакциялар қишлоқ хўжалиги, боғдорчилик, балиқчилик, ва ўрмон хўжалиги, яъни табиат тизими билан ўзаро боғлиқ тармоқларга хос

эканлигини таъкидлайди [2].

Трансакцион харажатларни чуқур ўрганиш орқали шартнома тузувчи ҳамкорлар аниқ шартномага хос тизимли муқобил вариантларни танлаш йўли билан ушбу трансакцион харажатларни камайтириш ва активларини сақлаб қолиш имкониятини қўлга киритади. Трансакцион харажатларни фазаларига бўлиб ўрганиш эса трансакцион харажатлар моделини эмпирик жиҳатдан амалга ошириш имконини беради.

Аграр сектор ривожланган ҳудудларда қишлоқ хўжалигига инвестиция киритиш ва ривожлантириш жараёни жуда катта аҳамият касб этади. Яъни соҳани интенсивлаштириш асосида қишлоқ хўжалигини бошқариш тизимини такомиллаштириш, меҳнат унумдорлигини ошириш, рискларни камайтириш, ҳайвонот ва ўсимлик маҳсулотлари сифатини, озиқ-овқат хавфсизлигини ошириш вазибалари бевосита киритилган инвестициялар ҳажмига боғлиқ ҳисобланади.

1-жадвал.

Трансакция фазаларига боғлиқ бўлган трансакцион харажатлар

Трансакцион харажатлар	Трансакцион харажатларнинг вужудга келиш жойи
Информацион харажатлар	Шартномалар тузиш эҳтимоли мавжуд бўлган ҳамкорлар ва шартнома шартлари бўйича маълумот қидириш ва маълумот олиш
Келишув харажатлари	Келишувга эришиш ва шартнома тузиш, музокаралар олиб бориш бўйича харажатлари
Назорат ва мониторинг харажатлари	Келишилган муддатларда сифат, сон, нарх кўрсаткичларига ва махфийликка риоя қилишни таъминлаш харажатлари.
Мослашув харажатлари	Келишув амал қилган муддат ичида давр ўзгаришларини, сифат ва сондаги ўзгаришларга риоя қилишни таъминлаш харажатлари

2-жадвал.

Фермер хўжаликларида ускунавий хизматларни кўрсатиш бўйича трансакцион харажатларнинг ролини баҳолашда муқобил шартнома келишувлари турлари.

1	Бозор асосида келишув	келишувлар бозор қонунлари асосида амалга ошади, фермер ушбу машинани етказиб берувчи билан ҳеч қандай муносабат қўрмасдан ёллади. Одатда қишлоқ хўжалиги шароитида бу унчалик кўп учрамайди. Чунки фермерлар техникани доимо битта етказиб берувчидан ёллаш шу асосда у билан муносабат қуриши эҳтимоли жуда юқоридир
2	Келишувнинг иерархик шакли	бунда агар фермер техникани сотиб олса ёки жуда узок муддатга шартнома асосида ёлласса ушбу келишувни Уильямсон таърифлаганидек “иерархик келишув” деб ҳисобласак бўлади.
3	Ҳамкорлик келишуви асосида	ер майдони катта бўлмаган қўшни фермерлар орасида ушбу келишув амалга ошиши мумкин, яъни улар норасмий келишув асосида нақд пул тўламаган ҳолда техникани бирга ишлатиши мумкин. Бунда хизмат ҳақи натура шаклида ёки ишларни бажариб бериш шаклида амалга ошиши мумкин.
4	Давлат муассасалари билан келишувлар асосида	масалан маҳаллий давлат муассасалари балансида техникалар мавжуд бўлиб, фермерларга ушбу хизматлар шартнома асосида амалга оширилиши мумкин.

Лекин ўз ускуналарига инвестиция киритиш, айниқса, майда фермерлар учун ушбу ускуналарни аутсорсинг хизматидан фойдаланиш орқали ёллашдан қимматроққа тушиши ҳам мумкин. Шунинг учун техника ускуналар бўйича хизматларга оптимал шартнома вариантларини танлашда керакли бўлган ускунанинг нарҳини ва трансакцион харажатларни баҳолаш зарур бўлади.

Ушбу ускуналар хизматини кўрсатиш бўйича тузилиши мумкин бўлган шартнома келишувларини танлашда трансакцион харажатларнинг роли жуда катта ҳисобланади. Фермер хўжаликлари ҳар хил ташкилотлар билан келишувлар тузган ҳолда ушбу хизматлардан

фойдаланиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, трансакцион харажатларнинг фақатгина истиқболли тармоқлардагина ўрганилаётганлиги, фермерлар нуқтаи назаридан ушбу таҳлилларнинг бугунги кунгача чуқур ўрганилмаганлиги ушбу соҳада эмпирик тадқиқотлар олиб борилиши жуда ҳам долзарблигини таъқозо этади.

Трансакцион харажатларни баҳолашнинг стандарт тартиби мавжуд эмаслиги ва ҳар бир вазиятда аниқ белгиланган моделни тавсифлаш асосида трансакцион харажатларни баҳолашни талаб қилади.

Феруза ОСПАНОВА,

Қорақалпоқ давлат университети тадқиқотчиси.

АДАБИЁТЛАР

1. Commons, W. Institutional economics: it's place in political economy. New York: Macmillan, 1934.
2. Hagedorn, K. Particular requirements of institutional analysis in nature-related sectors, European Review of Agricultural Economics, 2008.
3. Williamson, O.E. The economic institutions of capitalism: firms, markets and relational contracting. New York: The Free Press, 1985.

UO'T: 338

TADQIQOT

RESPUBLIKADA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISTE'MOL VA URUG'LIK KARTOSHKA YETISHTIRISH ISTIQBOLLARI

Annotation. In this article, the prospects, problems and some issues of the value chain of the production of consumption and seed potatoes in ensuring food safety in potato farming, as well as the problems of the state of the potato industry in general, were analyzed on the example of Bulung'ur district. The analysis showed that it is important to develop every link of the value chain in potato growing in Bulung'ur district, in particular, enterprises that supply potato seeds, storage, processing, and export activities of potatoes based on the laws of the market economy.

Аннотация. В данной статье проанализированы перспективы, проблемы и некоторые вопросы стоимостной цепочки потребления и выращивания семенного картофеля в обеспечении продовольственной безопасности в картофелеводстве, а также проблемы состояния картофельной отрасли в целом на пример района Булунгур. Анализ показал, что важно развивать каждое звено производственно-сбытовой цепочки в картофелеводстве Булунгурского района, в частности, предприятия по поставкам семян картофеля, хранению, переработке и экспортной деятельности картофеля на основе законов рыночной экономики.

Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda iste'mol va urug'lik kartoshka yetishtirishni rivojlantirish, kartoshkachilik sohasida klaster va kooperatsiya mexanizmlarini kengaytirish hamda

zamonaviy texnologiyalarini joriy etishni davlat tomonidan yanada qo'llab-quvvatlash, shuningdek, kartoshkaga bo'lgan ichki bozor talabini to'liq qondirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi

Prezidentning 2020 yil 6-maydagi PQ-4704-sonli qarori e'lon qilindi. Bunda kartoshka yetishtiruvchilar uyushmasining kartoshkachilikka ixtisoslashtiriladigan tumanlarda kartoshkachilik klasterlari va kooperatsiyalarini tashkil etgan holda innovatsion va resurstejamkor texnologiyalar asosida urug'lik kartoshka yetishtirish hamda sohaga qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish, aholining oziq ovqatga bo'lgan talabini qondirish hamda iste'molga bo'lgan ichki bozor talabini oshirish, shuningdek, uning eksportini kengaytirish bo'yicha muhim ishlar amalga oshirish kerakligi ta'kidlab o'tilgan. Xususan, Davlat statistika qo'mitasi xabariga ko'ra, 2022 yilning yanvar-fevral oylarida O'zbekiston 7 ta davlatdan qiymati 21 mln AQSh dollariga teng bo'lgan 122,4 ming tonna kartoshka import qilgan. Qayd etilishicha, kartoshka importi o'tgan yilning mos davri bilan solishtirilganda qariyb 42 ming tonnaga oshgan. O'zbekistonga 2022 yilning dastlabki 2 oyida Pokiston 91,3 ming tonna kartoshka import qilgan bo'lsa, Qozog'iston 12,6 ming tonna, Eron 5,2 ming tonna, Rossiya – 4,4 ming tonna, Qirg'iziston – 4,3 ming tonna, Afg'oniston – 4 ming tonna, Belarus – 631,6 tonna kartoshka import qilgan.

Dunyoning rivojlangan mamlakatlaridan Belorussiya, Germaniya, Niderlandiya, Rossiya, Turkiya, Fransiya kabi davlatlarda kartoshka yetishtirish serdaromad soha hisoblanib, o'rta 1 gektar maydondan olinadigan sof foyda 6-7 ming AQSh dollari tashkil etgan holda, respublikadagi mazkur ko'rsatkich 5-6 mln. so'mni tashkil etmoqda, xolos. Ayrim kichik fermer xo'jaliklarda kartoshka yetishtirish uchun sarflangan xarajatlar ham qoplamayapti. Kartoshka yetishtiruvchi fermer xo'jaliklari urug'lik kartoshka yetishtirish bo'yicha chuqur bilim va ko'nikmalarga ega emasligi natijasida talab etiladigan sifatli kartoshka urug'ligi yetishtirish va tayyorlash tizimi to'liq takomillashtirilmaganligi hamda kartoshka yetishtiruvchi hududlarini to'liq ixtisoslashtirilmaganligi, shuningdek, kartoshka yetishtiruvchilar bilan ilm-fan o'rtasida integratsiyaning yetarli emasligi ushbu sohaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Kartoshkachilik sohasi rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, ushbu mamlakatlar tomonidan har yili kartoshka yetishtiruvchi xo'jaliklarni turli shakllarda qo'llab-quvvatlash uchun davlat dasturlari qabul qilib borilmoqda.

So'nggi yillarda kartoshka yetishtirish hamda uni eksport qilish masalalari O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatida markaziy o'rinlardan

birida turadi. Endilikda aholi turmush darajasini yaxshilash va daromadlarini oshirish, aholini oziq-ovqat bilan to'laqonli ta'minlash masalalari oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda kartoshka ishlab chiqarish bilan chambarchas bog'liqdir. Ma'lumki, davlatimiz rahbarining tashabbusi bilan islohotlarning yangi bosqichida O'zbekiston iqtisodiyotining eng muhim sohalaridan biri hisoblangan qishloq xo'jaligining kartoshka yetishtirish tarmog'i tubdan isloh qilinyapti. Ayniqsa, hozirgi pandemiya paytida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, ichki bozorda kartoshkaga bo'lgan talabni qondirish, bozorlarda kartoshkaning narx-navo barqarorligini ushlab — bularning bariga kartoshka yetishtirish agroklasteri va kooperatsiyalarni rivojlantirmasdan erishib bo'lmaydi. Ma'lumotlarga qaraganda, 2025 yilgacha mamlakat yalpi ichki mahsuloti hajmini 100 milliard dollar, yillik eksportni 30 milliard dollarga yetkazish maqsad qilingan. Bu ko'rsatkichlarga erishish uchun esa qishloq xo'jaligi sohasidagi mavjud bo'lgan zaxiradagi imkoniyatlar ishga solinmoqda.

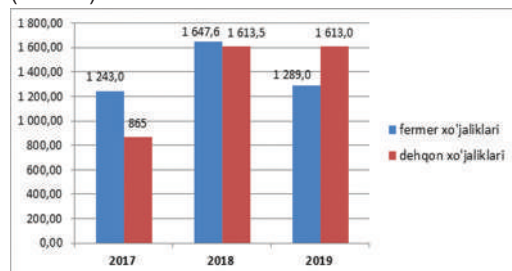
Mamlakatimiz rahbari tomonidan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning muhim ustuvor yo'nalishlarini belgilab berdi. Qishloq xo'jaligining muhim tarmog'i hisoblangan kartoshka ishlab chiqarish va oziq-ovqat sanoatida tutgan o'rini o'rganish juda muhimdir. Shu nuqtai nazardan mazkur maqolada kartoshka yetishtirish bo'yicha Samarqand viloyatining eng ilg'or tumanlaridan bo'lgan Bulung'ur tumani misolida kartoshkachilikda qiymat zanjirini tahlil qildik. Tahlil davomida asosan Bulung'ur tumanida tasodifiy tanlanma asosida kartoshka yetishtiruvchi fermer xo'jaliklari, dehqon xo'jaliklari bilan bo'lgan intervyu ma'lumotlaridan, Samarqand viloyat statistika boshqarmasi yig'ma ma'lumotlaridan foydalandik.

Kartoshkachilik faoliyati qiymat zanjirida dastlab duch keladigan halqa bu – yerni ekinga tayyorlash, xomashyo ta'minoti ya'ni ishlab chiqaruvchilarga sifatli, yuqori navli urug'larni yetkazib berish, o'g'it bilan ta'minlash hisoblanadi. Bulung'ur tumanida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayrim yangi tashkil qilingan kartoshka urug'i yetkazib beruvchi korxona yuqori sifatli kartoshka urug'ini asosan Gollandiya davlatidan to'g'ridan-to'g'ri import qilib, shartnoma asosida fermerlarga yetkazib bermoqda.

Kartoshkachilik faoliyati qiymat zanjirida muhim bo'lgan bo'g'inlardan biri bu bevosita mahsulotni ishlab chiqarish bo'g'inidir. Respublikamizda kar-

toshka ishlab chiqarish, asosan, fermer xo'jaliklari, dehqon xo'jaliklari va qishloq xo'jaligi korxonalari tomonidan amalga oshiriladi. Shuningdek, keyingi vaqtlarda kartoshkachilikka ixtisoslashgan klasterlarni rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda va ushbu klasterlar tomonidan nafaqat kartoshka mahsulotlarini ishlab chiqarish, balki, urug'lik yetkazib berish, sotish, saqlash va qayta ishlash faoliyatlari yo'lga qo'yilmoqda.

Tadqiqot olib borilgan hududlardan biri bo'lgan Bulung'ur tumanida kartoshka ishlab chiqarish ekin maydoni dinamikasi quyidagi rasmda keltirilgan (1-rasm).

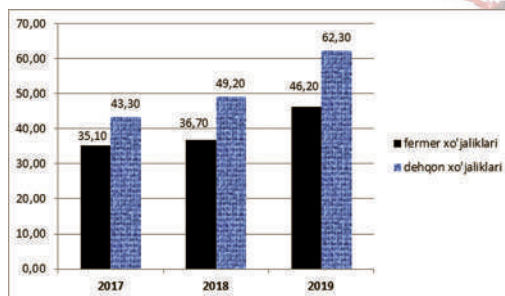

1-rasm. Bulung'ur tumanida kartoshka ekin maydoni (ga).

Bulung'ur tumanida 2017, 2018 va 2019 yillarda mos ravishda jami qishloq xo'jaligi ekin maydonlarining 9,0 foiz, 13,5 foiz va 12,3 foiziga kartoshka ekin ekilgan.

1-rasmga ko'ra 2018 va 2019 yillarda Bulung'ur tumanida asosiy kartoshka ekin maydoni dehqon xo'jaliklariga to'g'ri kelgan. Shuningdek, tumanda yetishtirilgan kartoshkaning ulushi dehqon xo'jaliklariga to'g'ri kelganligini ko'rishimiz mumkin. Garchi 2017 yilda fermer xo'jaliklari 1243 gektar maydonga, dehqon xo'jaliklari esa 865 gektar

maydonga kartoshka ekkan bo'lsa-da, dehqon xo'jaliklari fermer xo'jaliklariga nisbatan 8,2 tonna ko'p kartoshka ishlab chiqargan.

2-rasm. Bulung'ur tumanida kartoshka ishlab chiqarish (ming tonna).

Kartoshkachilikda qiymat zanjirining yana bir bo'limi kartoshkani saqlash bo'lib, tumanda bu jarayon uchun maxsus omborxonalar, muzxonalar tashkil qilingan.

Tadqiqot olib borilayotgan Bulung'ur tumanida kartoshkani sotish ishlari, asosan, mahalliy bozorlarda chakana narxlarida, vositachi korxonalar orqali ulgurji narxlarida sotilmoqda.

Umuman yuqoridagi tahlillardan xulosa qilib aytish mumkinki, kartoshka yetishtirishda Samarqand viloyatida ilg'or bo'lgan Bulung'ur tumanida kartoshkachilikda qiymat zanjirining har bir halqasini, xususan, kartoshka urug'ini yetkazib beruvchi korxonalar, kartoshkani saqlash, qayta ishlash, eksport faoliyatlarini bozor iqtisodiyoti qonunlari asosida rivojlantirish muhim hisoblanadi. Shuningdek, kartoshka ishlab chiqarishda innovatsion texnologiyalarni joriy qilish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Bekdash HASANOV,

TDIU Samarqand filiali tayanch doktoranti.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947- va sonli Farmoni. // Xalq so'zi. 8 fevral' 2017 yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4704-son qarori. "Respublikada kartoshka yetishtirishni kengaytirish va urug'chiligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida", Toshkent sh., 2020 yil 6 may.
3. Abdug'aniev A. Qishloq xo'jalik yerlaridan to'liq va samarali foydalanish istiqbollari //O'zbekiston qishloq xo'jaligi. Toshkent, 2013.
4. Janssen, W., Hall, A., Pehu, E., & Rajalathi, R. Linking market and knowledge based development: The why and how of agricultural innovation systems. markets, marketing and developing countries: where we stand and where we are heading, 44-53. 2010.
5. Kapalasa, E., Mwenye, O., Jogo, W., Parker, M., & Demo, P. Potato value chain analysis report for Malawi. 2022

БАХТИМ ШУЛ – ЎЗБЕКНИНГ ЗУЛФИЯСИМАН

Зулфия Исроилова 1915 йил 1 март кuni Тошкентда хунараманд оиласида туғилган. Шоира хотин-қизлар билим юртида ўқиган вақтларидаёқ адабий тўғаракларда шеърлар машқ қила бошлади. 1935—1938 йилларда Ўзбекистон Фанлар академиясининг Тил ва адабиёт институти аспирантурасида тахсил олди. Сўнгра Болалар нашриётида муҳаррир, Ўзбекистон Давлат нашриётида бўлим бошлиғи, «Ўзбекистон хотин-қизлари» («Саодат») журналида бўлим бошлиғи, бош муҳаррир бўлиб ишлади.

Зулфиянинг ижодий камолотида ўзбек ва рус мумтоз адабиёти, халқ оғзаки ижодиёти ва жаҳон адабиёти анъаналарининг роли бениҳоя бўлди. Шоира «Шеърлар» ва «Қизлар қўшиғи» каби поэтик асарларини она-Ватан ва унинг дала, чўлларида меҳнат қилаётган пахтакорлар, механик, тракторчи қизларнинг қайноқ ҳаётларига бағишлайди. Айни чоғда мазкур тўпламлардаги шеърлари шоиранинг шеърий маҳорат сирларини эгаллаётган даврини характерловчи асарлар сифатида ҳам муҳим эди. Уруш даврида шоиранинг «Уни Фарҳод дер эдилар», «Ҳижрон кунларида» каби тўпламларининг нашр этилиши Зулфиянинг пешқадам шоирлар қаторига дадил кириб келаётганлигидан нишона эди. Тўпламдаги шеърлар ватанга муҳаббат, душманга нафрат ва ғалабага ишонч руҳида яратилганлиги билан характерлидир. Зулфиянинг «Менинг Ватаним», «Қўлимда қуролу устимда шинель», «Бизни кут» каби умидбахш шеърлари уруш даври ўзбек шеъриятининг жанговар руҳини ифодаловчи асарлар қаторидан ўрин олган. Шоиранинг

урушдан сўнгги йилларда ёзилган «Далада бир кун», «Тонг қўшиғи» каби бир қатор шеърлар туркуми, «Мен тонгни куйлайман», «Юрагимга яқин кишилар», «Куйларим сизга» тўпламларида Ватан мадҳи, меҳнат жараёнида фидокорлик кўрсатаётган кишилар ҳаёти жўшиб куйланади. Зулфия «Уйлар», «Шалола» каби шеърий мажмуалари учун Ҳамза номидаги республика Давлат мукофоти совриндори бўлган. Ҳинд мавзуидаги шеърлари учун Жавоҳарлал Неру номидаги халқаро соврин, тинчлик ва дўстликни тараннум этувчи асарлари ҳамда тараққийпарвар Осиё ва Африка ёзувчилари ҳаракатидаги фаол иштироки учун халқаро «Нилуфар» мукофотида сазовор бўлган. Шоира Ҳиндистон, Югославия, Шри Ланка, Миср, Бирма, Австрия каби мамлакатларда бўлди. У 1956 йилда Осиё ва Африка ёзувчиларининг Дехлида ўтказилган биринчи конференциясида қатнашиб, машҳур «Мушоира» асарини яратди. Унинг шеърлари рус, инглиз, немис, ҳинд, болгар, хитой, араб, форс ва бошқа тилларга таржима қилинган. Атоқли шоира 81 ёшида, 1996 йил 1 августида вафот этган.

БУ ОҚШОМ

Бу оқшом пориллар дил нурунгизда,
Дийдор бахти насиб яна Сиз билан.
Турибман, азизлар, ҳузурунгизда
Ҳамон ўтлиғ кўнгил, ёруғ юз билан.

Ҳамон мулкимдаги сийму зарим – шеър.
Сочимда, чеҳрамда йиллардан нишон,
Саждагоҳим танҳо Ватан, Она Ер,
Орзуларим қарвон, сарбоним – ишонч.

Ҳамон ота-онам, икки жаҳоним
Азиз ёди аро шикаста, бутман
Ишқим – алангадир, қордир ҳижроним
Саксон йил ловуллаб сўнмаган ўтман.

Иккита кўзимга икки қорағич –
Мунисим Ҳулкарим, аллим Омоним
Ширин набиралар ҳаётдан тортиғ
Ҳар бири жонига пайванддир жоним.

Номлари, ёдлари пайғамбар монанд
Ҳазрат устозларим – теран илдизлар,
Мен ундан жон олиб кўқарган дарахт,
Меваси – қалбимдан отилган сўзлар.

Ҳикматлар бағрида дур, марваридим
Аждодларим менга ифтихор, ғурур
Шу мавжлардан томган нуқра умидим
Шоира қизларим бахш этган сурур.

Бу назм боғига киролмас хазон,
Бизни маҳф этолмас завол лашкари,
Мен кетсам мунғаймас умрим ҳеч қачон,
Бу боғлар – бир боғлар бўлади ҳали...

Ҳамон эътиқодим – ҳақиқат, ҳақдир,
Сўзлайман, юзимни тутиб Каъбага,
Емира олмайди ўткинчи тақдир,
Осуда ўтади руҳим абадга.

Эъзозлар, ардоғлар учун ташаккур
Асли Сиз офтобим, мен зиёсиман.
Тонгларингиз кулсин дориломон, хур,
Бахтим шул – ўзбекнинг Зулфиясиман.

МЕН ЎТГАН УМРГА...

Ҳаёт китобимни бехос варақлаб,
Мен ўтган умрга ачинмай қўйдим.
Табассум ўрнида қулдим чарақлаб.
Суйиш керак бўлса — телбача суйдим.

Кийганим ипакми, читми ё кимхоб,
Юрак бойлигидан қилмабман парво.
Мени оғушлаган ҳаёт нақ офтоб,
Янги қўшиқ талаб унда ҳар сабоқ.

Мен ўтган умрга ачинмай қўйдим,
Ҳеч кимда кўрмайин умримга ўхшаш:
Суйдим,
Эркаландим,
Айрилдим,
Куйдим,
Иззат нима — билдим.
Шу-да бир яшаш!..

ТИНГЛА, БУЛБУЛ

Булбул сайрар, ирмоқ куйлар, ўйнар ел,
Ҳамма ёққа нур тўлганга ўхшайди.
Ширин куйга тўлиб кетди маъсум дил,
Севги унга ёр бўлганга ўхшайди.

– Тўхта, булбул, мен куйлайин, жон булбул,
Сен тинглагин қалбимдаги торимни.
Баҳор десам, рашк қилмасин чаман гул,
Юрагимга кириб олган ёримни.

Мен ёр севдим, ишқ ўради ўйимни,
Эрка дилнинг тўлқинига қулоқ сол.
Сен бийронсан, лекин менинг куйимни
Кўрки бўлган садоқатдан сабоқ ол...

ЗУЛФИЯ,
Ўзбекистон халқ шоираси.

БИР ОИЛАДА БЕШ ОЛИМ

**80 ёшни қаршилаётган академик Б.Мамбетназаровнинг
ҳаёт йўлига бир назар**

“

**Мелорация ва суғорма
деҳқончилик соҳасида улкан
олим, академик Бийсенбай
Сатназарович Мамбетназаровни
мен 1975 йилдан, Бутун иттифок
пахтачилик илмий-тадқиқот
институтида илмий ижодини
бошлаган даврларидан
буён яқиндан биламан.**

”

Қорақалпоғистан Республикаси фан ар-боби, қишлоқ хўжалиги фанлари доктори, академик Бийсенбай Мамбетназаров ўзининг илмдаги ютуқлари, инсоний фазилатлари билан наинки Қорақалпоғистонда, балки бутун Ўзбекистонда ҳурмат ва эҳтиром топган олимдир. Унинг фандаги ва ҳаётдаги умр йўлини ўзига хос бир мактаб деб аташ мумкин.

Бийсенбай Сатназарович 1943 йили 25 март куни Қорақалпоғистон Республикаси Чимбой тумани Кенес ҚФЙдаги Оролбой қишлоғида туғилган. Ўрта мактабни тугатиб, ўзининг билими янада ошириш мақсадида 1965 йили Тошкент қишлоқ хўжалиги институтига ўқишга кирди.

Институтни муваффақиятли тамомлагандан сўнг 1970 йили Қорақалпоғистон деҳқончилик илмий-тадқиқот институтига кичик илмий ходим лавозимида иш бошлаб, 1972 йили Бутуниттифок пахтачилик илмий-тадқиқот институти аспирантурасига ўқишга киради. Бўлажак олим “Қорақалпоғистан Республикасининг ўтлоқи–аллювиал тупроқлари шароитида бедани суғориш режимини аниқлаш” мавзудаги диссертация ишини бошлади ва 1977 йили қишлоқ хўжалиги фанлари номзоди диссертациясини ҳимоя қилди.

У Қорақалпоғистон деҳқончилик илмий-тадқиқот институтининг “Агротехника” ва “Мелиорация ва суғорма деҳқончилик” лабораториялари мудир лавозимида ишлаб, илмий-тадқиқот ишларини изчил давом эттирди ва 20 йиллик изланишлари натижасида “Қорақалпоғистон Республикасидаги ғўзани алмашлаб экиш тизимини суғориш режимини аниқлаш ва гидромодул районлаштириш” мавзудаги докторлик диссертациясини 1991 йили ҳимоя қилиб, қишлоқ хўжалиги фанлари доктори илмий даражасини олди.

Олим ўша йили Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги фанлари академиясининг мухбир аъзолигига сайланди.

У 1998 йилдан Қорақалпоғистон деҳқончилик илмий-тадқиқот институти директори лавозимида ишлаб ўзининг ташкилотчилик ва раҳбарлик хислатларини намоён қилади. Ўша даврда Чимбой-5018 ғўза нави яратилиб, ҳозирги вақтда ушбу нав Қорақалпоғистан Республикасида 48 минг гектардан ортиқ майдонларда етиштириб келинмоқда.

Олим 2002 йили Бердақ номидаги Қорақалпоқ Давлат университети университетининг “Тупроқшунослик” кафедраси раҳбари лавозимида иш бошлаб, 2005 йилдан шу

вақтга қадар “Экология ва тупроқшунослик” кафедраси профессори лавозимида ишлаб келяпти.

Б.Мамбетназаров Германия, АҚШ, Бирлашган миллатлар ташкилоти (FAO) ва бошқа давлатлар билан ҳамкорликдаги илмий лойиҳаларни амалга оширишда катта жонбозлик кўрсатган олимлардандир. Масалан, у Германия техник ҳамкорлик (GTZ) ташкилоти лойиҳалари доирасида 300 минг гектарга Орол денгизи атрофига саксовулзор ташкил этишда фаол иштирок этди.

Шунингдек Америка қишлоқ хўжалиги департаменти билан ҳамкорликдаги “Қорақалпоғистон ҳудудида сувсизлик шароитида қишлоқ хўжалиги экинларини етиштириш” мавзусидаги лойиҳада ўзининг бой илмий салоҳияти билан иштирок этиб фермер ва деҳқон хўжаликларида иқлим ўзгаришига боғлиқ деҳқончиликни ривожлантириш чоралари ҳамда ширинмия ўсимлигини уруғидан экиш ва унинг агротехнологиясини ишлаб чиқиш бўйича кенг қамровли илмий тадқиқотлар олиб борди.

Ҳозирда олим шогирдлари билан “Оролбўйи ҳудудида шўр тупроқ ва сув танқислиги шароитида кунжут навларини етиштиришнинг ресурстежамкор агротехнологиясини ишлаб чиқиш ва бирламчи уруғчилигини ташкил этиш” ва “Оролбўйи регионида шўр ва қўрғоқчиликка чидамли ноанъанавий экинларнинг голофитларини экиш ва кенгайтириш” мавзудаги амалий лойиҳаларда илмий тадқиқотлар олиб бормоқда.

2016 йили Президентимиз Ш.Мирзиёев билан учрашганида, унга давлатимиз раҳбарининг «илмий мактаб тузинг» деган фикрлари асосида “Тупроқшунослик” ихтисослиги бўйича университетда магистратура йўналиши очилди. Ҳозирги вақтда бу ерда 20 нафар магистр илмий тадқиқот ишларини олиб бормоқда. Шу билан бирга, университетда докторантура очилишга эришилиб, 5 нафар докторант долзарб муаммолар бўйича диссертация ишларини олиб бормоқдалар.

Академик ҳаётда ниҳоятда меҳнатсевар ва шогирдпарвар инсон. Унинг кўплаб шогирдлари Қорақалпоғистон деҳқончилик илмий-тадқиқот институти, Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти ҳамда Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети ва бошқа илмий-тадқиқот институтларида фаолият олиб бормоқда. Б.Мамбетназаров 100 дан ортиқ бакалавр ишлари, 62 та магистрлик диссертацияларига раҳбарлик қилган. Бундан ташқари, 8 нафар фан номзоди, 5 нафар фалсафа доктори (PhD), 2 нафар фан доктори (DsC) тайёрлади. Унинг 200 дан ортиқ илмий мақола, 5 та монография ва ўқув қўлланмалари чоп этилган.

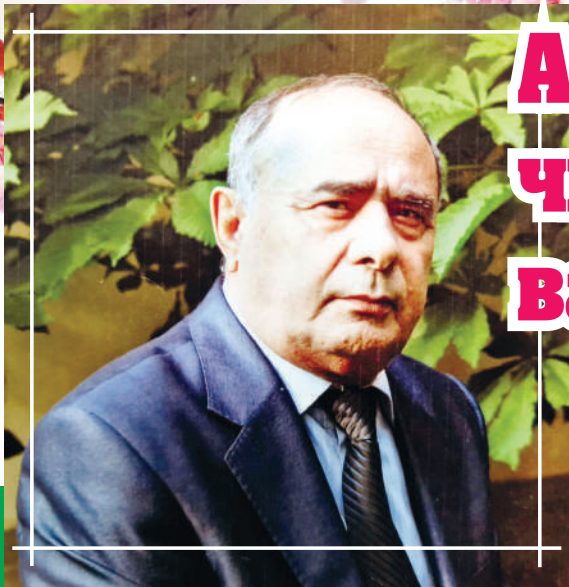
Ҳузурига бирор бир масалада келган ёшларга ўзининг кўп йиллик ҳаётий тажрибалари, бой илмий салоҳиятидан келиб чиқиб маслаҳатлар, йўл-йўриқлар беради. Ёшлар унинг ўғитларида ўзига хос бағрикенгликни, самимиятни ҳис қиладилар. Олимнинг улар орасидаги мартабаси юқори эканлигининг боиси ҳам шунда.

Ҳозирги вақтда Пахта селекцияси, уруғчилиги ва етиштириш агротехнологияси илмий-тадқиқот институти қошидаги ихтисослашган илмий кенгаш аъзоси сифатида фаолият олиб бормоқда.

Шу ўринда олимнинг оилавий ҳаётига бир назар ташлайлик. Умр йўлдоши Қурбаниязова Генжегул билан беш нафар фарзандни камолга етказди. Улардан уч нафари фалсафа доктори (PhD), бир нафари фан доктори (DsC) профессор, қизи эса ҳамшира бўлиб ишлаб келмоқда. Бир оиладан беш олим етишиб чиққанининг ўзиёқ кўпларнинг хавасини уйғотади. Бу сулоланинг жамиятга, халққа хизмати беқиёс, албатта.

Устоз ва йирик олим, академик Бийсенбай Мамбетназаровни таваллуд куни билан чин қалбимдан муборакбод этаман ва мустаҳкам соғлиқ, узоқ умр, қишлоқ хўжалиги илм-фани ривожланиши йўлидаги илмий-педагогик ишларида муваффақиятлар тилайман.

Шерали НУРМАТОВ,
қ.х.ф.д., профессор.

Агрономдан чиққан олим ва ёзувчи

ёхуд касби қишлоқ хўжалиги
соҳаси бўлса-да, тарихий
тадқиқотлари ва
замонавий асарлари билан
зиёли аҳлини ҳайратлантириб
келаётган инсон ҳақида
дил сўзларим

Зойир Зиётов гарчи касби агроном бўлса ҳам бугунги кунда уни қўпчилик тарихчи олим сифатида танийди. Шунингдек, у ўзига хос ёзувчи ва публицист ҳамдир. У яқин ўтмишимиз ва бугунги ҳаётимизга бўлган ўз қарашларини, ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий муносабатларини қаламга олиб келмоқда.

Бу инсоннинг 75 ёшга тўлиши муносабати билан Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, Қорақалпоғистон халқ артисти, олий тоифали суҳандон, “Дўстлик” ордени соҳиби Фарҳод Бобожоновдан Турон Фанлар академияси академиги, толмас тадқиқотчи, сермахсул ижодкор Зойир Зиётов ҳақида ўзининг дил сўзларини ёзиб беришини сўрадик. Фарҳод ака таклифимизни баҳри дили очилиб қабул қилди.

Таҳририятимиз агроном, олим ва ёзувчи З.Зиётовни қутлуғ ёши билан муборакбод этиб, унга сиҳат-саломатлик ва ижодий ютуқлар тилайди.

Ҳаётда ҳар кимнинг ўз ўрни бор.

Мен касбим тақазоси билан турли тоифадаги одамларга тўқнаш келганман. Кимдир соядай сирғалиб, одамлар хотирасида ҳеч бир из қолдирмай ўтиб кетади. Кимдир чақиндай чақнаб, бир умр қалбингдан жой олади.

Ўтган асрнинг 70 йиллари бошида иштихонлик хўжалик раҳбари Зоир Зиётов билан иш юзасидан учрашганман. Шундан сўнг яқин дўстлашдик, кўп бора самимий мулоқотлар қилдик. Мени ўзи бошқараётган хўжаликка таклиф этди.

У ерда Зоир аканинг отаси Зиёд бобо билан учрашдим. 90 ёшни қоралаб қолган бу инсоннинг тетик, бардам-бақувватлиги, ёш йигитлардай чайирлигидан ҳайратга тушганман. Узоқ йиллар хўжаликни бошқарган бу инсоннинг суяги меҳнатда қотганлиги шундай сезилиб турарди.

Зоир Зиётов 1973-1978 йилларда хўжаликка раис бўлганида шўролар ёшлар мукофотини кўлга киритган.

Тақдирни қўл билан яратур одам,
Ғойибдан келажак бахт бир афсона...

Бу файласуф шоир Ғофур Ғуломнинг қайноқ қалбидан чиққан шеърӣ сатрлар.

Дўстим ҳам ўз тақдирини ўзи яратиб, интилиб, изланиб яшаб келмоқда.

Биз Зоир Зиётов билан яқин дўст, бир-биримизга устоз-шогирдимиз.

Самарқанднинг 2500 йиллигига бағишланган халқаро илмий конференцияда Академик Иброҳим Мўминов қилган “Амир Темурнинг Ўрта Осиёда тутган ўрни” маърузаси китобча бўлиб чиқади. Бу китобчанинг бир донасини дўстим Зоир Зиётовга туҳфа қилдим. Уша даврда бобомиз Амир Темур ҳақида ижобий сўзлар айтиш Иброҳим Мўминовнинг катта жасорати эди.

Биз ҳар гал учрашганимизда соатлаб ўтган кунларимиз, узоқ ва яқин ўтмишимиз ҳақида суҳбатлашамиз. Жаҳидчилик даври – Чўлпон, Фитрат, Авлонийлар қалам тебратган фожеали йиллар, Туркистон генерал-губернатори Скобелевнинг “Миллатни йўқ қилиш учун уни қириш шарт эмас, унинг маданияти, санъатини, тилини йўқ қилсанг бас, тез орада ўзи таназулга учрайди”, деган сўзларини мен Зоир акага сўзлаб берганман.

Зоир Зиётов қишлоқ хўжалиги билан бир қаторда адабиётга, айниқса, ўтмиш тарихимизга жуда қизиқади. Тарихимиз ҳали очилмаган кўриқ эди. У кўп йиллар изланиб, 2008 йилда биринчи йирик асари “Турон қавмлари” китоби нашр эттирди. Бу китобнинг яратилишида унинг сабот билан кўп йиллар изланишлари, ақлий ва руҳий матонат билан ўзи бошлаган ишни собит қадамлик ила ниҳоясига етказгани бир ижодкор сифатида мени ҳайратлантиради.

Зоир ака ёзувчи-шоирлардан анча йироқ эди. Давримизнинг буюк шоири, ўша даврдаги Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси раиси, Ўзбекистон Қаҳрамони, шоир Абдулла Орипов билан Зоир акани таништирганман. Шоиримизга “Турон қавмлари” китобини дўстим билан биргаликда совға қилганмиз. Абдулла ака китоб номини ўқиши биланоқ суюниб кетди. “Ҳали биронта ижодкоримиз бунга журъат қилолмаганди. Бу кўпчилик учун қўл етмас чўққи эди. Сиз қишлоқ хўжалик мутахассиси қандай вақт топа билдингиз. Буларнинг бари қанча бедор кунлар, уйқусиз тунлар, узоқ изланишлар маҳсули”, дея Зоир акани табриклади. Китобни пешонасига тегизиб “Бу мен учун охириги йиллардаги энг ноёб қимматбаҳо совға”, деди

юксак эҳтиром билан.

Зоир ака кейинги йилларда сермахсул ижод қилди. Сўнгги 10 йиллар давомида унинг “Инсон ва биосфера”, “Шумерлар ва Турон қавмлари”, “Оталар йўли” романи, “Наврўз – мозийдан садо” китоби, “Хонадон”, “Қуёш боласи” романи ва яқинда “Лазерми...? йўқ лазурный” китоби чоп этилди.

Зоир ака фотоаппаратда ҳам ишлаш ҳадисини олган. Чет элларга саёҳати таасуротлари ҳақида ҳикоя қилувчи бир неча қисмдан иборат фото-альбом тайёрлаган. Ўзбекистонда олган сон-саноксиз суратлари эса бу инсоннинг бойлиги деб ўйлайман. Ижодхонасида кутубхона ташкил қилган. У ерда қимматбаҳо китоблар тахлами... Э-ҳе, айтаверсам адоғи йўқ. Чет эллардан олиб келган ноёб топилмаларни кўриб ҳайратга тушасиз.

Ҳақиқий истеъдод соҳибларининг қалби тоза бўлади. Улар нимаики ишга қўл урса, аввало, ниятини яхши қиладилар. Бундай инсонларга омад кулиб боқади.

Дўстим! Сизни самимият ва меҳр, катта ижодий ҳаяжонлар сира тарк этмасин!

Фарҳод БОБОЖОНОВ.

Жонажон юртимиз ободлиги йўлида
меҳнат қилаётган аграр соҳа ходимларини,
тизимда самарали фаолият олиб бораётган
ирригаторларни, бободехкон ва фермерларни
меҳр-саховат рамзи бўлиб кириб келаётган
Наврўз айёми билан салимий табриклаймиз!

Хонадонларга тинчлик-хотиржамлик,
хайрли ишлари бароридан келишини тилаймиз!

**Зомин ирригация
тизими
бошқармаси
жамоаси**

«Sardor avto invest» DM yurtdoshlarimizni
Navro'zi olam bilan samimiy tabriklaydi!

Mercedes-Benz Uzbekistonda

«SARDOR AVTO INVEST» DM
Toshkentdagi rasmiy diler | Tel.: 78 150 13 60

www.mercedes-tashkent.uz

CHANGAN LABO va KAMA BIZNES
PUL TOPAR MASHINALAR

“SARDOR AVTO INVEST” TOSHKENTDAGI RASMIY DILER

Tel: (78) 148 09 11

www.sardor-avto.uz

MAHSULOT SERTIFIKATLANGAN